

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

ผลกระทบของการเปิดเสรีการค้าและการปรับตัวในห่วงโซ่อุปทานในภาคอุตสาหกรรมสิ่งทอ
และเครื่องนุ่งห่มในประเทศไทย

โดย เกรียงไกร เตชกานนท์ และ กัททา เกิดเรือง

มีนาคม 2550

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

ผลกระทบของการเปิดเสรีการค้าและการปรับตัวในห่วงโซ่อุปทานในภาคอุตสาหกรรมสิ่งทอ
และเครื่องนุ่งห่มในประเทศไทย

โดย เกรียงไกร เดชกานนท์ และ ภัททา เกิดเรือง

มีนาคม 2550

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

ผลกระทบของการเปิดเสรีการค้าและการปรับตัวในห่วงโซ่อุปทานในภาคอุตสาหกรรมสิ่งทอ
และเครื่องนุ่งห่มในประเทศไทย

คณะผู้วิจัย

1. เกรียงไกร เดชกานนท์
2. ภัททา เกิดเรือง

สังกัด

คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

บทคัดย่อ

บทความนี้ศึกษาผลกระทบของการเปิดเสรีการค้าสิ่งทอและเครื่องแต่งกายต่อความสัมพันธ์ในห่วงโซ่อุปทานระดับโลก และ การปรับตัวของผู้ผลิตในอุตสาหกรรมสิ่งทอของประเทศไทยในช่วงที่มีการทยอยยกเลิกโควตาภายใต้ความตกลงว่าด้วยสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่ม (Agreement on Textiles and Clothing: ATC) และ ภายหลังจากยกเลิกโควตา ผู้วิจัยอาศัยข้อมูลการส่งออกเพื่อคำนวณดัชนีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบที่ปรากฏ (Revealed Comparative Advantage Index: RCA) ของไทยเทียบกับประเทศส่งออกอื่น เพื่อดูแนวโน้มการเปลี่ยนแปลง พร้อมทั้งพิจารณาการเปลี่ยนแปลงของส่วนแบ่งตลาดในตลาดโลก บทความนี้ประยุกต์ใช้แนวคิดเรื่องห่วงโซ่มูลค่าระดับโลก (Global Value Chain) ในการวิเคราะห์ผลของการเปิดเสรีการค้าและการเปลี่ยนแปลงในห่วงโซ่อุปทาน ผู้วิจัยอาศัยข้อมูลจากการวิจัยภาคสนามกับผู้ผลิตสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มในประเทศไทย 12 บริษัท ผลการศึกษาพบว่าผู้ผลิตขนาดกลางและเล็กยังไม่สามารถปรับตัวได้ดี ในขณะที่ผู้ผลิตเสื้อผ้าขนาดใหญ่ที่ได้ลงทุนในเทคโนโลยีใหม่ๆ พัฒนาความสามารถในการผลิตและการออกแบบ และ พยายามสร้างพันธมิตรทางธุรกิจกับอุตสาหกรรมต้นน้ำ (สิ่งทอ) เพื่อเสนอบริการแบบครบวงจรแก่ลูกค้ามากขึ้น สามารถปรับตัวได้ อย่างไรก็ดี การปรับตัวในห่วงโซ่อุปทานการผลิตเครื่องแต่งกายในประเทศไทยยังอยู่ในช่วงเริ่มต้น ภาครัฐและภาคธุรกิจจำเป็นต้องร่วมมือเพื่อพัฒนาความเชื่อมโยงให้เข้มแข็งต่อไป

Abstract

This paper examines the effect of quota abolishment under the Agreement on Textiles and Clothing (ATC) on Global Value Chain (GVC) in apparel industry and the adjustment of Thai's producers during the ATC and after the quota-free regime. Based on textile and clothing export statistics between 1995 and 2004, we calculate Revealed Comparative Advantage (RCA) index in order to compare the competitiveness of Thailand's textile and garment industries with other major exporting countries. The authors adopt GVC framework to examine the effect of the quota-free on the Thai garment producers. Twelve companies were surveyed and research findings suggested that small and medium size producers faced more difficulty in their business after the quota abolishment. Big apparel manufacturers that have been investing in new technologies, e.g., automatic machines, information technology, computer-aided-design, and design, and undergoing strategic partnership with upstream firms in the supply chain can realize benefit after the quota abolishment. Government and private sector need to consolidate their effort to develop a more effective and closer relationship among industries in the supply chain.

Executive Summary

บทสรุปผู้บริหาร

ปัญหาที่ทำการวิจัย ความสำคัญของปัญหา และ การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

นับตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม 2548 เป็นต้นมา การค้าสิ่งทอและเครื่องแต่งกายระหว่างประเทศได้กลับเข้าสู่กรอบการค้าเสรีตามเจตนารมณ์ของการเจรจาเขตการค้าเสรีรอบอุรุกวัยเมื่อปีพ.ศ. 2536 การเจรจาครั้งนั้นประเทศกำลังพัฒนาประสบความสำเร็จในการจัดทำข้อตกลงการค้าสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่ม (Agreement on Textiles and Clothing: ATC) เพื่อที่จะขจัดอุปสรรคการค้าสิ่งทอภายใต้กรอบข้อตกลงว่าด้วยการค้าสิ่งทอระหว่างประเทศ (Multi-Fibre Arrangement: MFA) การค้าสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มในยุคนี้จึงเป็นไปอย่างเสรีมากขึ้น รัฐบาลของประเทศผู้ส่งออกสิ่งทอหลายประเทศมีความกังวลถึงผลเสียที่อาจจะเกิดขึ้นแก่อุตสาหกรรมและการจ้างงานของประเทศตัวเอง เพราะเกรงว่าจะไม่สามารถแข่งขันกับประเทศที่มีความได้เปรียบในการผลิตสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มเช่น จีน ฮองกง ไต้หวัน เกาหลีใต้ (ITC 2005) การค้าสิ่งทอในยุคหลังระบบโควตานี้ บริษัทผู้ซื้อสามารถเลือกซื้อสินค้าจากประเทศใดก็ได้ที่สามารถผลิตสินค้าที่มีคุณภาพ ต้นทุนการผลิตที่ถูกลงที่สุด และสามารถตอบสนองต่อความต้องการของผู้ซื้อได้รวดเร็วที่สุด การแข่งขันที่ทวีความรุนแรงขึ้นนี้ ผู้ผลิตและกลุ่มผู้ผลิตที่สามารถปรับตัวได้เท่านั้นจึงจะสามารถรักษาสถานะตลาดหรือขยายตลาดได้ต่อไป โครงสร้างผลิตและโครงสร้างตลาดของสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มของโลกจะมีการเปลี่ยนแปลงอย่าง การค้าสิ่งทอในยุคหลังโควตานี้จะส่งผลกระทบอย่างกว้างขวางและถือเป็นการเปิดพรมแดนการแข่งขันของผู้ผลิตทุกประเทศในโลก

มีงานวิจัยจำนวนหนึ่งได้ให้มุมมองเกี่ยวกับผลกระทบของการเปิดเสรีว่าจะเกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ภายในห่วงโซ่อุปทานของ การค้าปลีก – เครื่องนุ่งห่ม – สิ่งทอ (retail-apparel-textile supply chain) ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อประเทศกำลังพัฒนาที่เป็นผู้ส่งออกเครื่องนุ่งห่ม เช่น งานของ Nordas (2004) Abernathy et. al. (2005) Palpacuer et. al. (2005) และ Risen (2005) โดยมีการกล่าวว่ากรดยกเลิกระบบโควตาจะเร่งให้เกิดการปรับตัวขนานใหญ่ในการค้าปลีกและห่วงโซ่อุปทาน และ “จะเปลี่ยนวิธีการดำเนินธุรกิจของอุตสาหกรรมนี้ทั้งหมด”¹ เนื่องจากผู้ซื้อไม่จำเป็นต้องสนใจเรื่องข้อจำกัดเชิงปริมาณอีกต่อไป การจัดซื้อและการเลือกผู้ผลิตเพื่อดำเนินการตัดเย็บ ในขั้นตอนต่างๆ สามารถทำได้อย่างอิสระมากขึ้น ซึ่งจะส่งผลต่อการกระจายคำสั่งผลิตไปยังสถานที่ที่มีความได้เปรียบ

¹ เป็นคำกล่าวจากประสบการณ์เกือบสามสิบปีในการทำงานของ Laura Jones ผู้อำนวยการสมาคมผู้นำเข้าสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มของ

สหรัฐอเมริกา (United States Association of Importers of Textiles and Apparel: USAITA) อ้างถึงใน Risen (2005, p. 28)

ด้านต้นทุนและการส่งมอบมากที่สุด สำหรับประเทศไทยซึ่งจัดเป็นประเทศผู้ส่งออกสินค้าสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มประเทศหนึ่ง การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการค้าของโลกภายหลังการยกเลิกโควตาส่งทอและเครื่องนุ่งห่มนี้ย่อมส่งผลกระทบต่ออุตสาหกรรมนี้อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่เนื่องจากเรื่องนี้เป็นเรื่องใหม่ รูปแบบการค้าจะเปลี่ยนไปอย่างไร กลยุทธ์ของผู้ซื้อสิ่งทอรายใหญ่จะเปลี่ยนไปทิศทางใด และการเปลี่ยนแปลงนี้จะส่งผลกระทบต่อผู้ผลิตในประเทศไทยอย่างไร คำตอบที่ชัดเจนในประเด็นเหล่านี้ยังคงต้องใช้เวลาดันคว้าเพิ่มเติมต่อไป ซึ่งโครงการวิจัยนี้จะพยายามค้นหาคำตอบในบริบทของประเทศไทย

เนื่องจากการพัฒนาอุตสาหกรรมสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มของไทยส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการกีดกันเชิงปริมาณภายใต้ MFA และ ATC ประเทศไทยจึงไม่อาจหลีกเลี่ยงผลกระทบที่จะตามมาหลังการเปิดเสรีสิ่งทอได้ ดังนั้น บทความนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะทบทวนสถานะทางการค้าสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มและความสามารถในการแข่งขันของไทยในช่วงที่มีการทยอยยกเลิกโควตา (ATC Integration) และภายหลังการยกเลิกโควตา โดยอาศัยข้อมูลการค้าสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มของไทยและของโลกเพื่อพิจารณาแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงและเพื่อคำนวณดัชนีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบที่ปรากฏ (Revealed Comparative Advantage Index: RCA) นอกจากนี้การนำเสนอจะอาศัยข้อมูลสถิติการส่งออกของประเทศไทยและส่วนแบ่งตลาดและเปรียบเทียบกับประเทศต่างๆ ในเอเชียที่เป็นผู้ส่งออกสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มด้วย² กรอบเวลาการวิเคราะห์คือตั้งแต่ช่วงข้อตกลง ATC จนถึงปีพ.ศ. 2548 เพื่อจะทำการเชื่อมโยงกับประวัติการใช้โควตาเพื่อการกีดกันทางการค้าในอุตสาหกรรมสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มของโลก ตลอดจนรวบรวมบทวิเคราะห์ผลกระทบของการบังคับใช้และการยกเลิกโควตาตามข้อตกลง ATC และนำเสนอถึงสภาพการแข่งขันและการเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์ภายในห่วงโซ่อุปทานในอุตสาหกรรมนี้ในระดับโลก ความเข้าใจในประเด็นเหล่านี้จะเป็นประโยชน์ในการปรับตัวของภาคอุตสาหกรรมสิ่งทอไทยและต่อภาครัฐในการกำหนดนโยบายต่อไปในอนาคต

จุดประสงค์การวิจัย

1. เพื่อที่จะศึกษาผลกระทบของการเปิดเสรีการค้าสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มต่อผู้ผลิตในประเทศไทย
2. เพื่อสำรวจสถานะและความพร้อมของผู้ผลิตไทยในการปรับตัวเพื่อแข่งขันในตลาดโลก
3. เพื่อจัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเพื่อพัฒนาอุตสาหกรรมสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มที่เหมาะสมในการรองรับการเปิดเสรีการค้าต่อไป

² ในการศึกษานี้จะให้ความสนใจประเทศในแถบเอเชียที่เป็นผู้ส่งออกสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่ม เช่น จีน อินเดีย อินโดนีเซีย บังกลาเทศ เกาหลีใต้

ระเบียบวิธีวิจัยและแหล่งข้อมูล

เพื่อที่จะตอบวัตถุประสงค์การศึกษาข้างต้น เกี่ยวกับผลกระทบของการยกเลิกโควตาว่าจะมีแนวโน้มไปในทิศทางใดและอุตสาหกรรมสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มของไทยควรจะมีการปรับตัวอย่างไร หลังจากที่ยกเลิก ATC สิ้นสุดลงนั้น คณะวิจัยจะอาศัยข้อมูลทั้งในระดับปฐมภูมิและทุติยภูมิ การวิจัยชิ้นนี้จะเน้นการวิจัยภาคสนามเนื่องจากข้อมูลที่จำเป็นสำหรับตอบคำถามว่าผู้ประกอบการมีการปรับตัวอย่างไรในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา โดยวิธีการการสัมภาษณ์สมาคมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่ม และ การเยี่ยมชมโรงงานและสัมภาษณ์ผู้ประกอบการโดยเน้นผู้ผลิตเสื้อผ้าสำเร็จรูปที่มีขนาดใหญ่และมีการส่งออกเพราะจะเป็นกลุ่มที่จะประสบปัญหาจากการเปิดเสรีโดยตรง แต่การศึกษานี้ได้ครอบคลุมผู้ผลิตเครื่องนุ่งห่มที่ไม่ได้ส่งออกด้วยและได้ศึกษาว่าได้รับผลกระทบอย่างไรจากการเปิดเสรีดังกล่าว ประกอบกับการใช้ข้อมูลทุติยภูมิ เช่น งานวิจัยอื่น หรือ บทความในวารสารธุรกิจ หนังสือพิมพ์ หรือ ในเว็บไซต์ต่างๆ มาประกอบการวิเคราะห์ด้วย

นอกจากจะศึกษาถึงการปรับตัวของอุตสาหกรรมสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มของไทยในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา (2538 – 2547) หรือช่วงที่มีการใช้ข้อตกลง ATC ซึ่งกำหนดให้การจำกัดปริมาณโควตานำเข้าของประเทศในกลุ่มข้อตกลงลดลงแบบค่อยเป็นค่อยไป คณะวิจัยจะอาศัยข้อมูลสถิติการค้า เช่น มูลค่าสินค้าที่ไทยสามารถส่งออกได้ในตลาดโลก เพื่อนำมาประกอบการวิเคราะห์ความสามารถในการแข่งขันของอุตสาหกรรมสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มของไทยในช่วง 10 ปี ของข้อตกลง ATC โครงการวิจัยนี้เน้นที่จะศึกษาการเปลี่ยนแปลงโดยพิจารณาจากสองตัวแปรหลัก คือ สัดส่วนการส่งออกของผลิตภัณฑ์สิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มของไทยเปรียบเทียบกับสัดส่วนการส่งออกของประเทศคู่แข่งในภูมิภาคเดียวกัน และ ดัชนีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบที่ปรากฏ (Revealed Comparative Advantage: RCA) ของไทยในตลาดโลกและในตลาดส่งออกหลักของไทย ทั้งนี้ สัดส่วนการส่งออกของผลิตภัณฑ์สิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มของไทยสามารถให้ทำให้เห็นภาพรวมของรูปแบบการค้า (Pattern of Trade) ของไทย ส่วนดัชนีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบที่ปรากฏ (RCA) จะเป็นตัวบ่งชี้ความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบการส่งออกสินค้าสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มซึ่งดัชนี RCA ที่ใช้ในที่นี้เป็นดัชนีที่ชี้ถึงความสามารถในการแข่งขันในรายผลิตภัณฑ์สินค้าของไทยในตลาดโลก³ โดยข้อมูลการส่งออกสินค้าสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มทั้งของประเทศไทยและต่างประเทศได้มาจาก Comtrade database ของ United Nations ซึ่งมีข้อมูลการส่งออกสินค้าสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มรายผลิตภัณฑ์ในช่วงปี 1989 –

³ ในอดีต ได้มีการวิเคราะห์ความสามารถในการแข่งขันของอุตสาหกรรมสินค้าสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มของไทยโดยใช้ดัชนีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบที่ปรากฏซึ่งอยู่ในรายงานโครงการจัดทำข้อมูลแผนแม่บทอุตสาหกรรมสิ่งทอโดยสถาบันพัฒนาสิ่งทอ อย่างไรก็ตาม ข้อมูลในรายงานฉบับดังกล่าวครอบคลุมข้อมูลการส่งออกในช่วงปีพ.ศ. 2540 – 2544 และใช้การจำแนกผลิตภัณฑ์ตามระบบ SITC (Standard Industrial Trade Classification) ดังนั้น ในโครงการวิจัยนี้ จึงมีความมุ่งหมายที่จะขยายขอบเขตเวลาของข้อมูลเป็นการส่งออกในช่วงปีพ.ศ. 2538 – 2546 และใช้การจำแนกผลิตภัณฑ์ตามระบบ HS 1992 ซึ่งมีความสอดคล้องกับข้อมูลในระบบอื่นๆ มากกว่า

2003 (พ.ศ. 2532 – 2546) และจาก International Trade Statistics ของ WTO ซึ่งมีข้อมูลการจัดอันดับการส่งออกสินค้าสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มในช่วงปี 1999 – 2003 (พ.ศ. 2542 – 2546)

การนำเสนอผลการวิจัย

รายงานวิจัยฉบับนี้แบ่งออกเป็น 5 ส่วน โดยในส่วนที่ 1 เป็นการนำเสนอความสำคัญของปัญหาและทบทวนวรรณกรรมในอดีตที่เกี่ยวข้องกับการเปิดเสรีการค้าสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่ม วัตถุประสงค์ของการศึกษา และโครงร่างเนื้อหา รายงาน

ในส่วนที่ 2 เป็นการทบทวนประวัติความเป็นมาข้อตกลงการค้าสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่ม และผลกระทบต่อแบบแผนการผลิตและการค้าสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่ม โดยนำเสนอถึงความเป็นมาของการกีดกันทางการค้าโดยใช้โควตาดั้งแต่ยุคแรกในช่วงทศวรรษ 1950s จนถึงความตกลงว่าด้วยสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่ม (Agreement on Textiles and Clothing: ATC) ผู้วิจัยอาศัยการศึกษาในอดีตเพื่อประกอบการนำเสนอว่าเหตุใดการเปิดเสรีการค้าในปี พ.ศ. 2548 จะส่งผลกระทบอย่างมากต่อประเทศผู้ส่งออกต่างๆ รวมทั้งประเทศไทยด้วย เพราะการค้าหลังระบบโควตาสิ้นสุดลงแล้ว ผู้ซื้อเสื้อผ้ารายใหญ่ของโลกจะสามารถสั่งซื้อจากที่ใดก็ได้ และผู้ค้าปลีกจะพิจารณาปัจจัยอื่นนอกเหนือจากราคา ค่าจ้างด้วย เช่น เวลาในการจัดซื้อและส่งสินค้า (Timeliness in apparel sourcing and supply) ความยืดหยุ่นของผู้ผลิต (Flexibility) ความหลากหลายของสินค้า (Product diversity) ความเสี่ยงของการกักเก็บสินค้า (Inventory risk) ตลอดจนความต้องการต่อการเติมเต็มสินค้าและการค้าปลีกแบบสินค้า (Demand for replenishment and lean retailing) ของผู้ค้าปลีกรายใหญ่

ในส่วนที่ 3 เป็นการนำเสนอสถานภาพการผลิตและการค้าของอุตสาหกรรมสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มไทยในตลาดโลกในช่วงก่อนและหลังเปิดเสรีการค้า ผู้วิจัยนำเสนอภาพรวมของอุตสาหกรรมสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มไทยในช่วงก่อนและหลังเปิดเสรีการค้าเพื่อดูแนวโน้มการเปลี่ยนแปลง ในช่วงเวลาดังกล่าวการส่งออกของไทยไม่ค่อยเปลี่ยนแปลงมากนัก แต่ในช่วงท้ายของการเปิดเสรีก็มีแนวโน้มปรับตัวดีขึ้น เพื่อวิเคราะห์ถึงการเตรียมความพร้อมของผู้ผลิตในไทยเพื่อเผชิญกับการแข่งขันทางการค้าภายหลังการยกเลิกโควตา ผู้วิจัยได้คำนวณดัชนีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบที่ปรากฏ (Revealed Comparative Advantage Index: RCA) โดยใช้มูลค่าการส่งออกผลิตภัณฑ์สิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มจำแนกตามระบบฮาร์โมนิซ์ 2 หลัก ตั้งแต่ HS 50 – HS 63 โดยที่สินค้าสิ่งทอจะครอบคลุมหมวด HS50-60 ในขณะที่สินค้าเครื่องนุ่งห่มจะครอบคลุมหมวด HS61-63 โดยข้อมูลการค้าใช้ข้อมูลจากฐานข้อมูล UN Commodity Trade Statistics Database (UN Comtrade) เพื่อสามารถเปรียบเทียบความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการส่งออกสินค้าประเภทเดียวกันของประเทศไทยและของประเทศอื่นได้ โดยมีสมมุติฐานว่า ถ้าผู้ประกอบการไทยมีการปรับตัวและได้รับประโยชน์จากทยอยยกเลิกโควตาในแต่ละช่วงอย่างเต็มที่ ค่า RCA ควรจะมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น และถ้าค่า RCA เพิ่มขึ้นจริงในช่วงเวลาดังกล่าว ก็แสดงว่า ไทยมีความพร้อมที่จะแข่งขันกับประเทศผู้ส่งออกรายอื่น ภายใต้รูปแบบการค้าที่ไม่มีระบบโควตาอีกต่อไป ผลการ

คำนวณชี้ว่าอุตสาหกรรมสิ่งทอของไทยมีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในบางกลุ่มสินค้า สินค้าในรหัส HS54 (เส้นใยยาวสังเคราะห์) HS55 (เส้นใยสั้นสังเคราะห์) HS56 (ผ้าบุ่ม ผ้าสักหลาด) HS58 (ผ้าปักหรือทอพิเศษ ผ้าลูกไม้) HS61 (เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มประเภทถัก) และ HS62 (เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มประเภททอ) ที่มีค่าดัชนี RCA มากกว่า 1 แต่แนวโน้มของค่าดัชนี RCA ในหมวดเครื่องแต่งกายมีแนวโน้มลดลง ซึ่งสะท้อนว่าประเทศไทยกำลังสูญเสียความสามารถในการแข่งขันในการผลิตเสื้อผ้า

หลังจากที่มีการยกเลิกระบบโควตาส่งออกและเครื่องนุ่งห่มทั้งหมดมาเป็นเวลานานกว่าหนึ่งปี ทำให้มีข้อมูลการค้าที่ชัดเจนมากขึ้นและเพียงพอสำหรับศึกษาผลกระทบในระยะสั้นของการเปิดเสรีการค้าสิ่งทอ ผู้วิจัยอาศัยข้อมูลจากแหล่งต่างๆ มาประกอบกับข้อมูลที่มีการเผยแพร่ เช่นงานของ Whalley (2006) เพื่อศึกษาสถานะของประเทศกำลังพัฒนาในยุคหลัง MFA และเปรียบเทียบส่วนแบ่งตลาดสินค้าสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มของสหรัฐอเมริกาและสหภาพยุโรปในปี 2548 เปรียบเทียบกับข้อมูลในปี 2547 ข้อค้นพบที่สำคัญที่น่าเสนอในส่วนนี้คือ กลุ่มประเทศในเอเชีย (ในภาพรวม) มีส่วนแบ่งตลาดเพิ่มขึ้นอย่างชัดเจนในตลาดสหรัฐอเมริกา (เพิ่มจากร้อยละ 53.76 ในปี 2547 เป็น ร้อยละ 59.65 ในปี 2548) และสหภาพยุโรป (เพิ่มจากร้อยละ 53.8 ในปี 2547 เป็น ร้อยละ 57.9 ในปี 2548) แต่เมื่อดูในรายละเอียดจะพบว่า มีเพียงจีนและอินเดียเท่านั้นที่มีส่วนแบ่งตลาดเพิ่มขึ้นอย่างชัดเจน ส่วนประเทศอื่นๆ มีส่วนแบ่งตลาดลดลง รวมถึงประเทศไทยด้วยที่มีส่วนแบ่งตลาดลดลงในทั้งสองตลาด ข้อมูลในส่วนนี้สอดคล้องกับค่านายหน้าที่ว่าจีนและอินเดียจะได้ประโยชน์จากการสูญเสียส่วนแบ่งตลาดของประเทศผู้ส่งออกอื่น แม้ว่าระบบโควตาเพิ่งจะสิ้นสุดลง แต่จากข้อมูลการส่งออกหนึ่งปีภายหลังการยกเลิกโควตา อาจกล่าวได้ว่า แนวโน้มการผลิตและการส่งออกของไทยจะเปลี่ยนแปลงไป แม้ไทยจะเสียเปรียบประเทศจีนและอินเดียในการส่งออกสินค้าประเภทที่เน้นการผลิตจำนวนมาก (Mass production) เช่น เสื้อเชิ้ต และเสื้อแจ็กเก็ต แต่ไทยก็สามารถส่งออกสินค้าในกลุ่มที่ต้องอาศัยความประณีตในการผลิตได้มากขึ้น เช่น เสื้อผ้าสตรี เสื้อผ้าเด็ก เป็นต้น ทั้งนี้ สถานะการค้าสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มของไทยจะเปลี่ยนแปลงอย่างไรในระยะยาว ยังขึ้นอยู่กับความสามารถในการปรับตัวของผู้ผลิตและนโยบายของภาครัฐอีกด้วย

ในส่วนที่ 4 นำเสนอผลกระทบของการเปิดเสรีการค้าต่อความสัมพันธ์ในห่วงโซ่อุปทานในอุตสาหกรรมเครื่องนุ่งห่ม โดยในส่วนแรกเป็นการอธิบายถึงความสัมพันธ์ในห่วงโซ่อุปทานเครื่องนุ่งห่มระดับโลก (GVC) และแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงเพราะการค้าเครื่องแต่งกายในตลาดโลกนั้นพัฒนามาจากรูปแบบการค้าที่มีการกีดกันเชิงปริมาณมาเป็นเวลานาน ผู้ส่งออกสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มในแต่ละประเทศเกือบทั้งหมดจะอยู่ในห่วงโซ่แห่งมูลค่าระดับโลก (Global Value Chain) ของอุตสาหกรรม ซึ่งการศึกษานี้อาศัยแนวคิดของ Gereffi (1999) และ Gereffi and Memedovic (2003) ในการวิเคราะห์ ในห่วงโซ่อุปทานนี้ ผู้ซื้อเสื้อผ้ารายใหญ่เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญและมีอำนาจต่อรองสูง (Buyer-driven GVC) สาเหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะการพัฒนาทาง

เทคโนโลยีในช่วงทศวรรษ 1980 เทคโนโลยีพื้นฐานที่สำคัญคือ ระบบ bar codes และ ระบบคอมพิวเตอร์แลกเปลี่ยนข้อมูล (Electronic Data Interchange: EDI) และ ระบบฐานข้อมูลที่ สามารถวิเคราะห์การขาย ณ จุดขายได้ (Point of Sale: PoS) ทำให้ผู้ค้าปลีกสามารถจัดการและ วิเคราะห์ข้อมูลได้อย่างรวดเร็วและแม่นยำ นอกจากนี้ผู้ซื้อเหล่านี้จะควบคุมด้านการตลาดแล้ว ยังเน้น กิจกรรมที่มีมูลค่าเพิ่มสูงเช่นการออกแบบอีกด้วย ด้วยเหตุนี้ อำนาจการต่อรองทางธุรกิจจึงถูกถ่าย โอนจากผู้ผลิตสินค้า ไปยังผู้ซื้อรายใหญ่เหล่านี้

หลังจากนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ในห่วงโซ่อุปทานและแนวโน้มการ เปลี่ยนแปลงแล้ว ผู้วิจัยได้นำเสนอข้อค้นพบจากการสำรวจภาคสนามเพื่อที่จะวิเคราะห์ว่า ผู้ประกอบการไทยได้รับผลกระทบอย่างไรจากเปิดเสรีและได้เตรียมความพร้อมก่อนการเปิดเสรี ผู้วิจัยทำการสำรวจภาคสนามระหว่างปี 2548 จนถึงเดือนมีนาคม 2550 โดยได้สัมภาษณ์ ผู้ประกอบการจำนวน 12 ราย ทั้งหมดเป็นบริษัทคนไทย ประกอบด้วย ผู้ผลิตในอุตสาหกรรมทอผ้า เป็นหลัก 4 ราย ผู้ผลิตที่ทำเฉพาะการตัดเย็บเสื้อผ้า 7 ราย และ ผู้ผลิตที่ทำทั้งขั้นตอนการถักผ้า และตัดเย็บเสื้อผ้าอีก 1 ราย ผลการวิจัยบ่งชี้ว่าผู้ซื้อพยายามลดจำนวนผู้ผลิตในเครือข่ายลง และจะ เรียกร้องให้ผู้ผลิตเสื้อผ้าจะต้องสามารถนำเสนอบริการด้านต่างๆ แก่ลูกค้ามากขึ้น เช่น การ ออกแบบเพื่อเสนอทางเลือกให้แก่ลูกค้า การจัดหาผ้าและอุปกรณ์ประกอบ และ ความสามารถในการผลิตแบบยืดหยุ่นและรวดเร็วเพื่อตอบสนองต่อคำสั่งซื้อได้อย่างรวดเร็ว (quick response) ซึ่ง เป็นไปตามแนวโน้มที่มีการคาดการณ์ไว้ ซึ่งเป็นการยืนยันถึงลักษณะความสัมพันธ์ในห่วงโซ่อุป ทานของอุตสาหกรรมนี้ว่าเป็นแบบ Buyer-driven GVC ตามแนวคิดที่เสนอโดย Gereffi (1999)

ในส่วนที่ 5 เป็นการสรุปผลการศึกษา ข้อค้นพบที่สำคัญของโครงการวิจัยนี้คือ หลังจากเปิด เสรีแล้ว ผู้ผลิตในประเทศไทยจำเป็นต้องปรับตัว โดยเฉพาะการพัฒนาความสัมพันธ์ในห่วงโซ่อุป ทานที่เชื่อมโยงการผลิตแต่ละขั้นตอนเข้าด้วยกันมากขึ้น ตั้งแต่การผลิตขั้นต้น คือ วัตถุดิบและเส้น โย ชั้นกลางคือการทอผ้า ฟอกย้อม แต่งสำเร็จ ชั้นปลายคือการตัดเย็บ จนกระทั่งส่งมอบแก่ผู้สั่งซื้อ และถึงผู้บริโภค ดังนั้นในขณะที่ภาคธุรกิจกำลังพยายามรวมกลุ่มเป็นพันธมิตรทางธุรกิจกันเพื่อเพิ่ม ความเชื่อมโยงระหว่างอุตสาหกรรมต้นน้ำ กลางน้ำ และ ปลายน้ำเข้าด้วยกัน ทางภาครัฐควรให้ ความสนใจและพยายามส่งเสริมให้เกิดการเชื่อมประสานของห่วงโซ่อุปทานในประเทศให้มีความ เข้มแข็งขึ้น หากสามารถทำได้ก็จะช่วยให้ผู้ผลิตไทยสามารถหาช่องว่างทางการตลาดเพื่อได้รับค่า สั่งซื้อในอนาคตต่อไป

สารบัญ

บทคัดย่อ	i
Abstract	i
Executive Summary	ii
สารบัญตาราง	ix
สารบัญรูป	x
1. บทนำ	1
2. ประวัติความเป็นมาของข้อตกลงการค้าสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่ม และ ผลกระทบต่อแบบแผนการผลิตและการค้าสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่ม	4
2.1 การกีดกันทางการค้าโดยใช้โควตาก่อนถึงการเปิดเสรีทางการค้าตามข้อตกลง ATC	4
2.2 ผลกระทบของระบบโควตาดို့โครงสร้างการผลิตและการค้าสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่ม	7
3. สถานภาพการผลิตและการค้าของอุตสาหกรรมสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มไทยในตลาดโลก (ก่อนและหลังเปิดเสรีการค้า)	11
3.1 ความสำคัญของอุตสาหกรรมสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่ม	11
3.2 สถานะทางการค้าสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มของไทยในช่วงข้อตกลง ATC และช่วงหนึ่งปีแรกหลังการยกเลิกโควตา (พ.ศ. 2538 – 2548)	12
3.3. ผลของการยกเลิกโควตาดို့แบบแผนการค้าสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มของโลก	25
4. ผลกระทบของการเปิดเสรีการค้าต่อความสัมพันธ์ในห่วงโซ่อุปทานในอุตสาหกรรมเครื่องนุ่งห่ม	31
4.1 ความสัมพันธ์ในห่วงโซ่อุปทานเครื่องนุ่งห่มระดับโลกและแนวโน้มการเปลี่ยนแปลง	31
4.2 การแข่งขันหลังเปิดเสรีและการปรับตัวของผู้ประกอบการไทย	37
5. สรุป	44
บรรณานุกรม	45
เอกสารภาษาอังกฤษ	45
เอกสารภาษาไทย	47

สารบัญตาราง

ตารางที่ 1 ปริมาณการนำเข้าที่เปิดเสรีตามข้อตกลง ATC.....	6
ตารางที่ 2 ปริมาณโควตาการนำเข้าที่ยกเลิกในชั้นที่ 1- 3 ของ ATC.....	9
ตารางที่ 3 โครงสร้างการผลิตในอุตสาหกรรมสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่ม.....	12
ตารางที่ 4 มูลค่าการค้าสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มของไทยในตลาดโลก.....	13
ตารางที่ 5 การค้าสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มแยกตามกลุ่มผลิตภัณฑ์ (ปี 2543 – 2547).....	14
ตารางที่ 6 ตลาดส่งออกสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มที่สำคัญของไทย.....	16
ตารางที่ 7 ดัชนีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบที่ปรากฏของการส่งออกสินค้าสิ่งทอและ เครื่องนุ่งห่มรายสินค้า	19
ตารางที่ 8 มูลค่าการนำเข้าและส่วนแบ่งตลาดสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มของสหรัฐอเมริกาและสหภาพ ยุโรปจากประเทศต่าง ๆ (ปี 2545 – 2548).....	28
ตารางที่ 9 มูลค่าการส่งออกสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มไปยังสหรัฐอเมริกา (พ.ศ. 2543 - 2548).....	30
ตารางที่ 10 มูลค่าการส่งออกสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มไปยังสหภาพยุโรป 15 ประเทศ (พ.ศ. 2543 - 2548)	30
ตารางที่ 11 รายละเอียดของบริษัทที่ทำการศึกษา.....	40
ตารางที่ 12 ผลกระทบจากการเปิดเสรีและการปรับตัวของผู้ประกอบการ	41

สารบัญรูป

รูปที่ 1 มูลค่าการส่งออกสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มจากไทยไปยังตลาดโลก ปี 2538-2547	16
รูปที่ 2 ดัชนีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบที่ปรากฏของการส่งออกสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มจากไทย ไปยังตลาดโลก.....	19
รูปที่ 3 ดัชนีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบที่ปรากฏของการส่งออกสิ่งทอจากไทยไปยังตลาดโลก	20
รูปที่ 4 ดัชนีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบที่ปรากฏของการส่งออกเครื่องนุ่งห่มจากไทยไปยัง ตลาดโลก.....	21
รูปที่ 5 ดัชนีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบที่ปรากฏของการส่งออกสิ่งทอจากประเทศต่างๆไปยัง ตลาดโลก.....	22
รูปที่ 6 ดัชนีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบที่ปรากฏของการส่งออกเครื่องนุ่งห่มจากประเทศต่างๆ ไปยังตลาดโลก.....	22
รูปที่ 7 มูลค่าการส่งออกสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มจากไทยไปยังตลาดสหรัฐอเมริกา ปี 2538-2547...	24
รูปที่ 8 มูลค่าการส่งออกสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มจากไทยไปยังตลาดสหภาพยุโรป ปี 2538-2547 ...	25
รูปที่ 9 อัตราการเปลี่ยนแปลงมูลค่าและปริมาณการนำเข้าสิ่งทอของสหรัฐอเมริกาจากประเทศต่างๆ ในช่วงปี 2547-2548	27
รูปที่ 10 อัตราการเปลี่ยนแปลงมูลค่าและปริมาณการนำเข้าเครื่องนุ่งห่มของสหรัฐอเมริกาจาก ประเทศต่างๆในช่วงปี 2547-2548.....	27
รูปที่ 11 ห่วงโซ่อุปทานระดับโลกในอุตสาหกรรมการผลิตเครื่องแต่งกาย.....	36

ผลกระทบของการเปิดเสรีการค้าและการปรับตัวในห่วงโซ่อุปทานใน ภาคอุตสาหกรรมสิ่งทอของไทย^๕

เกรียงไกร เตชกานนท์

ภัททา เกิดเรือง

คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

1. บทนำ

นับตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม 2548 เป็นต้นมา การค้าสิ่งทอและเครื่องแต่งกายระหว่างประเทศได้กลับเข้าสู่กรอบการค้าเสรีตามเจตนารมณ์ของการเจรจาเขตการค้าเสรีรอบอุรุกวัยเมื่อปีพ.ศ. 2536 การเจรจาครั้งนั้นประเทศกำลังพัฒนาประสบความสำเร็จในการจัดทำ “ความตกลงว่าด้วยการค้าสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่ม” (Agreement on Textiles and Clothing: ATC) เพื่อที่จะขจัดอุปสรรคการค้าสิ่งทอภายใต้กรอบข้อตกลงว่าด้วยการค้าสิ่งทอระหว่างประเทศ (Multi-Fibre Arrangement: MFA)^๔ การค้าสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มในยุคนี้จึงเป็นไปอย่างเสรีมากขึ้น รัฐบาลของประเทศผู้ส่งออกสิ่งทอหลายประเทศมีความกังวลถึงผลเสียที่อาจจะเกิดขึ้นแก่อุตสาหกรรมและการจ้างงานของประเทศตัวเอง เพราะเกรงว่า จะไม่สามารถแข่งขันกับประเทศที่มีความได้เปรียบในการผลิตสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มเช่น จีน ฮองกง ไต้หวัน เกาหลีใต้ (ITC 2005) การค้าสิ่งทอในยุคหลังระบบโควตานี้ บริษัทผู้ซื้อสามารถเลือกซื้อสินค้าจากประเทศใดก็ได้ที่สามารถผลิตสินค้าที่มีคุณภาพ ต้นทุนการผลิตที่ถูกลงที่สุด และสามารถตอบสนองต่อความต้องการของผู้ซื้อได้รวดเร็วที่สุด การแข่งขันที่ทวีความรุนแรงขึ้นนี้ ผู้ผลิตที่สามารถปรับตัวได้เท่านั้นจึงจะสามารถรักษาดตลาดหรือขยายตลาดได้ต่อไป โครงสร้างตลาดและโครงสร้างการผลิตสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มของโลกจะมีการเปลี่ยนแปลงในอนาคตอย่างไร การค้าสิ่งทอในยุคหลังโควตานี้จะส่งผลกระทบอย่างกว้างขวางและถือเป็นการเปิดพรมแดนการแข่งขันของผู้ผลิตทุกประเทศในโลก

ประเด็นเรื่องผลกระทบจากการยกเลิกระบบโควตานี้เป็นที่สนใจในวงวิชาการและธุรกิจค่อนข้างมากและมีงานวิจัยจำนวนมากที่พยายามศึกษาผลกระทบนี้ต่อสวัสดิการสังคม แบบแผนการ

^๕ งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ผู้เขียนขอขอบคุณ ศ.รังสรรค์ ชนะพรพันธุ์ ที่กรุณาให้คำแนะนำเกี่ยวกับการทำวิจัยในหัวข้อนี้ ผู้วิจัยขอขอบคุณเจ้าหน้าที่ของบริษัททุกท่าน และ เจ้าหน้าที่ของสถาบันพัฒนาสิ่งทอ และ สมาคมต่างๆ ที่ได้กรุณาใช้เวลาอันมีค่าเพื่อให้ความรู้และข้อมูลที่เป็นประโยชน์สำหรับการเขียนบทความนี้ ขอขอบคุณผู้ช่วยวิจัย น.ส.ทัศนีย์ หอมกลิ่น น.ส.เหมววรรณ คงทอง และ นายภาคิน จิตโลกเกษม ที่ได้ช่วยติดต่อประสานงานนัดหมายสัมภาษณ์ต่างๆ และ รวบรวม จัดเตรียมข้อมูลสถิติการค้าสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มเพื่อใช้ในการวิเคราะห์ ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้เขียน สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป

^๔ ผู้ที่สนใจรายละเอียดเกี่ยวกับผลกระทบของ MFA ต่ออุตสาหกรรมสิ่งทอไทย กรุณาดู สมบูรณ์ ศิริประชัย (2530) และ สำหรับประเด็นเรื่องพัฒนาการของ MFA ฉบับต่างๆ และ ข้อตกลงสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่ม (Agreement on Textiles and Clothing: ATC) กรุณาดู Suphat Suphachalasai (1989), Spinnenger (1998), Thongpakde and Puppahavesa (1999), Nordas (2004) และ ศิริพร บุญสิน (2542) เป็นต้น

ค้าและการผลิตสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มในหลายประเทศ เนื่องจากโครงสร้างของอุตสาหกรรมสิ่งทอในประเทศต่างๆ ได้พัฒนามาในช่วงที่การค้าสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มถูกจำกัดด้วยระบบโควตา ดังนั้นโครงสร้างการผลิต การส่งออก และ โครงสร้างอุตสาหกรรมจึงไม่ได้พัฒนาไปตามกลไกตลาดที่ผู้ที่มีความได้เปรียบในการส่งออกจะสามารถส่งออกได้ แต่ระบบโควตาได้ให้การคุ้มครองทำให้บางประเทศที่ไม่มีความสามารถในการผลิตก็ยังคงสามารถส่งออกได้ มีงานวิชาการจำนวนมากไม่น้อยที่พยายามพยากรณ์ผลกระทบของการเปิดเสรีการค้าสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มโดยอาศัยแบบจำลองดุลยภาพทั่วไปในการพยากรณ์ในสถานการณ์ต่างๆ เช่น งานของ Diao and Somwaru (2001), Nordas (2004) และ Whalley (2006) ซึ่งผลการคาดการณ์ออกมาคล้ายกันคือ ประเทศจีนและอินเดียจะเป็นผู้ที่ได้ประโยชน์จากการเปิดเสรี ในขณะที่ประเทศอื่นๆ จะสูญเสียส่วนแบ่งตลาดอย่างมาก⁵ และ งานอีกกลุ่มหนึ่งที่วิเคราะห์ถึงการเปลี่ยนแปลงของรูปแบบการค้าสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มในยุคการค้าเสรี โดยศึกษาข้อมูลสถิติการค้าสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มในช่วงที่ยังถูกจำกัดด้วยระบบโควตา (ในช่วง ATC) เช่น งานของ Gereffi (1999), Gereffi and Memedovic (2003), USITC (2004), Abernathy et. al. (2005), OECD (2004), Tewari (2005) และ UN (2005) ได้พิจารณาถึงการส่งออกและส่วนแบ่งตลาดของประเทศผู้ส่งออกในตลาดสำคัญ ร่วมกับปัจจัยแวดล้อมอื่นๆ เช่น ต้นทุนแรงงาน โครงสร้างพื้นฐาน ท่าเรือที่ตั้งบรรยากาศในการลงทุน ความพร้อมของวัตถุดิบ และ นโยบายของบรรษัทข้ามชาติ (โดยเฉพาะบริษัทผู้ค้าปลีกขนาดใหญ่ของโลกที่จัดซื้อเครื่องแต่งกายจากประเทศอื่นๆ) ซึ่งผลการศึกษามีความแตกต่างจากงานกลุ่มแรกเล็กน้อย กล่าวคือ นักวิจัยกลุ่มนี้เชื่อว่าปัจจัยที่จะกำหนดความสามารถในการแข่งขันและการรักษาตลาดส่งออกนั้นไม่ได้ขึ้นกับปัจจัยด้านต้นทุนเพียงอย่างเดียว แต่ขึ้นกับปัจจัยด้านอื่นด้วย เช่นความสามารถในการตอบสนองความต้องการของผู้ซื้อได้อย่างรวดเร็ว การตอบสนองต่อความต้องการทางเทคนิคและคุณภาพที่เพิ่มสูงขึ้นได้ เป็นต้น ซึ่งโดยนัยแล้วหมายความว่ากลุ่มประเทศอเมริกาใต้และประเทศยุโรปตะวันออกที่อยู่ใกล้ตลาดใหญ่ทั้งสองนี้จะยังคงมีความได้เปรียบอยู่ กระนั้นก็ตามงานทั้งสองกลุ่มนี้ก็มิได้ปฏิเสธถึงความสำคัญของปัจจัยความได้เปรียบด้านต้นทุนแรงงาน เพราะอุตสาหกรรมตัดเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปยังเป็นอุตสาหกรรมที่ใช้แรงงานเข้มข้นอยู่

ในช่วงปี 2547 – 2548 งานวิจัยจำนวนหนึ่งได้ให้มุมมองเกี่ยวกับผลกระทบของการเปิดเสรีว่าจะเกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ภายในห่วงโซ่อุปทานของ การค้าปลีก – เครื่องนุ่งห่ม – สิ่งทอ (retail-apparel-textile supply chain)⁶ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อประเทศกำลังพัฒนาที่เป็นผู้ส่งออกเครื่องนุ่งห่ม

⁵ สำหรับผู้ที่สนใจในประเด็นนี้ กรุณาดู OECD (2003), Liberalising Trade in Textiles and Clothing: A Survey on Quantitative Studies, OECD Working Paper ที่ได้ทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับการศึกษาผลกระทบของการยกเลิก MFA ในเชิงปริมาณอย่างละเอียดและค่อนข้างสมบูรณ์

⁶ แนวคิดนี้มีการพูดถึงในช่วงที่ ATC ยังมีผลอยู่ เช่น งานของ Gereffi (1999) และ Gereffi and Memedovic (2003) ที่เสนอแนวคิดที่ว่าด้วย ห่วงโซ่มูลค่าระดับโลก (Global Value Chain GVC) ซึ่งพยายามอธิบายว่าการผลิตสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มนั้นมีความสัมพันธ์กันในลักษณะเครือข่ายการผลิตที่เชื่อมโยงกันตั้งแต่ขั้นตอนการออกแบบ การผลิต จนถึงการทำตลาดของสินค้าเครื่องนุ่งห่ม โดยผู้ที่มิบทบาทสูงในห่วงโซ่นี้คือผู้

เช่น งานของ Nordas (2004) Abernathy et. al. (2005) Palpacuer et. al. (2005) และ Risen (2005) โดยมีการกล่าวว่าการยกเลิกระบบโควตาจะเร่งให้เกิดการปรับตัวขนานใหญ่ในการค้าปลีกและห่วงโซ่อุปทาน และ “จะเปลี่ยนวิธีการดำเนินธุรกิจของอุตสาหกรรมนี้ทั้งหมด”⁷ เนื่องจากผู้ซื้อไม่จำเป็นต้องสนใจเรื่องข้อจำกัดเชิงปริมาณอีกต่อไป การจัดซื้อและการเลือกผู้ผลิตเพื่อดำเนินการตัด เย็บ ในขั้นตอนต่างๆ สามารถทำได้ง่ายมากขึ้น ซึ่งจะส่งผลต่อการกระจายคำสั่งผลิตไปยังสถานที่ที่มีความได้เปรียบด้านต้นทุนและการส่งมอบมากที่สุด สำหรับประเทศไทยซึ่งจัดเป็นประเทศผู้ส่งออกสินค้าสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มประเทศหนึ่ง การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการค้าของโลกภายหลังการยกเลิกโควตาส่งทอและเครื่องนุ่งห่มนี้ย่อมส่งผลกระทบต่ออุตสาหกรรมนี้อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่เนื่องจากเรื่องนี้เป็นเรื่องใหม่ รูปแบบการค้าจะเปลี่ยนไปอย่างไร กลยุทธ์ของผู้ซื้อสิ่งทอรายใหญ่จะเปลี่ยนไปทิศทางใด และ การเปลี่ยนแปลงนี้จะส่งผลกระทบต่อผู้ผลิตในประเทศไทยอย่างไร คำตอบที่ชัดเจนในประเด็นเหล่านี้ยังคงต้องใช้เวลาค้นคว้าเพิ่มเติมต่อไป⁸

เนื่องจากการพัฒนาอุตสาหกรรมสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มของไทยส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการกีดกันเชิงปริมาณภายใต้ MFA และ ATC ประเทศไทยจึงไม่อาจหลีกเลี่ยงผลกระทบที่จะตามมาหลังการเปิดเสรีสิ่งทอได้ ดังนั้น บทความนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะทบทวนสถานะทางการค้าสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มและความสามารถในการแข่งขันของไทยในช่วงที่มีการทยอยยกเลิกโควตา (ATC Integration) และภายหลังการยกเลิกโควตา โดยอาศัยข้อมูลการค้าสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มของไทยและของโลกเพื่อพิจารณาแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงและเพื่อคำนวณดัชนีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบที่ปรากฏ (Revealed Comparative Advantage Index: RCA) นอกจากนี้การนำเสนอจะอาศัยข้อมูลสถิติการส่งออกของประเทศไทยและส่วนแบ่งตลาดและเปรียบเทียบกับประเทศต่างๆ ในเอเชียที่เป็นผู้ส่งออกสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มด้วย⁹ กรอบเวลาการวิเคราะห์คือตั้งแต่ช่วงข้อตกลง ATC จนถึงปีพ.ศ. 2548 เพื่อจะทำการเชื่อมโยงกับประวัติการใช้โควตาเพื่อการกีดกันทางการค้าในอุตสาหกรรมสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มของโลก ตลอดจนรวบรวมบทวิเคราะห์ผลกระทบของการบังคับใช้และการยกเลิกโควตาตามข้อตกลง ATC และนำเสนอถึงสภาพการแข่งขันและการเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์

ซื้อที่เป็นเจ้าของตราสินค้าหรือผู้ค้าปลีกรายใหญ่ (Brand marketers หรือ Large retailers) ไม่ใช้การค้าสิ่งทอที่เจ้าของโรงงานหรือผู้ผลิตเครื่องแต่งกายเป็นผู้กำหนด

⁷ เป็นคำกล่าวจากประสบการณ์เกือบสามสิบปีในการทำงานของ Laura Jones ผู้อำนวยการสมาคมผู้นำเข้าสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มของสหรัฐอเมริกา (United States Association of Importers of Textiles and Apparel: USAITA) อ้างถึงใน Risen (2005, p. 28)

⁸ การค้นคว้าประเด็นนี้จำเป็นต้องทำการวิจัยภาคสนาม เช่นการสัมภาษณ์และการใช้แบบสอบถาม สำหรับผู้ที่สนใจเรื่องการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างผู้ซื้อและผู้ผลิตภายในห่วงโซ่อุปทาน หรือ สายโซ่มูลค่า (Global Value Chain) ในอุตสาหกรรมเครื่องนุ่งห่มสามารถอ่านเพิ่มเติมได้จาก Gereffi (1999), Gereffi and Memedovic (2003), Abernathy et. al. (2004), Palpacuer et. al. (2005) เป็นต้น

⁹ ในการศึกษานี้จะให้ความสนใจประเทศในแถบเอเชียที่เป็นผู้ส่งออกสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่ม เช่น จีน อินเดีย อินโดนีเซีย บังกลาเทศ เกาหลีใต้

ภายในห่วงโซ่อุปทานในอุตสาหกรรมนี้ในระดับโลก ความเข้าใจในประเด็นเหล่านี้จะเป็นประโยชน์ในการปรับตัวของภาคอุตสาหกรรมสิ่งทอไทยและต่อภาครัฐในการกำหนดนโยบายต่อไปในอนาคต

บทความนี้แบ่งออกเป็น 5 ส่วน โดยส่วนแรกคือ บทนำ และ ส่วนที่สองจะทำการทบทวนประวัติความเป็นมาของข้อตกลงการค้าและผลกระทบต่อแบบแผนการผลิตและการค้าสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มโดยจะเน้นที่ข้อตกลงการค้าสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่ม (Agreement on Textiles and Clothing: ATC) ส่วนที่สามจะนำเสนอข้อมูลสถิติการค้าและการคำนวณค่าดัชนีความได้เปรียบของอุตสาหกรรมสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มของประเทศไทย ส่วนที่สี่ อภิปรายถึงผลกระทบของการเปิดเสรีการค้าสิ่งทอต่อประเทศผู้ส่งออกและการเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์ระหว่างผู้ซื้อและผู้ผลิตสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มของโลก และ การปรับตัวของผู้ผลิตไทยและ ส่วนสุดท้ายคือการสรุป

2. ประวัติความเป็นมาของข้อตกลงการค้าสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่ม และ ผลกระทบต่อแบบแผนการผลิตและการค้าสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่ม

ข้อตกลงการค้าสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่ม (Agreement on Textiles and Clothing: ATC) เป็นข้อกำหนดเพื่อยกเลิกระบบโควตาที่ถูกใช้มาเป็นระยะเวลานานในการค้าสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มของโลก โดยกำหนดให้มีการทยอย 'ผนวก' (Integrate) รายการสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มที่เคยถูกจำกัดโดยโควตาลับเข้าสู่กรอบการค้าเสรี โดยให้เวลาเตรียมการในช่วงเปลี่ยนผ่านนี้รวม 10 ปี ระหว่าง 1 มกราคม 2538 ถึง 31 ธันวาคม 2547 อย่างไรก็ตาม การที่ระบบโควตาถูกใช้เพื่อกีดกันการค้าสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มของโลกมาเป็นเวลานานนั้น ได้ส่งผลกระทบต่อรูปแบบการค้าและสวัสดิการทางสังคมของทั้งประเทศผู้นำเข้าและประเทศผู้ส่งออก ดังนั้น การทยอยยกเลิกโควตาตามข้อตกลง ATC จึงเป็นจุดเปลี่ยนแปลงที่สำคัญของประวัติศาสตร์การค้าสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มของโลก และในการที่จะวิเคราะห์ผลกระทบของการยกเลิกโควตาส่งทอและเครื่องนุ่งห่มทั้งหมดในปี 2548 นี้ เราจำเป็นต้องเข้าใจถึงการใช้โควตาในอดีตที่ผ่านมา สาเหตุที่มีความพยายามผลักดันให้มีการยกเลิกโควตานี้ และผลกระทบที่คาดว่าจะได้เกิดขึ้นจากการยกเลิกโควตา

2.1 การกีดกันทางการค้าโดยใช้โควตาก่อนถึงการเปิดเสรีทางการค้าตามข้อตกลง ATC

อุตสาหกรรมสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มเป็นอุตสาหกรรมที่มีประวัติการกีดกันทางการค้ามายาวนาน โดยในระยะเริ่มแรก สิ่งทอจากญี่ปุ่นถูกจำกัดการนำเข้าในประเทศสหรัฐอเมริกา ภายใต้ข้อตกลงควบคุมการส่งออกแบบสมัครใจ (Voluntary Export Restraints: VERs) ซึ่งถูกใช้แพร่หลายในช่วงปี พ.ศ. 2493 (ค.ศ. 1950) และได้มีการพัฒนาเป็นข้อตกลงสิ่งทออีกหลายฉบับ เริ่มจากในปี พ.ศ. 2505 (ค.ศ. 1962) ได้มีการเจรจาข้อตกลงระยะสั้นเกี่ยวกับสิ่งทอฝ้าย (Short-term Arrangement on Cotton Textiles: STA) ซึ่งต่อมาได้แก้ไขเป็นข้อตกลงระยะยาวว่าด้วยการค้าสิ่งทอฝ้ายระหว่างประเทศ (Long-term Arrangement regarding International Trade: LTA) จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2517

(ค.ศ. 1974) ข้อตกลง LTA ได้กลายมาเป็นข้อตกลงว่าด้วยการค้าสิ่งทอระหว่างประเทศ (Multi-Fibre Arrangement: MFA) ซึ่งกำหนดโควตาการนำเข้าสิ่งทอทั้งประเภทเส้นใยฝ้าย ขนสัตว์ รวมไปถึงเส้นใยประดิษฐ์

MFA เป็นข้อตกลงแบบทวิภาคีภายใต้ข้อตกลงทั่วไปว่าด้วยภาษีศุลกากร (General Agreement on Tariffs and Trade: GATT) ซึ่งเป็นข้อตกลงแบบพหุภาคี โดยประเทศที่เข้าร่วมใช้ข้อตกลงนี้ ได้แก่ ประเทศผู้ส่งออกสิ่งทอซึ่งเป็นประเทศกำลังพัฒนา และประเทศผู้นำเข้าซึ่งเป็นประเทศพัฒนาแล้ว 18 ประเทศ ได้แก่ สหภาพยุโรป (15 ประเทศ) สหรัฐอเมริกา นอร์เวย์ และแคนาดา และนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2517 จนถึงปี พ.ศ. 2537 กลุ่มประเทศในข้อตกลงได้มีการเจรจามุ่งมั่นใช้ข้อตกลง MFA รวมทั้งสิ้น 4 ฉบับ ได้แก่ MFA I – MFA IV ซึ่งสาระสำคัญของข้อตกลง MFA คือ การกำหนดให้มีการจำกัดการนำเข้าซึ่งอาจแตกต่างกันตามประเภทสินค้าและประเทศคู่ค้า แต่มีหลักการสำคัญเหมือนกันสามประการ ได้แก่ การกำหนดอัตราการเติบโตขั้นต่ำให้แก่โควตาส่งออกและเครื่องนุ่งห่มในอัตราร้อยละ 6 ต่อปี หลักการไม่เลือกปฏิบัติ (Non-discrimination) ระหว่างผู้ส่งออก และการกำหนดข้อยืดหยุ่นในการส่งออก (Flexibility Provision) ข้อตกลงนี้มีเป้าหมายสำคัญเพื่อปกป้องผู้ผลิตในประเทศผู้นำเข้า (ที่ใช้ข้อตกลง) แต่ในขณะเดียวกันการกำหนดโควตาการนำเข้าจากแต่ละประเทศเป็นการเปิดโอกาสให้ประเทศกำลังพัฒนาสามารถส่งออกสินค้าได้

อย่างไรก็ตาม ข้อตกลง MFA นี้มีความขัดแย้งกับหลักการของ GATT ที่พยายามผลักดันให้มีการค้าเสรีเกิดขึ้น อีกทั้ง MFA ยังถูกใช้เป็นมาตรการกีดกันทางการค้าของประเทศที่พัฒนาแล้วมากกว่าที่จะถูกใช้ในการป้องกันสถานการณ์ที่สินค้านำเข้าก่อให้เกิดความเสียหายต่อผู้ผลิตในประเทศ (market disruptions) ดังนั้น ในการเจรจาแกตต์รอบอุรุกวัย (Uruguay Round) ในปี พ.ศ. 2537 (ค.ศ. 1994) จึงได้มีการพิจารณาทบทวนข้อตกลง MFA เพื่อหามาตรการที่จะทำให้การค้าสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มเป็นไปอย่างเสรี ผลจากการเจรจาในครั้งนี้ประเทศสมาชิกได้บรรลุถึงข้อตกลงที่จะนำสิ่งทอลับเข้ามาอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ของแกตต์โดยยกเลิกข้อตกลง MFA และ กำหนดข้อตกลงใหม่ที่เรียกว่า “ความตกลงว่าด้วยสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่ม” (Agreement on Textiles and Clothing: ATC) ซึ่งกำหนดให้ยกเลิกระบบโควตาแบบค่อยเป็นค่อยไปภายในระยะเวลา 10 ปี ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2538-2547 และมีการเพิ่มอัตราปริมาณการนำเข้า (Quota Growth) ที่แน่นอน ทั้งนี้ ATC ทำหน้าที่เป็นข้อตกลงสำหรับช่วงเปลี่ยนผ่านจากการค้าสิ่งทอภายใต้ระบบโควตา (MFA) มาสู่การค้าเสรีสิ่งทอแบบพหุภาคีภายใต้ข้อตกลงขององค์การการค้าโลก (GATT/WTO) ระบบโควตาทันทีหมดได้ถูกยกเลิกและการค้าสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มจะไม่มีมาตรการจำกัดทางด้านปริมาณนับตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม 2548

การดำเนินการเพื่อเปิดเสรีทางการค้าภายใต้ข้อตกลง ATC มีหลักการที่สำคัญสองประการ คือ 1) การรวมผลิตภัณฑ์ (Integration) เข้าสู่ระบบการค้าเสรีของ GATT/WTO แบบค่อยเป็นค่อยไป โดยพิจารณาจากปริมาณการนำเข้าเป็นหลัก และ 2) การเพิ่มปริมาณโควตาการนำเข้าโดยเพิ่ม

อัตราการขยายโควตานำเข้าที่เหลือ¹⁰ กระบวนการปล่อยเสรีสิ่งทอตามข้อตกลง ATC ในช่วงระยะเวลาทั้งหมด 10 ปี แบ่งได้เป็น 4 ระยะ ได้แก่ ระยะที่หนึ่ง ระหว่าง 1 ม.ค. 38 – 31 ธ.ค. 40 ระยะที่สอง ระหว่าง 1 ม.ค. 41 – 31 ธ.ค. 44 และระยะที่สาม ระหว่าง 1 ม.ค. 45 – 31 ธ.ค. 47 โดยในแต่ละช่วงเวลาจะมีการเพิ่มปริมาณขั้นต่ำของสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มที่เปิดเสรีทางการค้า โดยในช่วงแรกจะยกเลิกโควตาร้อยละ 16 ช่วงที่ 2 ผนวกรายการที่เคยถูกจำกัดด้วยโควตาอีกร้อยละ 17 และในช่วงที่ 3 อีกร้อยละ 18 และ ระยะสุดท้าย คือจากวันที่ 1 มกราคม 2548 ก็จะเปิดเสรีทั้งหมด (ดูตารางที่ 1)

ตารางที่ 1 ปริมาณการนำเข้าที่เปิดเสรีตามข้อตกลง ATC

ช่วงเวลา	ร้อยละของการนำเข้าที่เปิดเสรี ^(ก) (Minimum Volume Integrated)	ร้อยละของปริมาณการนำเข้าสะสม (Accumulated Volume Integrated)	อัตราการขยายโควตาที่เหลือ ^(ข) (Remaining Quota Growth Rate) (ร้อยละ)
1 ม. ค. 38 – 31 ธ.ค. 40	16	16	16
1 ม. ค. 41 – 31 ธ.ค. 44	17	33	25
1 ม. ค. 45 – 31 ธ.ค. 47	18	51	27
1 ม. ค. 48 เป็นต้นไป	49	100	Full Integration

ที่มา: Mayer (2004)

หมายเหตุ: ก) คิดเป็นร้อยละของปริมาณการนำเข้าในปี 2533 (ค.ศ. 1990) เป็นฐาน

ข) วิธีคิดใช้ปริมาณการนำเข้าสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มทั้งหมดในปี 2533 (ค.ศ. 1990) เป็นฐาน ตัวอย่างเช่น ประเทศผู้ส่งออกหนึ่งมีข้อตกลงว่าปริมาณการส่งออกสามารถเพิ่มขึ้นได้ ร้อยละ 6 ดังนั้นในระยะที่หนึ่งสามารถเพิ่มปริมาณสินค้าที่ถูกจำกัดภายใต้โควตาร้อยละ 16 ของปริมาณการนำเข้าในปี 2533 คือ ร้อยละ 6.96 ($6 + 16\% = 6.96$) และในระยะที่สองและ ในระยะที่สามอัตราการเติบโตของปริมาณการนำเข้าจะเพิ่มเป็นร้อยละ 25 และร้อยละ 27 คือ ปริมาณการส่งออกไปยังตลาดนี้ได้เป็น ร้อยละ 8.7 ($6.96 + 25\% = 8.7$) และ 11.05 ($8.7 + 27\% = 11.05$) ตามลำดับ

พัฒนาการของอุตสาหกรรมสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มของโลกเป็นผลมาจากการกีดกันการค้า โดยเฉพาะการควบคุมเชิงปริมาณมาเป็นเวลานาน ดังนั้นการยุติระบบโควตาอย่างสิ้นเชิงนับได้ว่าเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญในประวัติศาสตร์การค้าการลงทุนในอุตสาหกรรมนี้ จากการทบทวนวรรณกรรมในประเด็นเหล่านี้พบว่าในช่วงปลายของข้อตกลง ATC ได้มีบทความทางวิชาการและงานวิจัยจำนวนมากที่ศึกษาถึงผลของการกีดกันการค้าต่อโครงสร้างการผลิตและการค้าสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มในประเทศต่าง ๆ และพยายามทำนายผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับประเทศผู้ผลิตและส่งออกสินค้าสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มด้วย โดยรายละเอียดจะกล่าวถึงในส่วนต่อไป

¹⁰ กำหนดโดยประเทศที่อยู่ภายใต้ข้อตกลง MFA อันได้แก่ประเทศในกลุ่มสหภาพยุโรป สหรัฐอเมริกา แคนาดา และนอร์เวย์

2.2 ผลกระทบของระบบโควตาต่อโครงสร้างการผลิตและการค้าสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่ม

การกำหนดโควตาในการค้าสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มเป็นการจำกัดปริมาณการนำเข้าสินค้าจากประเทศอื่นๆ เป็นการบิดเบือนทางการค้าระหว่างประเทศ ส่งผลให้ผู้ผลิตที่มีศักยภาพไม่สามารถส่งออกสินค้าของตนได้เท่ากับปริมาณที่ผู้บริโภคต้องการทั้งที่สามารถผลิตสินค้ามีคุณภาพดีและราคาถูกกว่าสินค้าในประเทศผู้นำเข้า แม้โควตาจะมีการบังคับใช้ในสินค้าที่แตกต่างกัน แต่สิ่งที่เหมือนกันคือโควตาทำให้ต้นทุนการผลิตสูงขึ้นทั้งโดยตรงและโดยอ้อม

สำหรับประเทศผู้ส่งออก การได้รับสิทธิในการบริหารจัดการโควตาเองส่งผลให้ประเทศผู้ส่งออกได้รับประโยชน์จากค่าเช่าโควตา (Quota rents) โดยผู้จัดสรรโควตาจะได้รับใบอนุญาตส่งออกซึ่งสะท้อนถึงมูลค่าของค่าเช่าโควตาที่จะได้รับจากการส่งออก อย่างไรก็ตาม การที่ผู้จัดสรรโควตามีอำนาจในการกำหนดโควตาในการส่งออกของผู้ผลิตแต่ละราย สามารถก่อให้เกิดแรงจูงใจในการแสวงหาผลประโยชน์จากค่าเช่า (Rent seeking) ของผู้จัดสรรโควตา หรือเกิดการซื้อขายโควตาส่งออก ทำให้ต้นทุนสูงขึ้น ผลของการมีโควตาการส่งออกจึงเปรียบเสมือนกับการเก็บภาษีการส่งออก (Tariff) ซึ่งจะส่งผลให้ผู้ผลิตมีต้นทุนสูงขึ้น ทำให้สินค้าส่งออกราคาสูงขึ้น (Nordas, 2004; UN, 2005) ซึ่งราคาสินค้าที่สูงขึ้นนี้ยังเป็นผลให้ผู้ผลิตในประเทศผู้นำเข้าได้รับประโยชน์ ผู้บริโภคเสียประโยชน์เนื่องจากต้องซื้อสินค้าในราคาที่แพงขึ้นและมีตัวเลือกน้อยกว่าที่ควรจะเป็น นอกจากนี้ การใช้โควตาจะทำให้รัฐบาลของประเทศผู้นำเข้าไม่มีรายได้จากการเก็บภาษีนำเข้าอีกด้วย

ระบบโควตาก็ทำให้เกิดการบิดเบือนในการค้าและการลงทุน ทำให้มีการย้ายฐานการผลิตจากประเทศที่ใช้โควตาเต็ม (Quota constrained) ไปยังประเทศที่ไม่ถูกจำกัดโควตาชั่วคราว (temporary unconstrained) ทำให้การผลิตสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มกระจายตัวอยู่หลายประเทศซึ่งส่วนใหญ่เป็นประเทศที่มีระดับการพัฒนาดำหรือเพิ่งเริ่มต้นพัฒนาอุตสาหกรรม อุตสาหกรรมการตัดเย็บเสื้อผ้าเป็นกิจกรรมที่ใช้แรงงานเข้มข้น ไม่จำเป็นต้องลงทุนในเครื่องจักรมากนัก จึงมีอุปสรรคในการเข้าสู่ตลาดต่ำ ทำให้ประเทศกำลังพัฒนาสามารถเข้าสู่กระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรมได้ นอกจากนี้ ระบบโควตาก็มีส่วนช่วยรับประกันว่าจะสามารถส่งออกและนำเงินตราต่างประเทศเข้ามาเพื่อพัฒนาประเทศต่อไปได้ ซึ่งประวัติศาสตร์การพัฒนาของประเทศพัฒนาแล้ว เช่น ญี่ปุ่น เกาหลีใต้ ไต้หวัน ฮองกง ล้วนแล้วแต่เริ่มต้นด้วยอุตสาหกรรมสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่ม (Palpacuer et. al. 2005)

อย่างไรก็ดี เมื่อพิจารณาในเชิงพลวัตแล้วเรามีอาจปฏิเสธได้ว่าการจำกัดโควตาก็ให้เกิดการยกระดับของอุตสาหกรรมอันเป็นประโยชน์ต่อประเทศที่ได้รับคำสั่งซื้อ โดยเฉพาะประเทศที่ใช้โควตาส่งออกเต็มจำนวนแล้ว (เช่นประเทศในเอเชียตะวันออก) เพราะการจำกัดโควตาเป็นการจำกัดเชิงปริมาณและใช้เฉพาะกับสินค้าบางประเภท ดังนั้นผู้ผลิตในประเทศเหล่านี้จำเป็นต้องปรับเปลี่ยนไปผลิตสินค้าที่มีมูลค่าเพิ่มสูงขึ้นเพื่อไม่ต้องเผชิญกับปัญหาโควตา ในขณะเดียวกัน การผลิตสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มประเภททั่วไป (mass production) ที่มีต้นทุนการผลิตต่ำที่ใช้โควตาเต็มแล้วก็ย้ายไปยังประเทศอื่นที่เพิ่งเริ่มต้นกระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรมซึ่งยังไม่ถูกจำกัดหรือถูกจำกัดภายใต้ระบบ

โควตาน้อย (UNCTAD, 2005:13) เราอาจกล่าวได้ว่าโควตานำเข้าสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มตามข้อตกลง MFA นี้มีข้อดีคือสามารถส่งเสริมให้มีการยกระดับคุณภาพของสินค้าที่ผลิตในบางประเทศได้ แต่ในอีกด้านหนึ่งก็อาจส่งผลเสียเพราะเป็นการปกป้องประเทศผู้ผลิตที่ไม่มีประสิทธิภาพ ทำให้ไม่มีแรงจูงใจในการพัฒนาเทคโนโลยีและประสิทธิภาพในการผลิตสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่ม ซึ่งประเทศเหล่านี้อาจจะประสบปัญหาเมื่อการค้าสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มกลับเข้าสู่การค้าเสรี แม้ว่าจะมีการใช้เวลา 10 ปีในการปรับตัวภายใต้ข้อตกลง ATC ก็ตาม

แม้ว่าข้อตกลง ATC ได้กำหนดกรอบเวลาและขยายปริมาณโควตาการนำเข้าสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มโดยรวมให้เพิ่มสูงขึ้น แต่มีผู้ตั้งข้อสังเกตว่าการเปิดเสรีการค้าสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มยังคงเป็นไปอย่างจำกัด (Nordas, 2004) และ มีลักษณะ "ถ่วงหลัง" (Tewari, 2005) กล่าวคือ การดำเนินการยกเลิกโควตาการนำเข้าในช่วงระยะที่หนึ่งและระยะที่สองของ ATC Integration ประเทศผู้นำเข้าขยายปริมาณการนำเข้าหรือผนวกรายการสินค้าสิ่งทอที่ไม่เคยอยู่ภายใต้ข้อตกลง MFA เป็นอันดับแรก นอกจากนี้ยังเลือกยกเลิกโควตาสิ่งทอในผลิตภัณฑ์ที่มีการใช้โควตาการนำเข้าต่ำ ประเทศผู้ส่งออกจึงไม่ได้ประโยชน์มากนักจากการทยอยยกเลิกโควตาทั้งสามระยะ สำหรับรายการสิ่งทอที่มีความอ่อนไหวต่อการกำหนดโควตาและสินค้าที่มีมูลค่าเพิ่มสูงนั้น ผู้นำเข้าก็เลือกที่จะเปิดเสรีการค้าในระยะสุดท้ายของ ATC (คือการเปิดเสรีทั้งหมด) การเปิดเสรีทางการค้าข้างต้นเป็นผลให้ข้อตกลง ATC มีลักษณะ "ถ่วงหลัง" (back loaded) คือการทยอยยกเลิกโควตาสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มที่มีความสำคัญจะอยู่ในช่วงสุดท้ายของ ATC Integration (Tewari, 2005) ลักษณะ "ถ่วงหลัง" นี้ เห็นได้ชัดเจนจากข้อมูลปริมาณโควตาการนำเข้าในสหรัฐอเมริกา แคนาดา และสหภาพยุโรปที่ยกเลิกไปในช่วงระยะที่หนึ่งถึงระยะที่สามมีเพียง 164 โควตาจากทั้งหมด 1,271 โควตา หรือคิดเป็นร้อยละ 13 ของโควตาที่เหลือมาจากข้อตกลง MFA (ดูตารางที่ 2) นอกจากนี้ กระบวนการ ATC Integration ยังยืดปริมาณการนำเข้าสินค้าเป็นเกณฑ์ในการยกเลิกโควตา แทนที่จะพิจารณาด้านมูลค่า ผู้นำเข้าจึงเลือกสินค้าที่มีมูลค่าต่ำ ผนวกกลับสู่ระบบของแอกดตีในระยะที่หนึ่งถึงระยะที่สาม ในขณะที่กลุ่มสินค้าที่มีมูลค่าสูงซึ่งส่วนใหญ่ เช่น เครื่องแต่งกายต่างๆ มาอยู่ในช่วงสุดท้าย ทำให้มีการคาดว่าการเปิดเสรีอาจก่อให้เกิดปัญหาต่อการปรับตัวของทั้งประเทศผู้นำเข้าและประเทศผู้ส่งออกเมื่อโควตาทั้งหมดถูกยกเลิกภายหลังปีพ.ศ. 2547 (Mayer, 2004)

ตารางที่ 2 ปริมาณโควตาการนำเข้าที่ยกเลิกในชั้นที่ 1-3 ของ ATC

(จำนวนโควตา)	แคนาดา	สหภาพยุโรป	สหรัฐอเมริกา	รวม
ปริมาณโควตาการนำเข้าที่เหลือจาก MFA	295	218	758	1271
ปริมาณโควตาการนำเข้าที่ยกเลิกในชั้นที่ 1 ถึง 3	56	51	57	164
ปริมาณโควตาการนำเข้าที่ต้องยกเลิกนับตั้งแต่วันที่ 1 ม.ค. 48	239	167	701	1107
ร้อยละของโควตาทั้งหมด (สิ่งทอและเครื่องนุ่งห่ม) ภายใต้ MFA ที่ต้องยกเลิกก่อน 1 ม.ค. 48	19.0	23.4	7.5	12.9
ร้อยละของโควตาเครื่องนุ่งห่มภายใต้ MFA ที่ต้องยกเลิกก่อน 1 ม.ค. 48	7.0	6.0	6.5	

ที่มา: WTO (2001; pp.219-221) และ Mayer (2004)

ก่อนที่ข้อตกลง ATC จะสิ้นสุดลงในวันที่ 31 ธันวาคม 2547 นั้น มีงานวิจัยจำนวนหนึ่งพยายามศึกษาถึงผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้นกับอุตสาหกรรมสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มในยุโรปโควตาที่แนบมาการแข่งขันจะรุนแรงขึ้นโดยใช้แบบจำลองดุลยภาพทั่วไป ผลการคาดการณ์เบื้องต้นชี้ว่าผู้ผลิตที่มีประสิทธิภาพมากหรือมีต้นทุนต่ำกว่า มีกำลังการผลิตมากกว่าและมีอัตราการใช้โควตาเต็มที่จะมีส่วนแบ่งตลาดเพิ่มขึ้น¹¹ (Nordas, 2004; USITC, 2004; Tewari, 2005; Whalley, 2006) และ จีนจะกลายเป็นผู้ส่งออกสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มรายใหญ่ที่สุดในตลาดสหรัฐอเมริกาและสหภาพยุโรป (Nordas, 2004) งานวิจัยหลายชิ้นได้ข้อสรุปคล้ายกันคือการยกเลิกโควตาส่งออกสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มจะส่งผลให้ส่วนแบ่งตลาดของผู้ส่งออกรายสำคัญเปลี่ยนแปลงไป โดยส่วนแบ่งตลาดของจีนและอินเดียจะเพิ่มขึ้นอย่างมากทั้งในตลาดสหภาพยุโรปและสหรัฐอเมริกา สำหรับประเทศกำลังพัฒนาอื่นจะสูญเสียส่วนแบ่งตลาดอย่างเห็นได้ชัด ส่วนกลุ่มประเทศซึ่งเคยได้ประโยชน์จากข้อตกลงการค้าในภูมิภาค (Preferential Trade Agreements: PTAs) เช่น เม็กซิโก ซึ่งส่งออกไปยังสหรัฐอเมริกา และประเทศแอฟริกาเหนือ ตุรกี และกลุ่มประเทศในยุโรปกลางและยุโรปตะวันออกซึ่งส่งออกไปยังสหภาพยุโรปจะสูญเสียส่วนแบ่งตลาดเช่นกัน (เช่น Diao and Somwaru, 2001; และ Nordas, 2004 เป็นต้น)¹²

อย่างไรก็ดี การคาดการณ์โดยแบบจำลองเหล่านี้ก็มีข้อจำกัดเช่นกัน การพิจารณาเฉพาะความสามารถในการแข่งขันทางด้านต้นทุนเพียงอย่างเดียวอาจไม่สามารถอธิบายสิ่งที่เกิดขึ้นได้ถูกต้องทั้งหมด การเปลี่ยนแปลงส่วนแบ่งตลาดของผู้ส่งออกแต่ละประเทศที่ได้จากการทำนายโดยใช้แบบจำลองไม่ได้พิจารณาถึงโครงสร้างการผลิตสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่ม การจัดซื้อ และรูปแบบ

¹¹ จากการศึกษาของ Tewari (2005) จีน เอเชียใต้ อินเดีย เอเชีย ไทย มาเลเซีย จะสามารถเข้าสู่ตลาดสหภาพยุโรปและสหรัฐอเมริกาได้ง่ายกว่าประเทศที่มีต้นทุนการผลิตสูง เช่น ประเทศในละตินอเมริกา ตะวันออกกลาง แอฟริกาเหนือ และยุโรปตะวันออก

¹² สำหรับผู้ที่สนใจในประเด็นนี้ กรุณาดู ภัททา เกิดเรือง (2548) ที่ได้ทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับการคาดการณ์ผลกระทบของการเปิดเสรีการค้าสิ่งทอค่อนข้างละเอียด

การค้าที่เปลี่ยนไปในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมา (Nordas, 2004; OECD, 2003; USITC, 2004) ในการวิเคราะห์ผลกระทบของการยกเลิกโควตาต่อรูปแบบการค้า Tewari (2005) ซึ่งให้เห็นว่า การตัดสินใจในการจัดซื้อ (Sourcing decision) ยังเป็นอีกประเด็นหนึ่งที่ต้องพิจารณาออกเหนือไปจากความสามารถในการแข่งขันทางด้านต้นทุน ซึ่งการตัดสินใจในการจัดซื้อยังขึ้นอยู่กับปัจจัยต่างๆ ได้แก่ ห่วงโซ่อุปทานในอุตสาหกรรมเสื้อผ้าของโลก (Global clothing chains) เวลาในการจัดซื้อและส่งสินค้า (Timeliness in apparel sourcing and supply) ความยืดหยุ่นของผู้ผลิต (Flexibility) ความหลากหลายของสินค้า (Product diversity) ความเสี่ยงของการกักเก็บสินค้า (Inventory risk) ตลอดจนความต้องการต่อการเติมเต็มสินค้าและการค้าปลีกแบบลิ้น (Demand for replenishment and lean retailing) ของผู้ค้าปลีกรายใหญ่

นอกจากนี้ การพิจารณารูปแบบการค้าที่จะเปลี่ยนแปลงไปภายหลังข้อตกลง ATC สิ้นสุดลง ยังต้องคำนึงถึงประเด็นที่สำคัญอื่นๆ อาทิเช่น ข้อตกลงการค้าพิเศษในภูมิภาคและระยะทางจากประเทศผู้ผลิตไปยังตลาดยังคงมีความสำคัญอยู่ การตัดสินใจในการจัดซื้อในระดับบริษัท หรือแม้กระทั่งการที่สหรัฐอเมริกาและสหภาพยุโรปนำเอามาตรการปกป้องมาใช้กับสินค้าจากจีนเป็นการชั่วคราว (OECD, 2004; Abemathy et. al, 2005; Whalley, 2006) ปัจจัยเหล่านี้อาจทำให้การเปลี่ยนแปลงไม่รุนแรงอย่างที่คาดการณ์ไว้ ทั้งนี้ ถึงแม้ว่าระบบโควตาในการค้าสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มจะถูกยกเลิกไป แต่การค้าสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มระหว่างประเทศก็ยังคงเผชิญกับภาษีนำเข้า (Tariffs) หรือการใช้มาตรการกีดกันทางการค้าที่มีใช้ภาษี (Non-tariff measures) ได้

อย่างไรก็ดี การยกเลิกโควตาส่งทอและเครื่องนุ่งห่มตามข้อตกลง ATC นี้จะส่งผลกระทบต่ออุตสาหกรรมสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มของไทยมากน้อยเพียงใดนั้น ขึ้นอยู่กับสถานะทางการค้าของไทยในตลาดโลก ตลอดจนการปรับตัวของผู้ประกอบการไทยและประเทศคู่แข่งในช่วงก่อนข้อตกลง ATC สิ้นสุดลง ดังนั้น เพื่อแสดงรูปแบบการค้าสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มของไทยที่เป็นอยู่ในปัจจุบันและแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงในอนาคต ส่วนต่อไปของบทความจะพิจารณาโครงสร้างการค้าสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มของโลกในภาพรวม รวมทั้งการส่งออกสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มของไทยไปยังประเทศคู่ค้าที่สำคัญ ข้อมูลเหล่านี้นอกจากจะแสดงถึงสถานะทางการค้าของไทยในช่วงก่อนระบบโควตาสิ้นสุดลงแล้ว ยังช่วยในการวิเคราะห์ผลกระทบของการยกเลิกโควตาต่อภาคอุตสาหกรรมของไทยและการเตรียมความพร้อมกับรูปแบบทางการค้าที่คาดว่าจะเปลี่ยนแปลงไปอีกด้วย

3. สถานภาพการผลิตและการค้าของอุตสาหกรรมสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มไทยในตลาดโลก (ก่อนและหลังเปิดเสรีการค้า)

3.1 ความสำคัญของอุตสาหกรรมสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่ม

อุตสาหกรรมสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มเป็นอุตสาหกรรมที่มีบทบาทสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจ และการจ้างงานอย่างมาก โดยในปี 2547 อุตสาหกรรมสิ่งทอมีการจ้างงานถึง 1.076 ล้านคน หรือคิดเป็นประมาณร้อยละ 20.3 ของการจ้างงานในภาคอุตสาหกรรม หรือ คิดเป็นร้อยละ 4.5 ของการจ้างงานทั้งหมดในประเทศ นอกจากนี้ ผลิตภัณฑ์เสื้อผ้าสำเร็จรูปยังเป็นสินค้าส่งออกที่สำคัญอีกด้วย เมื่อพิจารณารายละเอียดในภาคการผลิตสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มของไทยในปี 2547 ซึ่งมีมูลค่าทั้งหมด 293,568 ล้านบาท จะพบว่า ผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติของภาคการผลิตนี้ ร้อยละ 41.5 มาจากการผลิตสิ่งทอและร้อยละ 58.5 มาจากการผลิตเครื่องนุ่งห่ม แม้สัดส่วนผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติในประเทศของการผลิตในอุตสาหกรรมเครื่องนุ่งห่มมีมูลค่ามากกว่าการผลิตสิ่งทอเล็กน้อย แต่การจ้างงานในทั้งสองอุตสาหกรรมมีความแตกต่างกันค่อนข้างมาก ข้อมูลการจ้างงานทั้งหมดภายในอุตสาหกรรมสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มในปี 2547 มีทั้งสิ้น 1.07 ล้านคน ร้อยละ 22.2 อยู่ในอุตสาหกรรมสิ่งทอ และร้อยละ 77.8 อยู่ในอุตสาหกรรมเครื่องนุ่งห่ม (ดูตารางที่ 3) แสดงว่า การผลิตเครื่องนุ่งห่มเป็นการผลิตแบบใช้แรงงานเข้มข้น (labor-intensive production) ในขณะที่การผลิตสิ่งทอเป็นการผลิตที่เน้นการแปรรูปวัตถุดิบโดยใช้เทคโนโลยีและเครื่องจักรมากกว่า

เนื่องจากการผลิตสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มมีความเกี่ยวข้องกับการจ้างงานภายในประเทศมาก โดยเฉพาะในการผลิตเสื้อผ้าสำเร็จรูป ความสามารถในการผลิตและการส่งออกสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มของไทยย่อมมีความสำคัญในการกำหนดอนาคตของอุตสาหกรรม ดังนั้นเมื่อการค้าในอุตสาหกรรมนี้ได้กลับเข้าสู่กรอบการค้าเสรี ในช่วง 10 ปีของการทยอยยกเลิกโควตาภายใต้ข้อตกลง ATC จึงเกิดคำถามว่า ที่ผ่านมภาคอุตสาหกรรมไทยได้มีการปรับตัวหรือไม่ และ เมื่อเปิดเสรีแล้วจะได้รับผลกระทบอย่างไร จะสามารถขยายตลาดการส่งออกได้หรือไม่ และ ควรปรับตัวอย่างไร ซึ่งประเด็นคำถามเหล่านี้เป็นคำถามสำคัญที่งานวิจัยชิ้นนี้พยายามวิเคราะห์เพื่อหาคำตอบ ผู้วิจัยเห็นว่าการวิเคราะห์การปรับตัวของอุตสาหกรรมสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มไทยในช่วงการทยอยยกเลิกโควตา (ATC Integration) รวมถึงผลกระทบของการยกเลิกโควตาต่อสินค้าส่งออกของไทยในช่วงที่ผ่านมา เราควรที่จะพิจารณาสถานะทางการค้าของสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มของไทยในช่วงก่อนและหลังการสิ้นสุดของข้อตกลง ATC โดยอาศัยข้อมูลการส่งออกของไทยไปยังตลาดคู่ค้าที่สำคัญในช่วงที่มีการทยอยยกเลิกโควตา และข้อมูลการส่งออกในปี 2548 ซึ่งเป็นปีแรกที่โควตาทั้งหมดได้ถูกยกเลิกไป

ตารางที่ 3 โครงสร้างการผลิตในอุตสาหกรรมสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่ม

รายการ	2543	2544	2545	2546	2547
ภาคการผลิตสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่ม					
มูลค่าการผลิต (ล้านบาท)	269,521	269,766	273,243	274,548	293,568
การจ้างงาน (พันคน)	1,083.7	1,081.5	1,082.9	1,084.1	1,076.6
อุตสาหกรรมสิ่งทอ					
มูลค่าการผลิต (ล้านบาท)	107,619	108,689	111,259	113,667	121,825
สัดส่วนของมูลค่าการผลิตในกลุ่มสิ่งทอ (ร้อยละ)	39.9	40.3	40.7	41.4	41.5
การจ้างงาน (พันคน)	240.5	241.0	242.0	242.6	238.9
สัดส่วนต่อการจ้างงานในกลุ่มสิ่งทอ (ร้อยละ)	22.2	22.3	22.3	22.4	22.2
อุตสาหกรรมเครื่องนุ่งห่ม					
มูลค่าการผลิต (ล้านบาท)	161,902	161,077	161,984	160,881	171,743
สัดส่วนของมูลค่าการผลิตในกลุ่มสิ่งทอ (ร้อยละ)	60.1	59.7	59.3	58.6	58.5
การจ้างงาน (พันคน)	843.2	840.5	840.9	841.5	837.7
สัดส่วนต่อการจ้างงานในกลุ่มสิ่งทอ (ร้อยละ)	77.8	77.7	77.7	77.6	77.8

ที่มา หนังสือสถิติสิ่งทอไทยปี 2547

3.2 สถานะทางการค้าสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มของไทยในช่วงข้อตกลง ATC และช่วงหนึ่งปีแรกหลังการยกเลิกโควตา (พ.ศ. 2538 – 2548)

เนื้อหาในส่วนนี้จะวิเคราะห์ถึงผลกระทบของการยกเลิกโควตาต่อการค้าสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มของไทย โดยพิจารณาสถานะทางการค้าของสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มจากไทยก่อนและหลังข้อตกลง ATC สิ้นสุดลง ข้อมูลที่ใช้ประกอบการวิเคราะห์มีด้วยกันสามส่วนคือ 1) มูลค่าการส่งออกของไทยไปยังตลาดโลกและตลาดส่งออกที่สำคัญในช่วงที่มีการทยอยยกเลิกโควตา (ATC Integration) 2) การคำนวณดัชนีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบที่ปรากฏของสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มของไทยในช่วงปี 2538-2547 เพื่อบ่งชี้ความสามารถในการแข่งขันของสินค้าสิ่งทอที่ส่งออกจากไทยเมื่อเปรียบเทียบกับสินค้าประเภทอื่นและสินค้าส่งออกจากประเทศอื่น และ 3) ผลของการยกเลิกโควตาต่อแบบแผนการค้าสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มของโลก

3.2.1 ข้อมูลการค้าสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มของไทย

จากข้อมูลที่เผยแพร่ในหนังสือสถิติสิ่งทอไทยพบว่า การส่งออกสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มของไทยในปี 2547 มีมูลค่า 254,705 ล้านบาท คิดเป็นร้อยละ 6.5 ของมูลค่าการส่งออกทั้งหมดของไทย และในมูลค่าการส่งออกสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มนี้ ร้อยละ 47.7 มาจากการส่งออกสิ่งทอ และร้อยละ 52.3 มาจากการส่งออกเครื่องนุ่งห่ม (ดูตารางที่ 4) แม้ว่าประเทศไทยจะมีอุตสาหกรรมสิ่งทอและ

เครื่องนุ่งห่มครบวงจร แต่ข้อมูลการนำเข้าสินค้าในแต่ละกลุ่มสะท้อนให้เห็นว่าการผลิตในประเทศนั้นยังไม่สามารถตอบสนองต่อความต้องการของผู้ผลิตในแต่ละขั้นตอนได้ ดังจะเห็นได้จากสัดส่วนของมูลค่าการนำเข้าสิ่งทอที่สูงถึงร้อยละ 94.5 จากมูลค่านำเข้า 100,313 ล้านบาท

ตารางที่ 4 มูลค่าการค้าสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มของไทยในตลาดโลก

รายการ	2543	2544	2545	2546	2547
ภาคการผลิตสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่ม					
มูลค่าการส่งออก (ล้านบาท)	223,512.0	235,044.0	220,962.0	226,433.0	254,705.0
มูลค่าการนำเข้า (ล้านบาท)	94,670.0	101,183.0	91,115.0	92,703.0	100,313.0
ดุลการค้าสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่ม	128,842.0	133,861.0	129,847.0	133,730.0	154,392.0
อุตสาหกรรมสิ่งทอ					
มูลค่าการส่งออก (ล้านบาท)	92,984.0	98,170.0	96,343.0	104,016.0	121,493.0
สัดส่วนต่อมูลค่าส่งออกสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่ม(ร้อยละ)	41.6	41.8	43.6	45.9	47.7
มูลค่าการนำเข้า (ล้านบาท)	91,272.0	97,264.0	87,130.0	88,332.0	94,800.9
สัดส่วนต่อมูลค่านำเข้าสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่ม(ร้อยละ)	96.4	96.1	95.6	95.3	94.5
อุตสาหกรรมเครื่องนุ่งห่ม					
มูลค่าการส่งออก (ล้านบาท)	130,528.0	136,874.0	124,619.0	122,417.0	133,212.0
สัดส่วนต่อมูลค่าส่งออกสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่ม(ร้อยละ)	58.4	58.2	56.4	54.1	52.3
มูลค่าการนำเข้า (ล้านบาท)	3,398.0	3,919.0	3,985.0	4,371.0	5,512.1
สัดส่วนต่อมูลค่านำเข้าสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่ม(ร้อยละ)	3.6	3.9	4.4	4.7	5.5

ที่มา หนังสือสถิติสิ่งทอไทยปี 2547 และ 2548

หากพิจารณาในรายกลุ่มสินค้าซึ่งประกอบไปด้วย เส้นด้าย เส้นใย ผ้าผืน เสื้อผ้า สิ่งทอที่ใช้ในบ้าน และสิ่งทออื่นๆ จะพบว่า ในปี 2547 กลุ่มที่มีมูลค่าการส่งออกมากที่สุดและมีดุลการค้าเกินดุลมากที่สุดคือกลุ่มเสื้อผ้า ส่วนกลุ่มสินค้าที่มีมูลค่าการส่งออกรองลงมา ได้แก่ ผ้าผืน เส้นด้าย เส้นใย สิ่งทอที่ใช้ในบ้าน และ สิ่งทออื่นๆ ในทางกลับกัน สิ่งทอที่มีมูลค่าการนำเข้ามากที่สุด คือ เส้นใย และรองลงมา คือ ผ้าผืน สิ่งทออื่นๆ เส้นด้าย และสิ่งทอที่ใช้ในบ้านตามลำดับ เป็นที่น่าสังเกตว่า แม้การผลิตเส้นใยจะเติบโตอย่างต่อเนื่องและสามารถส่งออกได้เพิ่มขึ้นมากในช่วง 5 ปีที่ผ่านมา แต่ยังไม่เพียงพอต่อความต้องการในประเทศ ทำให้ต้องนำเข้าและเป็นผลให้ดุลการค้าขาดดุล ในขณะที่สิ่งทอกลุ่มอื่นๆ มีดุลการค้าเกินดุล เป็นที่น่าสังเกตว่าผ้าผืนมีการนำเข้าลดลงเมื่อเทียบกับห้าปีก่อน และ เริ่มมีดุลการค้าเกินดุล ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าการผลิตผ้าผืนในประเทศเริ่มมีการปรับตัวและตอบสนองต่อความต้องการในประเทศได้ดีขึ้น (ดูตารางที่ 5)

ตารางที่ 5 การค้าสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มแยกตามกลุ่มผลิตภัณฑ์ (ปี 2543 – 2547)

สินค้า	2543	2544	2545	2546	2547
เส้นใย					
ส่งออก	10,452.10	10,592.20	11,937.80	13,708.10	18,205.90
นำเข้า	24,662.60	27,385.90	26,025.50	28,314.60	29,355.30
ดุลการค้า	-14,210.50	-16,793.70	-14,087.70	-14,606.50	-11,149.40
% Δ	27.2	18.2	-16.1	3.7	-23.7
เส้นด้าย					
ส่งออก	19,995.70	21,405.90	22,201.10	24,559.70	29,855.40
นำเข้า	14,665.20	15,466.00	14,743.60	14,084.10	15,842.00
ดุลการค้า	5,330.50	5,939.90	7,457.50	10,475.60	14,013.40
% Δ	-22.8	11.4	25.5	40.5	33.8
ผ้าผืน					
ส่งออก	36,963.20	36,519.20	32,219.70	33,058.00	36,485.90
นำเข้า	36,411.80	37,285.50	29,785.30	28,565.70	29,082.00
ดุลการค้า	551.4	-766.3	2,434.40	4,492.30	7,403.90
% Δ	-88.5	-239	-417.7	84.5	64.8
สิ่งทอที่ใช้ในบ้าน					
ส่งออก	5,999.80	6,640.70	6,542.90	7,563.90	9,156.20
นำเข้า	492	493	479.1	750.6	583.2
ดุลการค้า	5,507.80	6,147.70	6,063.80	6,813.30	8,573.00
% Δ	22.5	11.6	-1.4	12.4	25.8
เสื้อผ้า					
ส่งออก	130,528.40	136,873.90	124,619.00	122,416.80	133,212.40
นำเข้า	3,398.40	3,919.00	3,984.90	4,370.60	5,512.10
ดุลการค้า	127,130.00	132,954.90	120,634.10	118,046.20	127,700.30
% Δ	13.3	4.6	-9.3	-2.1	8.2
สิ่งทออื่นๆ					
ส่งออก	19,572.70	23,012.10	23,441.40	25,126.50	27,788.90
นำเข้า	15,040.40	16,633.30	16,096.70	16,615.20	19,938.50
ดุลการค้า	4,532.30	6,378.80	7,344.70	8,511.30	7,850.40
% Δ	-2.6	40.7	15.1	15.9	-7.8
รวม					
ส่งออก	223,511.90	235,044.00	220,961.90	226,433.00	254,704.70
นำเข้า	94,670.40	101,182.70	91,115.10	92,700.80	100,313.10
ดุลการค้า	128,841.50	133,861.30	129,846.80	133,732.20	154,391.60
% Δ	5.7	3.9	-3	3	15.4

ที่มา: สถิติสิ่งทอไทย 2548

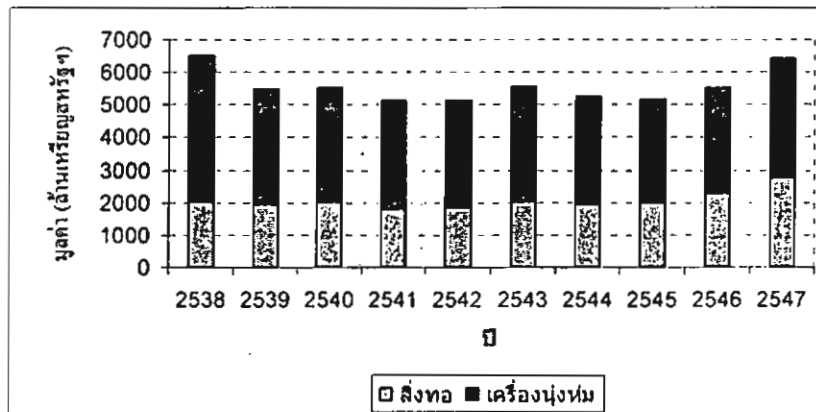
จากข้อมูลข้างต้น เราอาจกล่าวได้ว่าความเชื่อมโยงระหว่างอุตสาหกรรมในประเทศยังไม่เข้มแข็งเท่าที่ควร เนื่องจากมูลค่าการนำเข้าเส้นใย เส้นด้าย และ ผ้าผืนยังคงค่อนข้างสูง ในขณะที่การส่งออกเครื่องแต่งกายมีมูลค่ามาก แสดงว่าผู้ผลิตในประเทศจำเป็นต้องนำเข้าวัตถุดิบเหล่านี้มาเพื่อใช้ในการตัดเย็บเครื่องแต่งกายเพื่อการส่งออก โดยเฉพาะผ้าผืนที่ประเทศไทยมีการส่งออกมาก แต่ในขณะเดียวกันก็มีการนำเข้ามากด้วย ทั้งนี้อาจเป็นผลมาจากลักษณะการดำเนินธุรกิจในอดีตที่

ผู้ผลิตในไทยส่วนใหญ่เป็นผู้รับจ้างผลิต โดยทำการผลิตตามคำสั่งซื้อของลูกค้าที่จะระบุว่าต้องใช้ผ้าจากแหล่งใด และ ในหลายกรณีผู้ซื้อมีการจัดหาให้ด้วย จึงทำให้ต้องนำเข้าผ้าผืนและเป็นเหตุผลที่ดุลการค้าสิ่งทอของไทยขาดดุล

ในช่วงปี 2538-2547 มูลค่าการส่งออกของไทยไปยังตลาดโลกมีมูลค่ามากกว่า 5,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐ โดยตลอด (ดูรูปที่ 1) โดยในช่วงปี 2538 - 2540 มูลค่าการส่งออกลดลงและค่อนข้างคงที่ในปี 2541-2544 สาเหตุหนึ่งที่มูลค่าการส่งออกลดลงในช่วงปี 2540-2541 อาจเป็นผลมาจากวิกฤตเศรษฐกิจในช่วงปี 2540-2541 ที่ค่าเงินบาทอ่อนค่าลงมากเมื่อเทียบกับค่าเงินดอลลาร์สหรัฐ อย่างไรก็ตาม แนวโน้มการส่งออกสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มของไทยมีแนวโน้มขยายตัวเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มสิ่งทอที่มีการขยายตัวอย่างต่อเนื่องนับตั้งแต่ปี 2545 เป็นต้นมา ตลาดส่งออกสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มที่มีความสำคัญที่สุดสองอันดับแรกของไทย ได้แก่ สหรัฐอเมริกา และ สหภาพยุโรป ในปี 2548 ไทยส่งออกไปยังสหรัฐอเมริกาเป็นมูลค่า 2,120 ล้านดอลลาร์สหรัฐ หรือคิดเป็นร้อยละ 31.54 ของมูลค่าการส่งออกสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มทั้งหมด ส่วนในตลาดสหภาพยุโรป ไทยส่งออกสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มเป็นมูลค่า 1,213 ล้านดอลลาร์สหรัฐ หรือคิดเป็นร้อยละ 18.05 ของมูลค่าการส่งออกสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มทั้งหมด ส่วนตลาดส่งออกที่สำคัญของไทยลำดับรองลงมา ได้แก่ ประเทศญี่ปุ่นและจีน ตามลำดับ (ดูตารางที่ 6)

เนื่องจากสหรัฐอเมริกาและสหภาพยุโรปเป็นตลาดหลักของไทย และในอดีตการที่เราส่งออกได้มากอาจเป็นเพราะมีการปกป้องจากโควตา ดังนั้นภายหลังจากที่ข้อตกลง ATC สิ้นสุดลง ผู้ซื้อเครื่องนุ่งห่มจากประเทศทั้งสองสามารถเลือกซื้อจากที่ใดก็ได้ ประเทศไทยจึงมีโอกาสที่จะสูญเสียส่วนแบ่งตลาดให้กับประเทศคู่แข่งอื่นได้ ในขณะเดียวกัน ก็อาจจะเป็นไปได้ที่ผู้ผลิตจากไทยก็มีโอกาสที่จะขยายการส่งออกไปยังทั้งสองตลาดได้เพราะไม่มีโควตามาจำกัดแล้ว ดังนั้นประเด็นที่จะวิเคราะห์ต่อไปคือการพิจารณาสถานะทางการค้าของไทยในอดีตและปัจจุบัน โดยพิจารณาทั้งดัชนีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบที่ปรากฏประกอบกับการเปลี่ยนแปลงส่วนแบ่งตลาดในทั้งสองประเทศในช่วงที่ผ่านมา เพื่อพิจารณาว่าอุตสาหกรรมสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มของไทยมีการเตรียมพร้อมและปรับตัวอย่างไร โดยอาศัยข้อมูลหัตถวิภูมิจากการพิจารณา

รูปที่ 1 มูลค่าการส่งออกสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มจากไทยไปยังตลาดโลก ปี 2538-2547

ที่มา: ข้อมูลจาก UN Commodity Trade Statistics Database (UN Comtrade)

ตารางที่ 6 ตลาดส่งออกสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มที่สำคัญของไทย

ตลาด	มูลค่าการส่งออก (หน่วย : ล้านบาท)						
	2542	2543	2544	2545	2546	2547	2548
สหรัฐอเมริกา	1,849	2,109	2,031	1,960	1,869	2,083	2,120
สหภาพยุโรป	1,076	1,089	952	918	1,017	1,195	1,213
ญี่ปุ่น	363	369	334	309	373	430	414
จีน	83	112	96	119	180	266	283
อื่นๆ	1,746	1,907	1,851	1,837	2,027	2,426	2,691
โลก (รวม)	5,117	5,586	5,265	5,143	5,465	6,400	6,721

ที่มา : ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร โดยความร่วมมือของกรมศุลกากร

หมายเหตุ : 2548 (ม.ค.-ธ.ค.) เป็นตัวเลขเบื้องต้น

3.2.2 การปรับตัวของผู้ส่งออกสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มในช่วงข้อตกลง ATC (ปี 2538 – 2547)

กรอบข้อตกลง ATC เป็นแนวการปรับตัวที่ผู้ประกอบการทุกประเทศทราบดีถึงระยะเวลาและสินค้าที่จะเปิดเสรีตามขั้นตอน ดังนั้นในช่วงระยะเวลา 10 ปี ตั้งแต่ 1 มกราคม 2538 ถึง 31 ธันวาคม 2547 ผู้ประกอบการของไทยและภาครัฐจึงควรที่จะมีการเตรียมพร้อมรับมือได้อย่างทันทั่วทั้ง จากเอกสารของคณะกรรมการเตรียมความพร้อมของอุตสาหกรรมสิ่งทอไทยในปี 2544 ชี้ให้เห็นว่าปัญหาที่คาดว่าจะเกิดกับการส่งออกสิ่งทอของไทยคือ การเผชิญกับการแข่งขันที่รุนแรง

มากขึ้นจากประเทศคู่แข่งในภูมิภาคเช่น จีน อินเดีย เวียดนาม และ การแข่งขันจะทวีความรุนแรงขึ้นในด้าน ต้นทุน คุณภาพ ความสะดวก และ ความรวดเร็วในการส่งมอบสินค้าที่ผู้ซื้อจากตลาดส่งออกสำคัญเช่นสหรัฐอเมริกาจะให้ความสำคัญมากขึ้น โดยเฉพาะการตอบสนองอย่างรวดเร็วต่อคำสั่งซื้อ (Quick response) ดังนั้นจึงมีความเป็นไปได้สูงที่ธุรกิจขนาดเล็กที่มีข้อจำกัดในด้านเทคนิคการผลิตและการบริหารจัดการจะประสบปัญหามากที่สุด การนำเสนอเรื่องการปรับตัวของผู้ประกอบการไทยในส่วนนี้จะวิเคราะห์จากข้อมูลสถิติการส่งออกของไทยเพื่อดูแนวโน้มการเปลี่ยนแปลง และนำมาคำนวณดัชนีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบที่ปรากฏของการส่งออกสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มของไทยในช่วง 10 ปี ภายใต้ข้อตกลง ATC นอกจากนี้ ยังรวบรวมสถิติการค้าเพื่อดูการเปลี่ยนแปลงของส่วนแบ่งตลาดในตลาดส่งออกสำคัญคือตลาดสหรัฐอเมริกาและสหภาพยุโรปด้วย

การคำนวณดัชนีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบที่ปรากฏ (Revealed Comparative Advantage Index: RCA) เป็นแนวคิดของ Balassa (1977) ที่เปรียบเทียบข้อมูลส่วนแบ่งในการส่งออกสินค้าของประเทศหนึ่งๆ เพื่อหาความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบของการส่งออกสินค้าแต่ละประเภทของประเทศนั้นเปรียบเทียบกับความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบของประเทศอื่น ในการศึกษาครั้งนี้ใช้ดัชนีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบที่ปรากฏ (RCA) เป็นแนวทางศึกษาความสามารถในการแข่งขันของสินค้าไทยในตลาดโลก ดัชนี RCA สามารถหาได้จากการเปรียบเทียบสัดส่วนการส่งออกสินค้านั้นของไทยในตลาดโลกต่อการส่งออกสินค้านั้นของโลก กับ สัดส่วนการส่งออกสินค้าทั้งหมดของไทยในตลาดโลกต่อการส่งออกสินค้าทั้งหมดของโลก ตัวอย่างเช่น ดัชนีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบที่ปรากฏของสินค้า X สามารถหาได้จากสูตรต่อไปนี้

$$RCA_x = \frac{(\text{มูลค่าการส่งออกสินค้า X ของไทยในตลาดโลก} / \text{มูลค่าการส่งออกสินค้าทั้งหมดของไทย})}{(\text{มูลค่าการส่งออกสินค้า X ของตลาดโลก} / \text{มูลค่าการส่งออกสินค้าทั้งหมดของโลก})}$$

หากดัชนีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบที่ปรากฏของผลิตภัณฑ์สิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มแต่ละประเภทเปรียบเทียบกับค่าส่งออกทั้งหมดมีค่ามากกว่า 1 แสดงว่า ในกลุ่มสินค้าส่งออกทั้งหมดของไทย ผลิตภัณฑ์สิ่งทอประเภทนั้นของไทยมีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการส่งออกเมื่อเทียบกับผลิตภัณฑ์ประเภทเดียวกันของประเทศอื่น แต่หากดัชนีมีค่าน้อยกว่า 1 แสดงว่าผลิตภัณฑ์นั้นไม่มีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบ

เนื่องจากสิ่งที่เราสนใจในที่นี้ คือ การเตรียมความพร้อมของผู้ผลิตในไทยเพื่อเผชิญกับการแข่งขันทางการค้าภายหลังการยกเลิกโควตา ดังนั้น ดัชนีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบที่ปรากฏ (RCA) ของสินค้าสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มของไทย จะคำนวณจากมูลค่าการส่งออกผลิตภัณฑ์สิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มจำแนกตามระบบฮาร์โมไนซ์ 2 หลัก ตั้งแต่ HS 50 – HS 63 โดยที่สินค้าสิ่งทอจะ

ครอบคลุมหมวด HS50-60 ในขณะที่สินค้าเครื่องนุ่งห่มจะครอบคลุมหมวด HS61-63 โดยข้อมูล การค้าใช้ข้อมูลจากฐานข้อมูล UN Commodity Trade Statistics Database (UN Comtrade) ทั้งนี้ การใช้ข้อมูลตามระบบฮาร์โมไนซ์มีจุดประสงค์เพื่อให้สามารถเปรียบเทียบความได้เปรียบโดย เปรียบเทียบในการส่งออกสินค้าประเภทเดียวกันของประเทศไทยและของประเทศอื่น เช่น จีน อินเดีย บังคลาเทศ เกาหลีใต้ เวียดนาม เป็นต้น¹³ และการเปลี่ยนแปลงของค่า RCA อาจบอกเรา ได้ว่า ในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา ความสามารถในการแข่งขันของสินค้าไทยในตลาดโลกเปลี่ยนแปลง อย่างไร ซึ่งเราอาจตั้งสมมุติฐานว่า ถ้าผู้ประกอบการไทยมีการปรับตัวและได้รับประโยชน์จากทยอย ยกเลิกโควตาในแต่ละช่วงอย่างเต็มที่ ค่า RCA ควรจะมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น และถ้าค่า RCA เพิ่มขึ้น จริงในช่วงเวลาดังกล่าว ก็แสดงว่า ไทยมีความพร้อมที่จะแข่งขันกับประเทศผู้ส่งออกรายอื่น ภายใต้ รูปแบบการค้าที่ไม่มีระบบโควตาอีกต่อไป

ผลการคำนวณดัชนีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบที่ปรากฏของการส่งออกเครื่องนุ่งห่ม ทั้งหมดของไทยในช่วงเวลา 10 ปี ภายใต้กรอบข้อตกลง ATC พบว่ามีค่ามากกว่า 1 แต่มีแนวโน้ม ลดลงอย่างต่อเนื่องค่าดัชนีมีค่าลดลงจาก 1.79 ในปี 2538 เหลือ 1.24 ในปี 2547 (ดูตารางที่ 7) แสดงว่าไทยมีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการส่งออกสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มตลอด 10 ปีที่ ผ่านมา แต่ความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบนี้มีแนวโน้มลดลง และเมื่อพิจารณาแยกกลุ่มผลิตภัณฑ์ สิ่งทอและผลิตภัณฑ์เครื่องนุ่งห่ม จะเห็นได้ว่า ทั้งสองกลุ่มมีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการ ส่งออกเมื่อเปรียบเทียบกับสินค้าส่งออกทั้งหมดของไทย อย่างไรก็ตามก็ดี เป็นที่น่าสังเกตว่า ดัชนีความ ได้เปรียบโดยเปรียบเทียบที่ปรากฏของการส่งออกสิ่งทอมีค่าค่อนข้างคงที่ในระหว่างปี 2538 – 2547 ในขณะที่ดัชนีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบที่ปรากฏของการส่งออกเครื่องนุ่งห่มมีค่าลดลง จาก 2.5 ในปี 2538 เหลือเพียง 1.7 1.5 และ 1.2 ในปี 2541 2544 และ 2547 ตามลำดับ (ดูรูปที่ 2)

การที่ค่า RCA ของเครื่องนุ่งห่มลดลงอย่างต่อเนื่อง (ยกเว้นปี 2547 ที่ปรับตัวดีขึ้นเล็กน้อย) แสดงให้เห็นถึงความสามารถในการแข่งขันที่ลดลงเมื่อเทียบกับประเทศอื่นที่มีความสามารถในการ แข่งขันมากขึ้น ทำให้สามารถส่งออกได้มากกว่าไทยโดยเปรียบเทียบ และอาจเกิดจากปัจจัยอื่น เช่นการที่ผลิตภัณฑ์ส่งออกของไทยมีความหลากหลายมากขึ้น ทำให้สัดส่วนของการส่งออก เครื่องนุ่งห่มของไทยเมื่อเทียบกับผลิตภัณฑ์ส่งออกอื่นๆ มีค่าน้อยลง

13

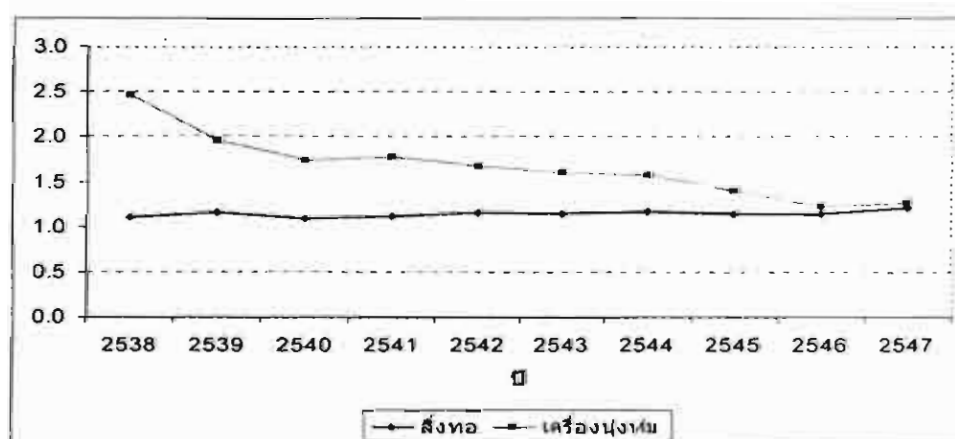
การคำนวณค่า RCA นั้นขึ้นอยู่กับความครบถ้วนของข้อมูล ในบางประเทศไม่สามารถหาข้อมูลได้ครบถ้วนก็ไม่สามารถนำมา เปรียบเทียบได้ ดังนั้นจะใช้ข้อมูลสถิติการค้ามาพิจารณาส่วนแบ่งตลาดแทน หรือ อาจใช้ข้อมูลจากงานวิจัยอื่นมาประกอบการวิเคราะห์ใน ส่วนนี้

ตารางที่ 7 ดัชนีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบที่ปรากฏของการส่งออกสินค้าสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มรายสินค้า

ผลิตภัณฑ์		RCA									
รายการสินค้า	HS	2538	2539	2540	2541	2542	2543	2544	2545	2546	2547
ไหม	50	0.765	1.053	0.923	0.989	1.178	1.110	1.052	0.944	0.771	0.808
สิ่งทอทำจากขนสัตว์	51	0.412	0.489	0.505	0.473	0.464	0.445	0.386	0.548	0.563	0.518
ฝ้าย	52	1.035	1.065	1.265	1.259	1.170	1.116	1.052	0.997	0.940	0.950
เส้นใย สิ่งทอทำจากพืช	53	0.598	0.445	0.237	0.171	0.184	0.120	0.169	0.171	0.153	0.211
เส้นใยยาวสังเคราะห์	54	1.058	1.130	1.122	1.052	1.152	1.196	1.229	1.152	1.153	1.230
เส้นใยสั้นสังเคราะห์	55	2.499	2.558	2.293	2.563	2.708	2.627	2.678	2.708	2.748	3.070
ผ้าบุนวม ผ้าสักหลาด เชือก แห	56	1.048	1.078	0.906	0.845	1.029	0.948	1.181	1.216	1.292	1.401
พรมและสิ่งทอสำหรับปูพื้น	57	0.362	0.469	0.388	0.396	0.491	0.614	0.600	0.575	0.646	0.818
ผ้าปักหรือทอพิเศษ ผ้าลูกไม้	58	0.973	1.086	0.932	1.102	1.142	1.165	1.321	1.137	1.201	1.041
ผ้าเคลือบ	59	0.557	0.664	0.566	0.560	0.610	0.639	0.747	0.735	0.741	0.669
ผ้าดัด	60	0.262	0.372	0.304	0.305	0.363	0.381	0.475	0.522	0.531	0.604
เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มประเภทถัก	61	2.605	2.334	2.045	2.295	2.109	2.003	1.933	1.723	1.469	1.467
เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มประเภททอ	62	2.585	1.828	1.589	1.498	1.423	1.400	1.375	1.226	1.119	1.180
สิ่งทออื่นๆ เสื้อผ้าที่ใช้นแล้ว	63	1.145	1.052	1.076	1.030	0.994	0.987	1.028	0.955	0.737	0.791
รวมสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มทั้งหมด		1.785	1.568	1.424	1.470	1.437	1.399	1.397	1.291	1.189	1.239

ที่มา: โดยผู้เขียน คำนวณจากฐานข้อมูล UN Commodity Trade Statistics Database (UN Comtrade)

รูปที่ 2 ดัชนีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบที่ปรากฏของการส่งออกสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มจากไทยไปยังตลาดโลก

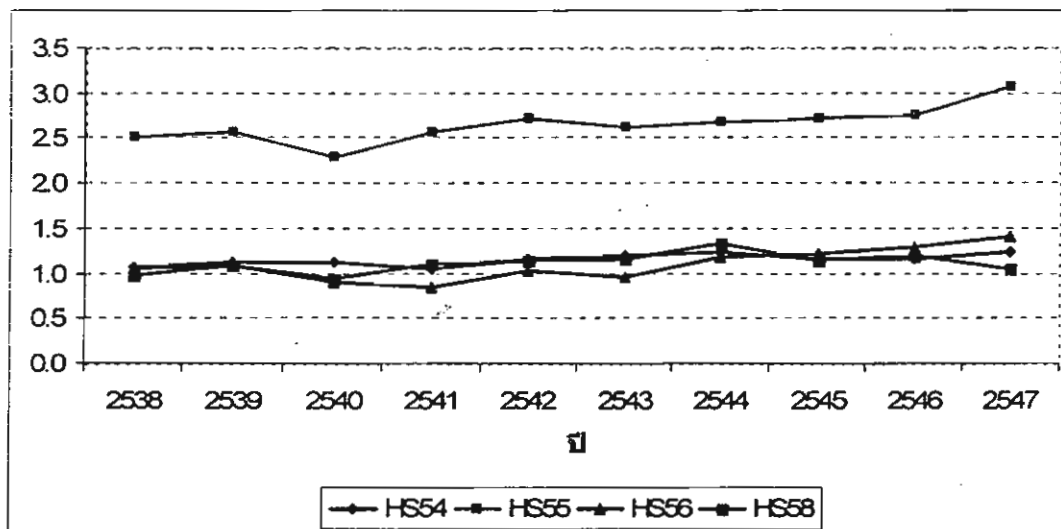

ที่มา: โดยผู้เขียน คำนวณจากฐานข้อมูล UN Commodity Trade Statistics Database (UN Comtrade)

แม้ว่าในปี 2547 ค่าดัชนี RCA ของสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มทั้งหมดของไทยมีค่ามากกว่า 1 ($RCA = 1.24$) แสดงว่าประเทศไทยยังคงมีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการส่งออกสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มในตลาดโลก แต่เมื่อพิจารณารายสินค้าตามระบบฮาร์โมนไนซ์ พบว่า มีเพียงสินค้าในรหัส HS54 (เส้นใยยาวสังเคราะห์) HS55 (เส้นใยสั้นสังเคราะห์) HS56 (ผ้าบุ้นิม ผ้าสักหลาด) HS58 (ผ้าปักหรือทอพิเศษ ผ้าลูกไม้) HS61 (เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มประเภทถัก) และ HS62 (เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มประเภททอ) ที่มีค่าดัชนี RCA มากกว่า 1 (ดูตารางที่ 7) โดยสินค้าในกลุ่มสิ่งทอมีเพียง HS54 HS55 HS56 ที่ค่า RCA เพิ่มขึ้นในปี 2544-2547 ในขณะที่ค่า RCA ของ HS58 ลดลงในช่วงดังกล่าว (ดูรูปที่ 3) นอกจากนี้ สินค้า HS52 (สินค้าที่ทำด้วยฝ้าย) ซึ่งเคยมีค่า RCA มากกว่า 1 ในปี 2538 - 2543 กลับมีค่า RCA ลดลงจนเหลือน้อยกว่า 1 ในปี 2545-2547 (ดูตารางที่ 7) ส่วนในกลุ่มของเครื่องนุ่งห่ม ค่า RCA ของสินค้าทุกกลุ่มมีค่าลดลงในช่วงปี 2538 - 2547 โดยเฉพาะ HS63 ที่มีค่าน้อยกว่า 1 ในปี 2545 - 2547 (ดูรูปที่ 4)

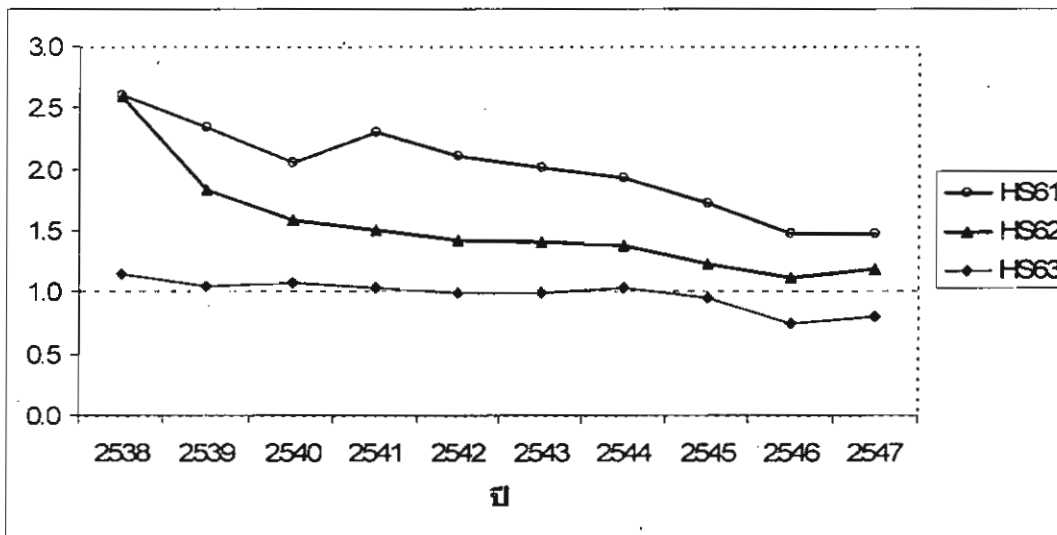
ผลการคำนวณดัชนี RCA ของสินค้าสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มของไทยรายสินค้าในช่วงปี 2538-2547 แสดงให้เห็นว่า มีเพียงเส้นใยสังเคราะห์ที่มีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบและมีแนวโน้มที่จะเพิ่มขึ้น ซึ่งอาจเป็นไปได้ว่า การที่ค่าดัชนี RCA ของเส้นใยสังเคราะห์เพิ่มขึ้นแสดงให้เห็นถึงศักยภาพของผู้ผลิตของไทย ในขณะที่กลุ่มเครื่องนุ่งห่มที่ทำจากผ้าถัก (HS61) และเครื่องนุ่งห่มที่ทำจากผ้าทอ (HS62) ยังคงมีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบอยู่แต่มีแนวโน้มลดลงในช่วงกระบวนการทยอยยกเลิกโควตา

รูปที่ 3 ดัชนีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบที่ปรากฏของการส่งออกสิ่งทอจากไทยไปยังตลาดโลก

ที่มา: สร้างจากข้อมูลในตารางที่ 7

รูปที่ 4 ดัชนีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบที่ปรากฏของการส่งออกเครื่องนุ่งห่มจากไทยไปยังตลาดโลก

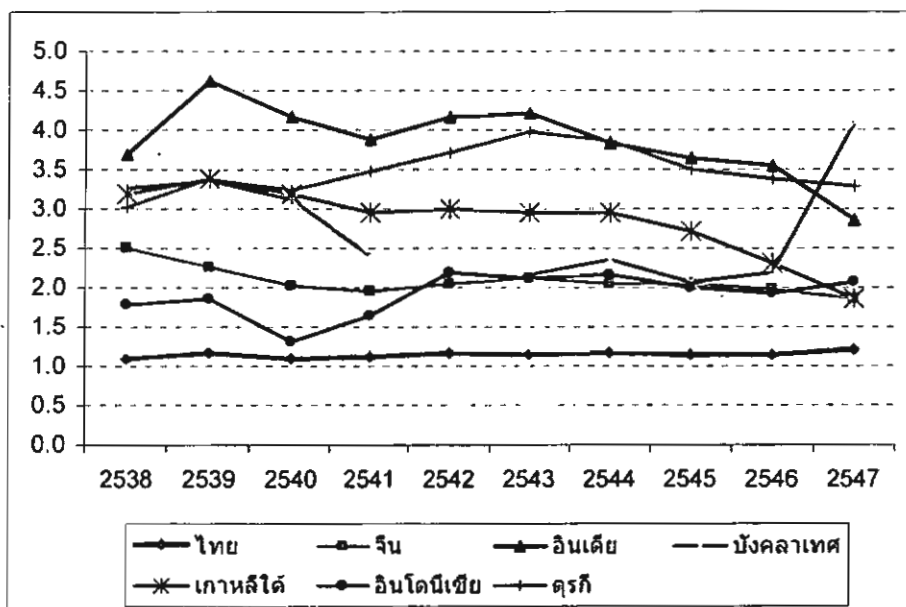

ที่มา: สร้างจากข้อมูลในตารางที่ 7

เมื่อเปรียบเทียบแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงค่าดัชนี RCA ในหมวดสิ่งทอของประเทศไทยกับประเทศอื่นๆ ในช่วงเวลาเดียวกัน ในช่วงปี 2540 – 2547 พบว่าบังกลาเทศมีค่าดัชนี RCA สูงที่สุด ($RCA = 4.09$) รองลงมาคือตุรกี ($RCA = 3.29$) อันดับสามคืออินเดีย ($RCA = 2.84$) ในขณะที่ค่า RCA ของจีน อินโดนีเซีย และ เกาหลีใต้มีค่าใกล้เคียงกัน และค่าดัชนี RCA ของสิ่งทอไทยต่ำที่สุดในกลุ่มนี้ และมีค่าค่อนข้างคงที่คล้ายกับดัชนี RCA ของสิ่งทอของจีน ส่วนดัชนี RCA ของสิ่งทอจากอินโดนีเซียเพิ่มขึ้นในช่วงปี 2540 – 2542 แต่เริ่มลดลงในปี 2544-2546 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ดัชนี RCA ของสิ่งทอจากบังกลาเทศเพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัด ส่วนดัชนี RCA ของสิ่งทอจากอินเดียกลับมีค่าลดลงอย่างต่อเนื่องในช่วงปี 2538 – 2547 (รูปที่ 5)

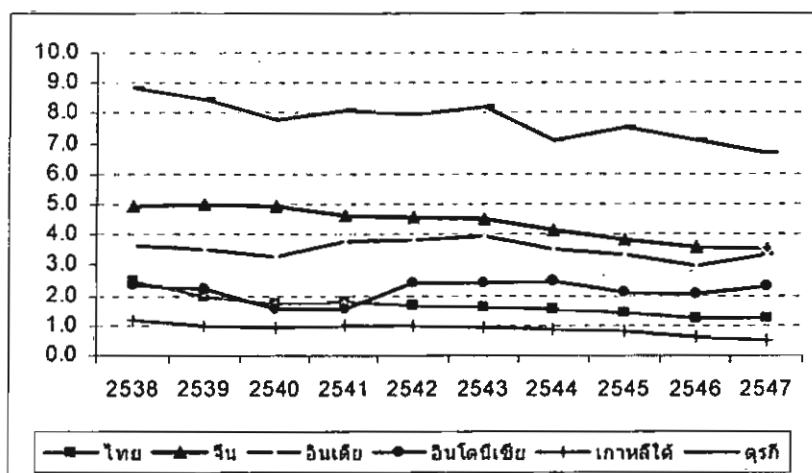
สำหรับดัชนี RCA ของเครื่องนุ่งห่มจากประเทศต่างๆ มีการเปลี่ยนแปลงไม่มากนัก และมีแนวโน้มลดลงเล็กน้อยในช่วงปี 2538 – 2547 โดยประเทศที่มีค่า RCA ของเครื่องนุ่งห่มที่น่าจับตามอง ได้แก่ ตุรกีซึ่งมีค่า RCA สูงกว่าประเทศอื่น แต่ก็มีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะเครื่องนุ่งห่มเป็นสินค้าส่งออกที่สำคัญสำหรับตุรกี และตุรกีมีข้อได้เปรียบด้านทำเลที่ตั้งที่อยู่ใกล้กับตลาดสำคัญคือสหภาพยุโรป เมื่อพิจารณากลุ่มประเทศแถบเอเชียจะพบว่าจีนและอินเดียมีค่า RCA สูงที่สุด (ประมาณ 3.3-3.5) อินโดนีเซียก็มีค่า RCA สูงกว่าไทยและมีแนวโน้มที่ดีขึ้นด้วย แสดงว่าอินโดนีเซียอาจจะมีศักยภาพในการผลิตเครื่องนุ่งห่มมากกว่าไทย อย่างไรก็ตาม เกาหลีใต้ที่เคยมีค่า RCA มากกว่า 1 ในช่วงต้นของ ATC กลายมามีค่าต่ำกว่า 1 ในปี 2546 และ 2547 (รูปที่ 6) ซึ่งแสดงให้เห็นว่า เกาหลีใต้ไม่มีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการส่งออกเครื่องนุ่งห่มอีกต่อไป

รูปที่ 5 ดัชนีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบที่ปรากฏของการส่งออกสิ่งทอจากประเทศต่างๆไปยังตลาดโลก

ที่มา: โดยผู้เขียน คำนวณจากฐานข้อมูล UN Commodity Trade Statistics Database (UN Comtrade)

รูปที่ 6 ดัชนีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบที่ปรากฏของการส่งออกเครื่องนุ่งห่มจากประเทศต่างๆไปยังตลาดโลก

ที่มา: โดยผู้เขียน คำนวณจากฐานข้อมูล UN Commodity Trade Statistics Database (UN Comtrade)

อย่างไรก็ดี การใช้ดัชนี RCA ในการวิเคราะห์ความสามารถในการแข่งขันนั้นยังมีข้อจำกัดอย่างน้อยสี่ประการ ประการแรก ดัชนี RCA เป็นการคำนวณโดยใช้มูลค่าการส่งออกแต่เพียงอย่าง

เดียว ซึ่งการที่มูลค่าส่งออกเพิ่มขึ้นอาจเป็นเพราะมูลค่าของสินค้าเพิ่มขึ้นในขณะที่ปริมาณสินค้ามีเท่าเดิม **ประการที่สอง** การคำนวณข้างต้นเป็นการมองในภาพรวม และไม่สามารถสะท้อนการเปลี่ยนแปลงในผลิตภัณฑ์ที่ส่งออก ซึ่งผลิตภัณฑ์ที่ไทยส่งออกได้เพิ่มขึ้นอาจไม่ใช่ผลิตภัณฑ์ที่ตลาดต้องการเพิ่มขึ้น นอกจากนี้ ดัชนี RCA ในที่นี้เป็นการคำนวณโดยใช้มูลค่าการส่งออกไปยังตลาดโลก จึงไม่สามารถบอกได้ว่าความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบเปลี่ยนแปลงเนื่องจากการส่งออกไปยังตลาดภายในข้อตกลง ATC หรือตลาดอื่นมีการเปลี่ยนแปลง **ประการที่สาม** การแบ่งประเภทตามรหัสฮาร์โมไนซ์ (2 digits) เป็นการแบ่งประเภทสินค้าที่ไม่สามารถสะท้อนการใช้โควตาของแต่ละประเทศ ทั้งนี้ การกำหนดโควตาตามข้อตกลง ATC แบ่งประเภทสินค้าเป็นประเภท (Category) จำที่ประเทศผู้นำเข้ากำหนดเอง¹⁴ **ประการสุดท้าย** การเปรียบเทียบดัชนี RCA ในการส่งออกสินค้าประเภทเดียวกันของประเทศต่างๆ ไม่สามารถบอกได้ว่าใครมีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบมากกว่าเพราะโครงสร้างการผลิตและส่งออกของแต่ละประเทศมีลักษณะไม่เหมือนกัน ดังนั้นการพิจารณาการปรับตัวของผู้ส่งออกและความสามารถในการแข่งขันของอุตสาหกรรมสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มไทยอาจจะต้องพิจารณาจากสถิติอื่นเพิ่มเติม เช่น การเปลี่ยนแปลงในส่วนแบ่งตลาดในตลาดที่สำคัญในช่วงข้อตกลง ATC และ ช่วงหลังจากการเปิดเสรีการค้าแล้วในปี 2548

ข้อมูลการส่งออกที่ได้กล่าวถึงแล้วก่อนหน้านี้ชี้ให้เห็นว่าตลาดส่งออกที่สำคัญของไทยคือตลาดสหรัฐอเมริกาและสหภาพยุโรป¹⁵ ดังแสดงในตารางที่ 6 การส่งออกสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มจากไทยไปยังสหรัฐอเมริกามีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องเมื่อเทียบระหว่างปี 2538 ซึ่งเป็นปีแรกของข้อตกลง ATC ที่มีมูลค่าการส่งออกประมาณ 1,400 ล้านดอลลาร์สหรัฐ และ ในปี 2547 มีมูลค่าประมาณ 2,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ซึ่งโครงสร้างการส่งออกของไทยที่ส่งไปสหรัฐอเมริกาส่งส่วนใหญ่จะเป็นเครื่องนุ่งห่มและมีแนวโน้มเติบโตอย่างต่อเนื่อง ในขณะที่การส่งออกสิ่งทอค่อนข้างคงที่ การที่ผู้ประกอบการของไทยสามารถขยายการส่งออกไปยังสหรัฐอเมริกาได้ตลอดข้อตกลง ATC มีเพียงในช่วงที่สามเท่านั้นคือในปี 2545 และ 2546 ที่ยอดการส่งออกลดลง แต่ก็กลับมาเพิ่มขึ้นในปี 2547 ซึ่งมูลค่าส่งออกขยายตัวเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 11.48 (สถิติสิ่งทอไทย 2548) แสดงให้เห็นว่าประเทศไทยสามารถปรับตัวได้ดีพอสมควรกับการทยอยยกเลิกโควตานำเข้าของสหรัฐอเมริกา (ดูรูปที่ 7)

มูลค่าการส่งออกไปยังตลาดสหภาพยุโรปเปลี่ยนแปลงเล็กน้อยเมื่อพิจารณาเฉพาะปีแรกและปีสุดท้ายของข้อตกลง ATC คือมีมูลค่าประมาณ 1,200 ล้านดอลลาร์สหรัฐ โครงสร้างการส่งออกก็คล้ายกับการส่งออกไปยังสหรัฐอเมริกาคือการส่งออกส่วนใหญ่เป็นเครื่องนุ่งห่ม เมื่อ

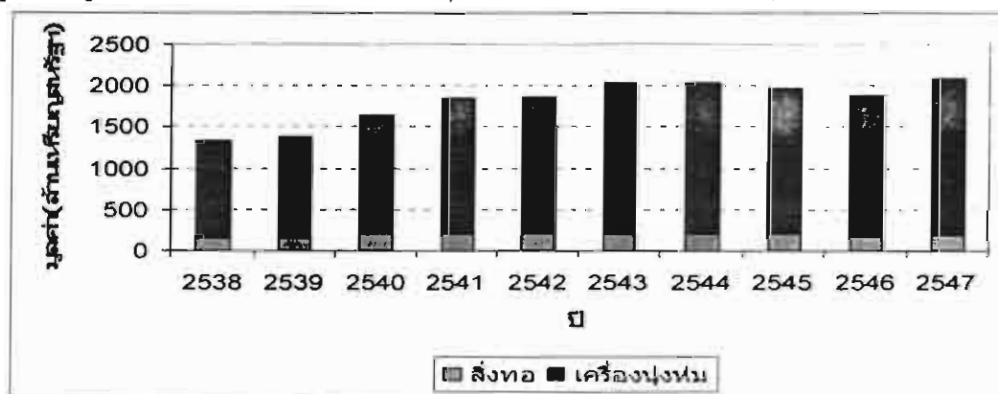
¹⁴ รายละเอียดเพิ่มเติมเกี่ยวกับการจัดสรรโควตาของไทยอยู่ในเอกสารวิจัย "การเตรียมความพร้อมของอุตสาหกรรมสิ่งทอไทยต่อการเปิดตลาดเสรีสิ่งทอในปี 2548" โดย กรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ และ จากข้อมูล Textile and Apparel Agreements ของ OTEXA สำหรับโควตาของสหรัฐอเมริกา และจาก Official Journal of the European Union สำหรับโควตาของสหภาพยุโรป

¹⁵ อันดับสามคือญี่ปุ่น แต่เนื่องจากญี่ปุ่นไม่ได้มีโควตานำเข้าเช่นตลาดสหรัฐอเมริกาและสหภาพยุโรป ดังนั้นในส่วนนี้จะเน้นเฉพาะสองตลาดที่เคยมีโควตาเพื่อการค้าเปลี่ยนแปลง

พิจารณาในแต่ละช่วงเวลาของข้อตกลง ATC พบว่ามูลค่าการส่งออกสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มไปยังสหภาพยุโรปซึ่งมีมูลค่าลดลงในช่วงปี 2541 – 2544 ซึ่งเป็นช่วงที่สองและปีแรกของช่วงที่สามของข้อตกลง ATC และค่อยๆ ปรับตัวดีขึ้นในปี 2546 และ 2547 โดยการส่งออกกลับมีการขยายตัวเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 10.73 และ 17.53 ตามลำดับ (สถิติสิ่งทอไทย 2548) (ดูรูปที่ 8) ดังนั้นเมื่อเทียบกับตลาดสหรัฐอเมริกาแล้ว ประเทศไทยจะเผชิญกับอุปสรรคจากการเปิดเสรีการค้าสิ่งทอในสหภาพยุโรปมากกว่า แต่ในที่สุดแล้วก็สามารถขยายการส่งออกได้ในที่สุดท้าย

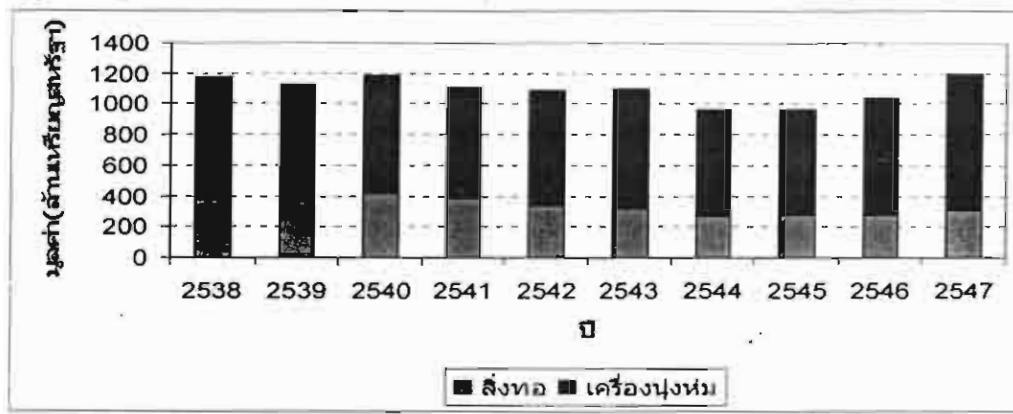
อย่างไรก็ดี การที่ไทยสามารถส่งออกไปยังตลาดทั้งสองนี้ได้เพิ่มขึ้น อาจเกิดจากสาเหตุอื่น เช่น การขยายตัวของตลาดนำเข้า หรือ การเปลี่ยนแปลงประเภทสินค้าที่ส่งออก ซึ่งมูลค่าการนำเข้าทั้งหมดของสหรัฐอเมริกาและสหภาพยุโรปต่างก็มีการขยายตัว โดย มูลค่าการนำเข้าสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มของสหรัฐอเมริกาในปี 2547 เพิ่มขึ้นจากมูลค่าในปี 2546 ร้อยละ 8.45 และร้อยละ 5.9 ตามลำดับ (Whalley, 2006: 15-22) ส่วนมูลค่าการนำเข้าสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มของสหภาพยุโรปเพิ่มขึ้นจาก 66.7 ล้านยูโรในปี 2546 เป็น 69.9 ล้านยูโรในปี 2547 หรือเติบโตร้อยละ 4.8 (Whalley, 2006: 27) ดังนั้น เมื่อตลาดมีการขยายตัว ย่อมทำให้ประเทศไทยสามารถส่งออกได้เพิ่มขึ้นด้วย แต่ในด้านหนึ่ง สังเกตได้ว่าการเติบโตของการส่งออกไปยังตลาดทั้งสองสูงกว่าการขยายตัวของตลาด ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าผู้ประกอบการไทยสามารถปรับตัวเข้ากับกระบวนการเปิดเสรีได้ดีในระดับหนึ่ง

รูปที่ 7 มูลค่าการส่งออกสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มจากไทยไปยังตลาดสหรัฐอเมริกา ปี 2538-2547

ที่มา: โดยผู้เขียน ใช้ข้อมูลจากฐานข้อมูล UN Commodity Trade Statistics Database (UN Comtrade)

รูปที่ 8 มูลค่าการส่งออกสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มจากไทยไปยังตลาดสหภาพยุโรป ปี 2538-2547

ที่มา: โดยผู้เขียน ใช้ข้อมูลจากฐานข้อมูล UN Commodity Trade Statistics Database (UN Comtrade)

เนื่องจากประเทศไทยไม่ได้เป็นประเทศเดียวที่ผลิตสินค้าสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่ม ดังนั้นเราจำเป็นต้องเปรียบเทียบกับประเทศอื่นด้วย เมื่อพิจารณาข้อมูลส่วนแบ่งตลาดสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มของประเทศไทยกับประเทศต่างๆ ที่ส่งออกไปยังในตลาดสหรัฐอเมริกาและตลาดสหภาพยุโรป (ข้อมูลจากองค์การการค้าโลก) พบว่า ส่วนแบ่งตลาดของไทยในทั้งสองตลาดลดลง โดยส่วนแบ่งตลาดของสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มไทยในสหรัฐอเมริกาลดลงจากร้อยละ 2.2 และร้อยละ 3.2 ตามลำดับ ในปี 2542 เป็นร้อยละ 1.8 และร้อยละ 3.1 ตามลำดับ ในปี 2547 ในทำนองเดียวกัน ส่วนแบ่งตลาดของสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มไทยในสหภาพยุโรปลดลงจากร้อยละ 0.6 และร้อยละ 1.3 ในปี 2542 เหลือเพียงร้อยละ 0.5 และร้อยละ 1.1 ตามลำดับ ในปี 2547 ในขณะที่จีน อินเดีย และปากีสถานมีส่วนแบ่งตลาดเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะจีนมีส่วนแบ่งตลาดสิ่งทอในสหรัฐอเมริกาเพิ่มขึ้นประมาณสองเท่าของส่วนแบ่งตลาดเดิม ข้อมูลแสดงส่วนแบ่งตลาดนำเข้าชี้ให้เห็นว่า การที่มูลค่าการส่งออกสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มของไทยเพิ่มขึ้นในช่วงการทยอยยกเลิกโควตา อาจมีประเทศอื่นที่สามารถปรับตัวได้ดีกว่า ดังนั้นโดยเปรียบเทียบแล้ว ความสามารถในการแข่งขันของไทยอาจจะน้อยลงก็เป็นได้ เมื่อพิจารณาข้อมูลส่วนแบ่งตลาดประกอบแล้วจะเห็นได้ว่าสอดคล้องกับค่าดัชนี RCA ที่นำเสนอในส่วนก่อนหน้านี้

3.3. ผลของการยกเลิกโควตาต่อแบบแผนการค้าสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มของโลก

หลังจากที่มีการยกเลิกระบบโควตาส่งออกสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มทั้งหมดมาเป็นเวลานานกว่าหนึ่งปี ทำให้มีข้อมูลการค้าที่ชัดเจนมากขึ้นและเพียงพอสำหรับศึกษาผลกระทบในระยะสั้นของการเปิดเสรีการค้าสิ่งทอ จึงสามารถนำมาเปรียบเทียบกับงานวิจัยที่พยายามทำนายผลกระทบเมื่อยกเลิกโควตาแล้วต่อประเทศต่างๆ ได้ ดังนั้น ในส่วนนี้จะรวบรวมทวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงส่วนแบ่งตลาดของประเทศผู้ส่งออกในตลาดนำเข้าที่สำคัญ และวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงส่วนแบ่งตลาดของ

สินค้าส่งออกจากไทย โดยอาศัยข้อมูลสถิติการค้าสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มปี 2548 (ค.ศ.2005) ซึ่งเป็นหนึ่งปีหลังจากข้อตกลง ATC ได้สิ้นสุดลง ส่วนผลวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ในห่วงโซ่อุปทานของอุตสาหกรรมการผลิตสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มของโลกที่มีผลกระทบต่อผู้ผลิตในประเทศไทยจะนำเสนอในส่วนที่ 4 ต่อไป

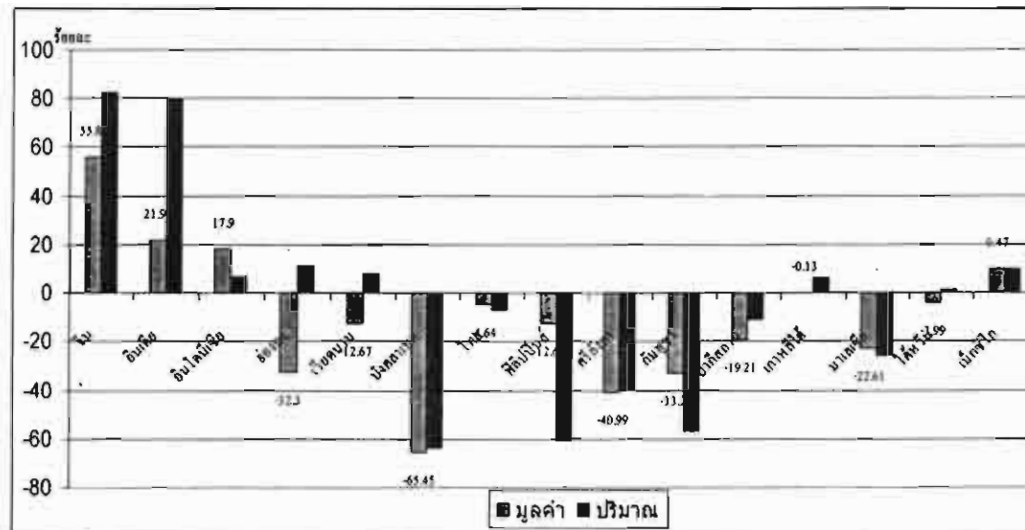
3.3.1 การเปลี่ยนแปลงมูลค่าการนำเข้าจากประเทศผู้ส่งออกต่าง ๆ ในตลาดสหรัฐอเมริกาและสหภาพยุโรป

งานวิจัยที่รวบรวมสถิติการค้าสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มของสหรัฐอเมริกาและสหภาพยุโรป ภายหลังจากสิ้นสุดข้อตกลง ATC ที่ค่อนข้างสมบูรณ์และครอบคลุมประเทศส่งออกหลายประเทศซึ่งรวมถึงประเทศไทยด้วย คือ งานของ Whalley (2006) ซึ่งศึกษาสถานะของประเทศกำลังพัฒนาในยุคหลัง MFA และแสดงข้อมูลการนำเข้าสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มจากประเทศต่างๆของสหรัฐอเมริกาและสหภาพยุโรปในปี 2548 เปรียบเทียบกับข้อมูลการนำเข้าในช่วงที่สามของ ATC แต่เนื่องจากในส่วนนี้ต้องการพิจารณาผลการเปลี่ยนแปลงหลังการยกเลิกโควตาจึงจะพิจารณาเทียบกับปี 2548 กับ 2547

สำหรับตลาดสิ่งทอของสหรัฐอเมริกา ประเทศที่มีมูลค่าการส่งออกขยายตัวเพิ่มขึ้นเมื่อเทียบกับปี 2548 กับ ปี 2547 ได้แก่ จีน อินเดีย อินโดนีเซีย และเม็กซิโก ในขณะที่ประเทศในเอเชีย เช่น เวียดนาม ไทย ฟิลิปปินส์มีมูลค่าการส่งออกลดลง (ดูรูปที่ 9) ส่วนในตลาดเครื่องนุ่งห่ม ประเทศที่มีมูลค่าการส่งออกเพิ่มขึ้น ได้แก่ จีน อินเดีย อินโดนีเซีย เวียดนาม บังคลาเทศ ไทย ฟิลิปปินส์ ศรีลังกา กัมพูชา และ ปากีสถาน ส่วนประเทศที่มีมูลค่าการส่งออกลดลง ได้แก่ เม็กซิโก ฮองกง เกาหลีใต้ ไต้หวัน และ มาเลเซีย (ดูรูปที่ 10) ในขณะที่บังคลาเทศและกัมพูชาสามารถเพิ่มการส่งออกในตลาดสหรัฐอเมริกาได้ภายหลังการยกเลิกโควตาค่อนข้างมาก ซึ่งอาจเป็นเพราะฐานการส่งออกเดิมมีค่าไม่สูงนัก Tewari (2005) ให้เหตุผลเพิ่มเติมว่าอาจเป็นเพราะภาษีการค้า (Tariffs) และข้อตกลงพิเศษทางการค้า (Preferential Trade Agreements) ยังคงมีความสำคัญอยู่ ส่วนเม็กซิโกยังคงสามารถส่งออกสิ่งทอได้มากขึ้น เนื่องจากสหรัฐอเมริกายกเว้นภาษีการค้าให้กับประเทศเม็กซิโก ประเทศในแถบแคริบเบียน รวมถึงกลุ่มประเทศอื่นๆ ที่สหรัฐอเมริกามีข้อตกลงพิเศษทางการค้าด้วย (Abernathy et. al., 2005)¹⁶

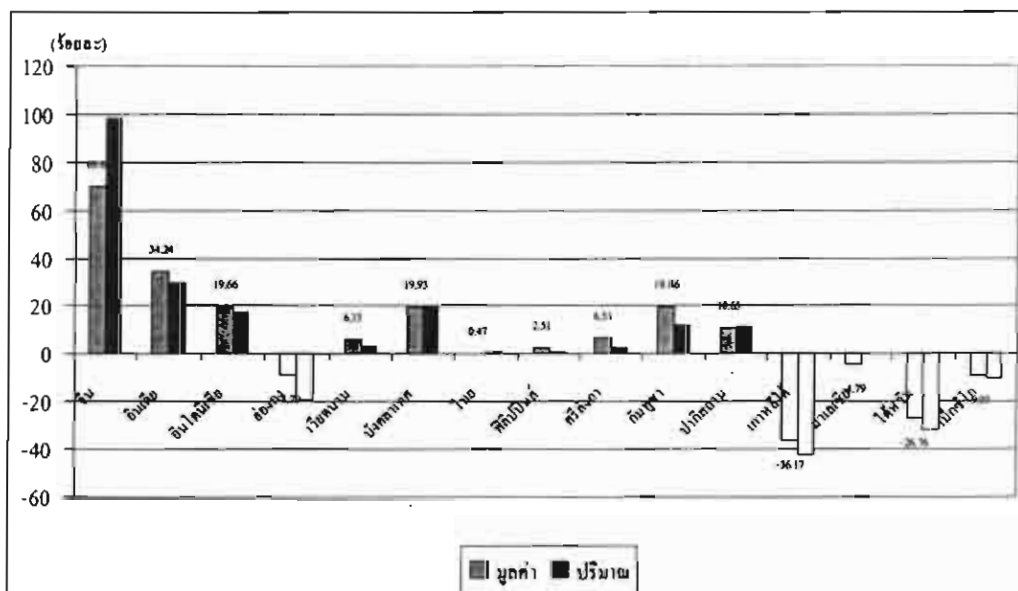
¹⁶ อย่างไรก็ดี เมื่อพิจารณาในด้านมูลค่าการนำเข้าสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มรวมกัน Whalley (2006) พบว่าผู้ส่งออกในทวีปอื่นที่ไม่ใช่เอเชียไม่มีรายใดที่มีมูลค่าส่งออกเพิ่มขึ้นเลย แม้แต่เม็กซิโก และ ประเทศกลุ่ม CAFTA รวมถึงตุรกีด้วย แสดงให้เห็นว่าในช่วงปีแรกของการเปิดเสรีนั้น ปัจจัยด้านแรงงานและความพร้อมของอุตสาหกรรมสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มในภาพรวมเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อการตัดสินใจส่งออก ในขณะที่ปัจจัยด้านทำเลที่ตั้งที่ใกล้ตลาดกลับเป็นปัจจัยรอง

รูปที่ 9 อัตราการเปลี่ยนแปลงมูลค่าและปริมาณการนำเข้าสิ่งทอของสหรัฐอเมริกาจากประเทศต่างๆ
ในช่วงปี 2547-2548

ที่มา: โดยผู้เขียน ข้อมูลจาก Whalley (2006), pp. 19-22

รูปที่ 10 อัตราการเปลี่ยนแปลงมูลค่าและปริมาณการนำเข้าเครื่องนุ่งห่มของสหรัฐอเมริกาจาก
ประเทศต่างๆในช่วงปี 2547-2548

ที่มา: โดยผู้เขียน ข้อมูลจาก Whalley (2006), pp. 15-18

จากตารางที่ 8 จะเห็นได้ว่า กลุ่มประเทศในเอเชีย (ในภาพรวม) มีส่วนแบ่งตลาดเพิ่มขึ้นอย่างชัดเจนในตลาดสหรัฐอเมริกา (เพิ่มจากร้อยละ 53.76 ในปี 2547 เป็นร้อยละ 59.65 ในปี 2548) และสหภาพยุโรป (เพิ่มจากร้อยละ 53.8 ในปี 2547 เป็นร้อยละ 57.9 ในปี 2548) แต่เมื่อดู

ในรายละเอียดจะพบว่ามีเพียงจีนและอินเดียเท่านั้นที่มีส่วนแบ่งตลาดเพิ่มขึ้นอย่างชัดเจน ส่วนประเทศอื่นๆ มีส่วนแบ่งตลาดลดลง รวมถึงประเทศไทยด้วยที่มีส่วนแบ่งตลาดลดลงในทั้งสองตลาด ข้อมูลในส่วนนี้สอดคล้องกับการคาดการณ์ที่ว่าจีนและอินเดียจะได้ประโยชน์ จากการสูญเสียส่วนแบ่งตลาดของประเทศผู้ส่งออกอื่น อย่างไรก็ตาม Whalley พบว่ากลุ่มประเทศแถบเอเชียจะสูญเสียส่วนแบ่งตลาดให้แก่จีนและอินเดียน้อยกว่าประเทศในทวีปอื่น อย่างไรก็ตาม ข้อมูลการค้าของจีนในช่วงนี้จึงมีความผันผวนพอสมควร ดังจะเห็นได้ว่ามูลค่าการส่งออกของจีนเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วทันทีที่ข้อตกลง ATC สิ้นสุดลง ทำให้สหรัฐอเมริกาและสหภาพยุโรปอาจนำมาตรการอื่นๆ ในการจำกัดการนำเข้ามาใช้กับสินค้าจากจีน เช่น กรณีที่สหรัฐอเมริกาใช้มาตรการปกป้อง (Safeguard measures) กับจีนเป็นต้น จึงแสดงให้เห็นว่านโยบายของรัฐและกฎระเบียบต่างๆ ยังคงมีความสำคัญต่อการกำหนดรูปแบบในการผลิตและการค้าสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มของโลก (Whalley, 2006)

ตารางที่ 8 มูลค่าการนำเข้าและส่วนแบ่งตลาดสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มของสหรัฐอเมริกาและสหภาพยุโรปจากประเทศต่างๆ (ปี 2545 – 2548)

	สหรัฐอเมริกา (ล้านเหรียญสหรัฐ)				สหภาพยุโรป (พันล้านยูโร)			
	2545	2546	2547	2548	2543	2546	2547	2548
มูลค่าการนำเข้า	63,761.5	67,879.7	72,053.4	76,147.9	69.5	66.7	69.9	74.2
ส่วนแบ่งตลาดของประเทศผู้ส่งออก (ร้อยละ)								
ประเทศในเอเชีย	49.48	52.05	53.76	59.65	53.40	52.20	53.80	57.90
จีน	9.42	11.38	13.19	21.06	17.50	21.40	23.00	30.70
อินเดีย	3.19	3.15	3.28	4.15	7.10	6.80	6.80	7.50
บังกลาเทศ	2.96	2.73	2.75	3.12	4.20	4.90	5.60	5.00
ปากีสถาน	2.05	2.11	2.29	2.19	3.10	3.40	3.60	3.00
ฮ่องกง	6.26	5.54	5.41	4.66	5.10	3.30	3.00	2.20
อินโดนีเซีย	3.39	3.35	3.52	3.95	3.90	2.80	2.60	2.20
เกาหลีใต้	4.29	3.58	3.43	2.39	3.10	2.20	1.90	1.40
ไทย	2.95	2.71	2.68	2.54	2.20	1.90	1.90	1.60
ศรีลังกา	2.27	2.15	2.17	2.18	1.40	1.20	1.30	1.10
ไต้หวัน	3.22	3.00	2.75	2.03	2.00	1.30	1.10	0.80
เวียดนาม	1.41	3.52	3.58	3.60	1.30	0.90	1.10	1.10
กัมพูชา	1.64	1.83	1.99	2.25	0.40	0.60	0.70	0.60
มาเลเซีย	1.80	1.89	2.00	1.57	1.00	0.70	0.60	0.40
ฟิลิปปินส์	2.93	2.83	2.56	2.42	0.60	0.50	0.50	0.30
เนปาล	0.17	0.19	0.13	0.08	0.20	0.10	0.10	0.10
ประเทศนอกเอเชีย	38.33	36.62	35.88	31.98	25.10	31.60	30.80	28.70

ที่มา: โดยผู้เขียน อาศัยข้อมูลสหรัฐอเมริกาจาก US Department of Commerce, OTEXA Office ใน Whalley (2006) และ ข้อมูลสหภาพยุโรปจาก (Whalley, 2006: 27)

3.3.2 การเปลี่ยนแปลงมูลค่าส่งออกสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มจากไทยในสหรัฐอเมริกาและสหภาพยุโรป

มูลค่าการส่งออกสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มของไทยไปยังตลาดสหรัฐอเมริกาและสหภาพยุโรป ในปี 2548 สามารถรวบรวมได้จากกระทรวงพาณิชย์ เมื่อนำมาเทียบย้อนหลังกลับไป 5 ปี คือ ในช่วงกลางของข้อตกลง ATC ซึ่งสินค้ากลุ่มใดที่มีแนวโน้มการเจริญเติบโตของการส่งออกอาจบ่งชี้ได้ว่าผู้ผลิตประเภทนั้นของไทยสามารถปรับตัวได้ จากข้อมูลในตารางที่ 9 และ ตารางที่ 10 จะเห็นได้ว่า ในภาพรวม การส่งออกสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มเติบโตขึ้นประมาณร้อยละ 1 ในทั้งสองตลาด เป็นที่น่าสังเกตว่าการส่งออกส่วนใหญ่เป็นเครื่องนุ่งห่มซึ่งมีมูลค่าการส่งออกเติบโตขึ้น แต่มูลค่าส่งออกสิ่งทอมีการเติบโตลดลงในทั้งสองตลาด

การส่งออกสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มของไทยไปสหรัฐอเมริกาภายหลังการยกเลิกโควตามีการเปลี่ยนแปลงเล็กน้อย คือ มีอัตราเติบโตในปี 2548 เทียบกับปี 2547 เพียงร้อยละ 1.41 เท่านั้น โดยเครื่องนุ่งห่มทุกประเภทยกเว้นถุงมือผ้ามีมูลค่าการส่งออกเพิ่มขึ้น ในส่วนของสิ่งทอ (ผ้าผืนและด้าย) การส่งออกผ้าผืนและด้ายมีมูลค่าลดลงร้อยละ 2.05 ในปี 2548 แต่สามารถส่งออกด้ายและเส้นใยประดิษฐ์ได้เพิ่มขึ้น

เมื่อพิจารณามูลค่าการส่งออกของกลุ่มตัวอย่างสินค้าที่เคยถูกจำกัดปริมาณในช่วงที่สามของข้อตกลง ATC ประกอบด้วย ผ้าทอใยสังเคราะห์ (Category 611 = HS 54, 55) เสื้อผ้าบุรุษและสตรีที่ทำด้วยผ้า (Category 338/339) และ เสื้อผ้าบุรุษและสตรีที่ทำด้วยใยสังเคราะห์ (Category 638/639) โดยเปรียบเทียบประเภทสินค้า (Category) กับรหัสสินค้าตามระบบฮาร์โมนิ (HS Code) ในปี 2548 จะพบว่า ในกลุ่มผ้าทอใยสังเคราะห์ ผ้าทอที่ทำด้วยด้ายใยยาวสังเคราะห์มีมูลค่าการส่งออกเพิ่มขึ้น ในขณะที่ผ้าทอที่ทำด้วยเส้นใยสั้นสังเคราะห์มีมูลค่าการส่งออกลดลง สำหรับเสื้อผ้าบุรุษและสตรี การส่งออกของเครื่องแต่งตัวเป็นชุดทำด้วยผ้า กางเกงทุกประเภท ชุดทำด้วยใยสังเคราะห์ และเสื้อกระโปรงชุดทำด้วยใยสังเคราะห์มีมูลค่าเพิ่มขึ้น ในขณะที่แจ็กเก็ต เสื้อเบลเซอร์ และเครื่องแต่งตัวเป็นชุดทำด้วยใยสังเคราะห์มีมูลค่าลดลง ข้อมูลเหล่านี้แสดงให้เห็นว่า ภายหลังจากที่ระบบโควตาสิ้นสุดลง ไทยมีแนวโน้มที่จะส่งออกสินค้าในกลุ่มที่ต้องใช้ฝีมือในการผลิต และสินค้ากลุ่มแฟชั่นได้มากขึ้น และในขณะเดียวกันก็อาจสูญเสียตลาดในกลุ่ม mass production เช่น แจ็กเก็ต ได้เช่นกัน

สำหรับการส่งออกสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มจากไทยไปยังสหภาพยุโรป ข้อมูลการค้าจากกระทรวงพาณิชย์ พบว่าไทยมีมูลค่าการส่งออกทั้งหมดเพิ่มขึ้นจากมูลค่าการส่งออกทั้งหมดในปี 2547 ร้อยละ 1.25 โดยกลุ่มสินค้าที่มีมูลค่าการส่งออกเพิ่มขึ้น ได้แก่ ชุดชั้นใน เคหะสิ่งทอ เส้นใยประดิษฐ์ ผ้าปักและผ้าลูกไม้ ดาข่ายจับปลา และผ้าแบบสำหรับตัดเสื้อและผ้าที่จัดทำแล้ว ในขณะที่สินค้าในกลุ่มถุงเท้า ถุงน่อง ถุงมือผ้า ผ้าผืน ผ้าคลุมไหล่และผ้าพันคอมีมูลค่าการส่งออกลดลง (ดูตารางที่ 10) เป็นที่น่าสังเกตว่า กลุ่มสินค้าจำนวนหนึ่งที่มีมูลค่าการส่งออกเพิ่มขึ้นในสหภาพยุโรป

ในปี 2548 ได้แก่ เส้นใยประดิษฐ์ ตาข่ายจับปลา และผ้าแบบสำหรับตัดเสื้อและผ้าที่จัดทำแล้ว นอก
ไปจากนั้น จากข้อมูลการส่งออกของกลุ่มตัวอย่างสินค้าที่เคยถูกจำกัดปริมาณการนำเข้าในตลาด
สหภาพยุโรป พบว่า การส่งออกเส้นด้ายฝ้าย และทางเกงผ้าทอที่ทำด้วยด้ายฝ้ายมีมูลค่าการส่งออก
ลดลง ในขณะที่ผ้าทอที่ทำด้วยฝ้าย เสื้อผ้าบุรุษและสตรี และเสื้อกันหนาวมีมูลค่าการส่งออกเพิ่มขึ้น
ตารางที่ 9 มูลค่าการส่งออกสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มไปยังสหรัฐอเมริกา (พ.ศ. 2543 - 2548)

รหัสสินค้า	ชื่อสินค้า	สหรัฐอเมริกา (ล้านบาท)						อัตราการเปลี่ยนแปลง (ร้อยละ)				
		2543	2544	2545	2546	2547	2548	2544	2545	2546	2547	2548
301000000	สิ่งทอทั้งหมด	83,697.80	90,069.00	83,896.20	77,731.90	83,759.70	84,942.30	7.61	-6.85	-7.35	7.75	1.41
301010000	เครื่องนุ่งห่ม	71,458.50	76,731.60	70,710.20	66,605.50	70,789.60	72,297.30	7.38	-7.85	-5.80	6.28	2.13
301010100	เสื้อผ้าสำเร็จรูป	67,713.60	72,082.40	65,740.80	62,698.90	65,671.30	67,069.10	6.45	-8.80	-4.63	4.74	2.13
301010200	เครื่องนุ่งห่ม วัสดุธรรมชาติและส่วนประกอบ	3,076.40	4,096.00	4,382.40	3,413.00	4,631.60	4,736.60	33.14	6.99	-22.12	35.70	2.27
301010300	ถุงเท้า ถุงน่อง	404.4	306	417.9	313.6	344.2	394.9	-24.33	36.57	-24.48	9.06	14.73
301010400	ถุงมือผ้า	264.1	247.1	169.1	178.1	142.5	96.7	-6.44	-31.37	5.32	-19.99	-32.14
301020000	ผ้าผืนและผ้า	7,294.30	6,796.50	6,531.10	4,858.40	4,881.60	4,781.40	-6.82	-3.90	-25.61	0.48	-2.05
301020100	ผ้าผืน	5,477.80	4,936.30	4,717.70	3,298.80	3,074.80	2,807.50	-9.89	-4.43	-30.08	-6.79	-8.69
301020200	ผ้าผืนเส้นใยประดิษฐ์	1,816.50	1,860.20	1,813.40	1,559.70	1,806.80	1,973.90	2.41	-2.52	-13.99	15.84	9.25
301030000	กระดาษสิ่งทอ	2,592.00	3,314.50	3,347.40	3,564.50	4,273.50	4,321.70	27.87	0.99	6.49	19.89	1.13
301040000	เส้นใยประดิษฐ์	272.5	730.5	823.9	730.2	1,260.50	1,197.90	168.07	12.79	-11.37	72.62	-4.97
301050000	ผ้าปักและผ้าลูกไม้	331.6	304.6	384.7	348.2	258.2	287.4	-8.14	26.30	-9.49	-25.85	11.31
301060000	กางเกงขาสั้น	53.6	76.7	57.8	68.2	71.5	68.2	43.10	-24.64	17.99	4.84	-4.62
301070000	ผ้าคลุมไหล่ ผ้าพันคอ	32.4	25.1	20.8	22.4	46.3	98	-22.53	-17.13	7.69	106.70	111.66
301080000	ผ้าแบบสำหรับตัดเสื้อและผ้าที่จัดทำแล้ว	354	490.4	469.5	462.9	1,069.10	687.8	38.53	4.24	-1.41	130.96	-35.67
301090000	สิ่งทออื่นๆ	1,308.90	1,599.00	1,550.70	1,071.60	1,109.20	1,202.60	22.14	-3.12	-10.90	3.51	8.42

ที่มา: กระทรวงพาณิชย์

ตารางที่ 10 มูลค่าการส่งออกสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มไปยังสหภาพยุโรป 15 ประเทศ (พ.ศ. 2543 - 2548)

รหัสสินค้า	ชื่อสินค้า	สหภาพยุโรป 15 ประเทศ (ล้านบาท)						อัตราการเปลี่ยนแปลง (ร้อยละ)				
		2543	2544	2545	2546	2547	2548	2544	2545	2546	2547	2548
301000000	สิ่งทอทั้งหมด	43,228.20	42,132.00	39,406.40	42,215.60	47,945.20	48,543.10	-2.54	-6.47	7.13	13.57	1.25
301010000	เครื่องนุ่งห่ม	30,001.20	29,913.80	27,841.00	30,114.20	34,595.60	35,068.40	-0.29	-6.93	8.16	14.88	1.37
301010100	เสื้อผ้าสำเร็จรูป	27,592.40	27,113.50	24,942.80	26,600.80	30,667.00	30,421.70	-1.74	-8.01	6.65	15.29	-0.80
301010200	เครื่องนุ่งห่ม วัสดุธรรมชาติและส่วนประกอบ	1,775.20	2,043.70	2,128.00	2,671.20	2,919.10	3,677.40	15.13	4.12	25.53	9.28	25.98
301010300	ถุงเท้า ถุงน่อง	446.3	541.2	636.2	712.4	890.8	869.7	21.26	17.55	11.98	25.04	-2.37
301010400	ถุงมือผ้า	187.4	215.4	134.1	130	118.7	99.6	14.94	-37.74	-3.06	-8.69	-16.09
301020000	ผ้าผืนและผ้า	10,251.70	9,488.00	8,976.10	9,195.50	9,744.70	9,487.40	-7.45	-5.40	2.44	5.97	-2.64
301020100	ผ้าผืน	8,168.50	7,460.30	6,907.20	6,450.50	6,945.20	6,860.70	-8.67	-7.41	-6.61	7.67	-1.22
301020200	ผ้าผืนเส้นใยประดิษฐ์	2,083.30	2,027.80	2,068.90	2,745.00	2,799.50	2,626.70	-2.66	2.03	32.68	1.99	-6.17
301030000	กระดาษสิ่งทอ	627.9	495.4	433.1	559.8	656.4	744	-21.10	-12.58	29.25	17.26	13.35
301040000	เส้นใยประดิษฐ์	124.7	53.9	58.8	122.9	62	92.5	-36.78	9.09	109.01	-49.55	49.19
301050000	ผ้าปักและผ้าลูกไม้	307.4	329.2	375.6	311.7	287.9	461.6	7.09	14.09	-17.01	-7.64	60.33
301060000	กางเกงขาสั้น	265	300.2	266.5	252.6	243.4	310.9	13.28	-11.23	-5.22	-3.64	27.73
301070000	ผ้าคลุมไหล่ ผ้าพันคอ	40.3	59.8	83.9	159.1	174	104.2	48.39	40.30	89.63	9.37	-40.11
301080000	ผ้าแบบสำหรับตัดเสื้อและผ้าที่จัดทำแล้ว	331.8	402.7	346.5	401.2	282	337.1	21.37	-13.96	15.79	-29.71	19.54
301090000	สิ่งทออื่นๆ	1,278.30	1,089.10	1,024.90	1,098.50	1,899.20	1,936.90	-14.60	-5.89	7.18	72.89	1.99

ที่มา: กระทรวงพาณิชย์

ข้อมูลดังกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นว่า ภายหลังจากยกเลิกโควตา รูปแบบการค้าจะเปลี่ยนแปลงไปตามกลไกตลาดและหลักความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบมากขึ้น อาทิเช่น การส่งออกเส้นด้ายฝ้ายหรือผลิตภัณฑ์ที่ทำด้วยฝ้ายของไทยมีแนวโน้มลดลงเนื่องจากไทยต้องนำเข้าฝ้ายจากต่างประเทศ ในขณะเดียวกัน สินค้าที่ต้องอาศัยทักษะและฝีมือในการตัดเย็บ เช่น เครื่องแต่งกายเป็นชุด สูท กางเกง เสื้อกันหนาว และผลิตภัณฑ์ที่ผลิตด้วยไหม จะกลายเป็นสินค้าที่ไทยสามารถส่งออกได้มากขึ้น ทั้งนี้เป็นเพราะไทยมีจุดแข็งทางด้านแรงงานที่มีฝีมือและค่าจ้างแรงงานไม่สูงมากนักเมื่อเปรียบเทียบกับค่าจ้างแรงงานในกลุ่มประเทศพัฒนาแล้ว

ถึงแม้ว่าระบบโควตาเพิ่งจะสิ้นสุดลงในเวลาไม่นานมานี้ แต่จากข้อมูลการส่งออกหนึ่งปี ภายหลังจากยกเลิกโควตา อาจกล่าวได้ว่า แนวโน้มการผลิตและการส่งออกของไทยจะเปลี่ยนแปลงไป โดยไทยอาจเสียเปรียบประเทศจีนและอินเดียในการส่งออกสินค้าประเภทที่เน้นการผลิตจำนวนมาก (Mass production) เช่น เสื้อเชิ้ต และเสื้อแจ็กเก็ต แต่ไทยก็สามารถส่งออกสินค้าในกลุ่มที่ต้องอาศัยความประณีตในการผลิตได้มากขึ้น เช่น เสื้อผ้าสตรี เสื้อผ้าเด็ก เป็นต้น ทั้งนี้ สถานะการค้าสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มของไทยจะเปลี่ยนแปลงอย่างไรในระยะยาว ยังขึ้นอยู่กับความสามารถในการปรับตัวของผู้ผลิตและนโยบายของภาครัฐอีกด้วย

4. ผลกระทบของการเปิดเสรีการค้าต่อความสัมพันธ์ในห่วงโซ่อุปทานในอุตสาหกรรมเครื่องนุ่งห่ม

4.1 ความสัมพันธ์ในห่วงโซ่อุปทานเครื่องนุ่งห่มระดับโลกและแนวโน้มการเปลี่ยนแปลง

การค้าเครื่องแต่งกายในตลาดโลกนั้นพัฒนามาจากรูปแบบการค้าที่มีการกีดกันเชิงปริมาณมาเป็นเวลานาน (ดังที่ได้กล่าวถึงแล้วในส่วนที่สอง) ดังนั้นการวิเคราะห์ถึงผลกระทบของการเปิดเสรีการค้าต่ออุตสาหกรรมการผลิตเครื่องนุ่งห่มของประเทศไทยนั้นเราจำเป็นต้องเข้าใจถึงผู้เล่นที่มีบทบาทสำคัญในห่วงโซ่อุปทานของ การค้าปลีก - เครื่องแต่งกาย - สิ่งทอ (retail-apparel-textile supply chain) หรือ อาจเรียกว่า ห่วงโซ่แห่งมูลค่าของการผลิตเครื่องแต่งกาย (Apparel value chain) ก็ได้¹⁷ ลักษณะสำคัญประการหนึ่งในการค้าเครื่องแต่งกายในตลาดโลกคือ การที่ผู้ซื้อรายใหญ่ (Large buyers) เป็นผู้มีบทบาทสำคัญและมีอิทธิพลสูงในกระบวนการเลือกซื้อหรือสั่งผลิตจากเครือข่ายการผลิตและเครือข่ายการจัดซื้อทั่วโลก ผู้ซื้อเสื้อผ้ารายใหญ่ของโลกมีอยู่สองกลุ่มใหญ่ๆ กลุ่มแรกคือบริษัทเจ้าของตราสินค้า ซึ่งแบ่งเป็นสองประเภทย่อยๆ คือประเภทที่ดำเนินการผลิตบางขั้นตอนด้วย เช่น ตัดเย็บหรือทอผ้า (Brand manufacturers) เช่น Sara Lee Corporation, Levi Strauss and Co., และ Phillips-Van Heusen กับประเภทที่ไม่ได้ทำการผลิตแต่จะทำเพียงการออกแบบ

¹⁷ ในการศึกษานี้จะใช้สองคำนี้ในความหมายเดียวกัน

เลือกซื้อ และ จัดจำหน่ายเท่านั้น (Brand marketers) เช่น Liz Claiborne, Nike, Reebok, GAP และ กลุ่มที่สองคือผู้ค้าปลีกขนาดใหญ่ (Large retailers) เช่น Wal-Mart, Kmart, JC Penney, Metro/Kaufhof และ Tesco เป็นต้น ผู้ซื้อเหล่านี้ได้กระจายคำสั่งซื้อไปยังประเทศต่างๆ ตามปริมาณโควตาการส่งออกที่ได้รับ การผลิตสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มได้กระจายตัวและเกิดการย้ายฐานการผลิตและส่งออกไปยังหลายประเทศ กระแสการจัดซื้อจากทั่วโลกนับเป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติของอุตสาหกรรมเครื่องแต่งกาย

ผู้ส่งออกสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มในแต่ละประเทศเกือบทั้งหมดจะอยู่ในห่วงโซ่มูลค่าระดับโลก (Global Value Chain) ของอุตสาหกรรม ห่วงโซ่อุปทานหรือห่วงโซ่มูลค่านี้หมายถึงเครือข่ายของแรงงานและการผลิตที่ครอบคลุมกิจกรรมทางเศรษฐกิจตั้งแต่ขั้นตอนเริ่มต้น คือ การออกแบบเสื้อผ้า การพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ การจัดซื้อวัตถุดิบ เช่น ผ้า (fabric) และ อุปกรณ์ (trims) การคัดเลือกผู้ผลิต การสั่งซื้อ การตรวจสอบคุณภาพ พิธีการศุลกากรนำเข้าและส่งออก การขนส่งไปยังศูนย์กระจายสินค้า จนกระทั่งสินค้าถูกกระจายถึงมือผู้บริโภคผ่านช่องทางการตลาดและค้าปลีก (Tewari 2005, ITC 2005) การศึกษาหลายชิ้นได้นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับประเด็นนี้ เช่น งานของ Abernathy et. al. (1999), Gereffi (1999), Gereffi and Memedovic (2003) และ OECD (2004) ข้อค้นพบที่สำคัญคือผู้ซื้อเครื่องแต่งกายจากประเทศพัฒนาแล้วมีอำนาจต่อรองมากขึ้น และ จะมีบทบาทสำคัญในการตัดสินใจซื้อหรือสั่งผลิตจากประเทศผู้ผลิตต่างๆ โดยอาศัยความสัมพันธ์แบบเครือข่ายที่ได้พัฒนามาตั้งแต่การค้าสิ่งทอและเครื่องแต่งกายยังถูกควบคุมด้วยระบบโควตาอยู่

Abernathy et. al. (1999) และ Lowson et. al. (1999) ได้อธิบายถึงประวัติวงการค้าปลีกของสหรัฐอเมริกาว่าเหตุใดผู้ค้าปลีกขนาดใหญ่จึงพัฒนามาเป็นผู้มีอิทธิพลในห่วงโซ่อุปทานเครื่องแต่งกาย¹⁸ เหตุผลสำคัญคือการที่ผู้ค้าปลีกเป็นผู้ที่ใกล้ชิดกับผู้บริโภคที่นับวันจะมีข่าวสารสมบูรณ์ขึ้น และ ผู้บริโภคแต่ละภูมิภาค (ในประเทศเดียวกันหรือต่างประเทศ) มีแบบแผนการบริโภค (รสนิยม ความถี่ในการซื้อ และ ปริมาณการซื้อต่อครั้ง) ที่แตกต่างกัน ผู้ค้าปลีกมีปฏิสัมพันธ์กับผู้บริโภคโดยตรงจึงเป็นด่านแรกที่รับทราบความเห็นและสังเกตพฤติกรรมของผู้ซื้อได้ดีที่สุด แต่อำนาจการต่อรองนั้นเกิดขึ้นได้เพราะการพัฒนาทางเทคโนโลยีในช่วงทศวรรษ 1980 เทคโนโลยีพื้นฐานที่สำคัญคือ ระบบ bar codes และ ระบบคอมพิวเตอร์แลกเปลี่ยนข้อมูล (Electronic Data Interchange: EDI) และ ระบบฐานข้อมูลที่สามารถวิเคราะห์การขาย ณ จุดขายได้ (Point of Sale: PoS) ทำให้ผู้ค้าปลีกสามารถจัดการและวิเคราะห์ข้อมูลได้อย่างรวดเร็วและแม่นยำ เมื่อมีข้อมูลที่ค่อนข้างสมบูรณ์ ผู้ค้าปลีกขนาดใหญ่เหล่านี้จึงสามารถกำหนดปริมาณสินค้าที่ต้องการสั่ง และระบุ supplier ที่จะสั่งซื้อได้ นอกจากนี้ผู้ซื้อเหล่านี้จะควบคุมด้านการตลาดแล้ว ยังเน้นกิจกรรมที่มีมูลค่าเพิ่มสูงเช่นการออกแบบ การคัดเลือก

¹⁸ งานวิจัยสองชิ้นข้างต้นได้วิเคราะห์อำนาจต่อรองของผู้ค้าปลีกในอุตสาหกรรมการผลิตสินค้าอุปโภคบริโภค ซึ่งรวมถึงอุตสาหกรรมเครื่องแต่งกายด้วย และ นำเสนอประเด็นท้าทายผู้ผลิตเสื้อผ้าในแต่ละประเทศว่าจำเป็นต้องปรับปรุงตัวเองในด้านใดหากต้องการรักษาคำสั่งซื้อเอาไว้ รายละเอียดเพิ่มเติมกรุณาศึกษาเพิ่มเติมจาก Abernathy et. al. (1999) และ Lowson et. al. (1999)

ผ้า และ การจัดหาผ้า (ที่มีคุณสมบัติตามแบบที่พัฒนาใหม่ ดังนั้นมักจะเป็นผ้าที่มีคุณภาพสูง) อีกด้วยการที่ผู้ค้าปลีกรับรู้ถึงความต้องการของผู้บริโภคและเป็นผู้คุมเรื่องการออกแบบทำให้เขาสามารถจัดหาผู้รับจ้างผลิตซึ่งทำหน้าที่เย็บประกอบเครื่องแต่งกายที่กระจายอยู่ในประเทศต่างๆ เพื่อผลิตและส่งกลับมายังสถานที่จัดจำหน่ายของบริษัทซึ่งกระจายอยู่ในหลายประเทศทั่วโลก ด้วยเหตุนี้ อำนาจการต่อรองทางธุรกิจจึงถูกถ่ายโอนจากผู้ผลิตสินค้า (ทั้งที่เป็นเจ้าของตราสินค้าและผู้รับคำสั่งผลิต) มาสู่ผู้ค้าปลีก

ในช่วงสิบกว่าปีที่ผ่านมา โครงสร้างตลาดค้าปลีกเครื่องแต่งกายในประเทศสหรัฐอเมริกาและสหภาพยุโรปมีแนวโน้มกระจุกตัวเพิ่มขึ้น ดังที่ Gereffi and Memedovic (2003: 6) รายงานไว้ว่า ในตลาดสหรัฐอเมริกา ยอดขายเครื่องแต่งกายของห้างค้าปลีกรายใหญ่ (Large retailers) 5 รายคือ Wal-Mart, Sears, Kmart, Dayton Hudson Corporation และ JC Penney ในปี 1995 สูงถึงร้อยละ 68 และ หากรวมห้างค้าปลีกรายใหญ่อื่นๆ อีก 24 รายเข้าด้วยกันจะมียอดขายรวมกันถึงร้อยละ 98 ของตลาดเครื่องแต่งกายในสหรัฐอเมริกาเลยทีเดียว สำหรับบทบาทห้างค้าปลีกในสหภาพยุโรป เช่น เยอรมนี และ อังกฤษ แม้มีอัตราการกระจุกตัวต่ำกว่าสหรัฐอเมริกา แต่ก็มีแนวโน้มที่จะกระจุกตัวมากขึ้นเช่นกัน ส่วนแบ่งตลาดของห้างค้าปลีก 5 รายที่ใหญ่ที่สุดในอังกฤษและเยอรมนีคิดเป็นประมาณร้อยละ 25 เท่านั้น

นอกจากห้างค้าปลีกขนาดใหญ่ ผู้ซื้อที่มีบทบาทสำคัญอีกกลุ่มคือเจ้าของตราสินค้า (ทั้ง Brand manufacturers และ Brand marketers) ก็มีอำนาจต่อรองสูงในการจัดซื้อเช่นกัน เพราะได้ดำเนินแนวนโยบายจัดซื้อจากทั่วโลก (Global sourcing) มาตั้งแต่ทศวรรษ 1970s ทำให้มีประสบการณ์และข้อมูลที่สามารถจัดซื้อได้จากแหล่งใด ซึ่งในช่วงที่มีโควตาอยู่นั้นการสั่งซื้อจึงกระจายไปในหลายประเทศ แต่เมื่อระบบโควตาสิ้นสุดลง ผู้ซื้อเหล่านี้ก็มีโอกาสเปลี่ยนแหล่งซื้อ โดยแนวโน้มจะซื้อจากผู้ผลิตจำนวนน้อยรายลงเพื่อลดต้นทุนการบริหารจัดการ ประเด็นนี้ได้รับการยืนยันจากการศึกษาของ Palpacuer et. al. (2005) ที่เปรียบเทียบนโยบายการจัดซื้อของห้างค้าปลีกขนาดใหญ่และเจ้าของตราสินคารายใหญ่ในประเทศอังกฤษ ฝรั่งเศสและประเทศสแกนดิเนเวีย ที่พบว่าผู้ซื้อในประเทศเหล่านี้จัดซื้อจากผู้ผลิตเครื่องแต่งกายรายหลักประมาณ 20 ราย แต่มีสัดส่วนมูลค่าการซื้อถึงร้อยละ 60 ของยอดซื้อทั้งหมด เมื่อผู้ค้าปลีกเหล่านี้ต้องการสั่งซื้อเครื่องนุ่งห่มในปริมาณมากขึ้น อำนาจต่อรองของผู้ซื้อรายใหญ่เหล่านี้จึงยิ่งเพิ่มสูงขึ้น และ สามารถเรียกร้องการบริการต่างๆ จากโรงงานตัดเย็บมากขึ้น

ด้วยเหตุนี้ ห่วงโซ่แห่งมูลค่าในอุตสาหกรรมสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มจึงมีลักษณะแบบ Buyer-driven หรือ ผู้ซื้อที่มีอิทธิพลและมีอำนาจต่อรองมาก (Gereffi, 1999; Gereffi and Memedovic, 2003)¹⁹

¹⁹ Gereffi and Memedovic (2003) ได้อธิบายความแตกต่างระหว่าง GVC แบบที่ผู้ผลิตมีอิทธิพล (Producer-driven) เช่นการผลิตรถยนต์ อากาศยาน หรือ เครื่องใช้อิเล็กทรอนิกส์ที่ใช้เทคโนโลยีสูง ซึ่งอุตสาหกรรมเหล่านี้จะมีอุปสรรคในการเข้าสู่ตลาดสูง กับอีกแบบคือ การที่ผู้ซื้อมีอิทธิพล (Buyer-driven) ซึ่งอุตสาหกรรมเครื่องนุ่งห่มเป็นตัวอย่างที่อุตสาหกรรมหนึ่ง เนื่องจากผู้ผลิตเครื่องแต่งกายสามารถเข้าสู่ธุรกิจได้ง่าย

การจัดหาผู้รับจ้างผลิตซึ่งทำหน้าที่เย็บประกอบเครื่องแต่งกายที่กระจายอยู่ในประเทศต่างๆ เพื่อผลิตและส่งกลับมายังสถานที่จัดจำหน่ายของบริษัทซึ่งกระจายอยู่ในหลายประเทศทั่วโลก โดย ผู้ซื้อเหล่านี้ต้องการทำธุรกิจกับผู้ผลิตเครื่องแต่งกายที่สามารถตอบสนองความต้องการในประเทศต่างๆ ดังนี้ 1) สามารถจัดหาผ้าเพื่อการตัดเย็บได้เองทั้งหมด 2) สามารถให้บริการด้านการออกแบบหรือสามารถมีส่วนร่วมในการออกแบบตามที่ถูกค่าต้องการได้ และ 3) ความสามารถในการจัดการสินค้าคงคลังของ suppliers ได้ และ 4) มีกระบวนการผลิตที่ยืดหยุ่นได้ (Palpacuer et. al., 2005) ดังนั้นการจัดซื้อของผู้ซื้อรายใหญ่เหล่านี้จึงมุ่งมายังทิศทางที่ผู้ซื้อรายใหญ่ต้องการเลือกซื้อหรือสั่งผลิตจากแหล่งที่สามารถตอบสนองได้อย่างรวดเร็วและสามารถให้บริการที่ครบวงจร (Full package provider) (Abemathy et. al. 2005) การแข่งขันจึงมีแนวโน้มทวีความรุนแรงขึ้น และ ผู้ผลิตจำเป็นต้องปรับตัวเพื่อรักษาสถานภาพหรือพัฒนาตัวเองขึ้นไปในห่วงโซ่อุปทานระดับโลกนี้

ภายใต้กฎกติกาการค้าเครื่องนุ่งห่มในตลาดโลกที่เปลี่ยนแปลงไปและการที่ผู้ค้าปลีกขนาดใหญ่ของโลก (ซึ่งก็คือผู้ซื้อเสื้อผ้าที่สำคัญของอุตสาหกรรมนี้) ได้พัฒนามาเป็นผู้ค้าปลีกที่มีความยืดหยุ่นและดำเนินธุรกิจแบบลีน (lean retailing) Abemathy et. al. (2005) ระบุว่าคุณสมบัติที่ผู้ส่งออกสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มที่ผู้ซื้อรายใหญ่ต้องการทำธุรกิจด้วยนั้น ไม่ใช่เพียงแค่สามารถผลิตได้ด้วยต้นทุนต่ำและคุณภาพสินค้าดีเลิศเท่านั้น แต่ต้องมีความสามารถในการตอบสนองต่อความต้องการด้านอื่นด้วย เช่น ความสามารถในการบริหารจัดการสินค้าคงคลัง ความหลากหลายของผลิตภัณฑ์ ความยืดหยุ่นในการผลิต และ ความสามารถในการเติมสินค้า (Replenishment) เพราะผู้ซื้อจะมีการสั่งผลิตในปริมาณมากขึ้น แต่ระยะเวลาการส่งมอบที่จะสั้นลง ความถี่ของการสั่งซื้อและการเติมเต็มสินค้าจะเพิ่มสูงขึ้น ความสามารถตอบสนองต่อสิ่งเหล่านี้จะเป็นปัจจัยที่ผู้สั่งซื้อให้ความสนใจมากขึ้นและจะเป็นตัวกำหนดความอยู่รอดของผู้ผลิตในยุคใหม่ของการค้าสิ่งทอโลก

สำหรับลักษณะและความเชื่อมโยงในห่วงโซ่อุปทานระดับโลกนั้น Abemathy et. al. (1999), Gereffi (1999), Gereffi and Memedovic (2003) และ ITC (2005) ได้อธิบายให้เห็นว่า ห่วงโซ่อุปทานเครื่องนุ่งห่มระดับโลกนั้นได้พัฒนาเป็นการรวมกลุ่มของเครือข่ายการผลิตต่างๆ ทั้งจากผู้ผลิตในประเทศผู้นำเข้า (สหรัฐอเมริกา และ ประเทศในสหภาพยุโรป) ผู้ผลิตในประเทศที่อยู่ในภูมิภาคใกล้เคียง (เช่น ประเทศในอเมริกาใต้หรือแถบทะเลแคริบเบียน ประเทศในยุโรปตะวันออก) รวมถึงผู้ผลิตในเอเชียด้วย เพราะกลุ่มประเทศในเอเชียได้กลายมาเป็นผู้ผลิตสำคัญในตลาดเครื่องแต่งกายของโลก โดยเฉพาะจีน ฮองกง ไต้หวัน อินเดีย เกาหลีใต้ ไทย เวียดนาม และ กัมพูชา (ดังข้อมูลในส่วนที่สาม) ภายใต้ห่วงโซ่อุปทานนี้ประกอบไปด้วยเครือข่ายมากมายและความสัมพันธ์ค่อนข้างซับซ้อน โดยเครือข่ายที่สำคัญคือ เครือข่ายผู้ผลิตวัตถุดิบต้นน้ำ (เช่นเส้นใยธรรมชาติ) เครือข่าย

และ มีการแข่งขันกันระหว่างผู้ผลิตในประเทศต่างๆ ในขณะที่ผู้ซื้อดำเนินกิจกรรมที่มีความสำคัญและมูลค่าเพิ่มสูง เช่น การออกแบบ และการตลาด เป็นต้น

ผู้ผลิตชั้นกลาง (เช่นเส้นด้าย และ ผ้าผืน รวมถึงอุปกรณ์ประกอบต่างๆ) เครื่องช่วยการผลิต (การตัดเย็บ) เครื่องช่วยการส่งออก และ เครื่องช่วยการตลาด (ดูรูปที่ 11 ประกอบ)

อย่างไรก็ดี ห่วงโซ่อุปทานในรูปที่ 11 นั้น เป็นการนำเสนอการไหลของวัตถุดิบจากต้นน้ำไปสู่ปลายน้ำ แต่แท้จริงแล้วกระบวนการผลิตนั้นไม่ได้เป็นไปตามลำดับจากซ้ายไปขวาเช่นนี้ หากแต่มีความซับซ้อนและจำเป็นต้องมีการส่งผ่านข้อมูลกลับไปกลับมาระหว่างผู้สั่งซื้อและผู้ทำการผลิต โดยกระบวนการทั้งหมดจะแบ่งออกเป็นสามขั้นตอนหลักคือ

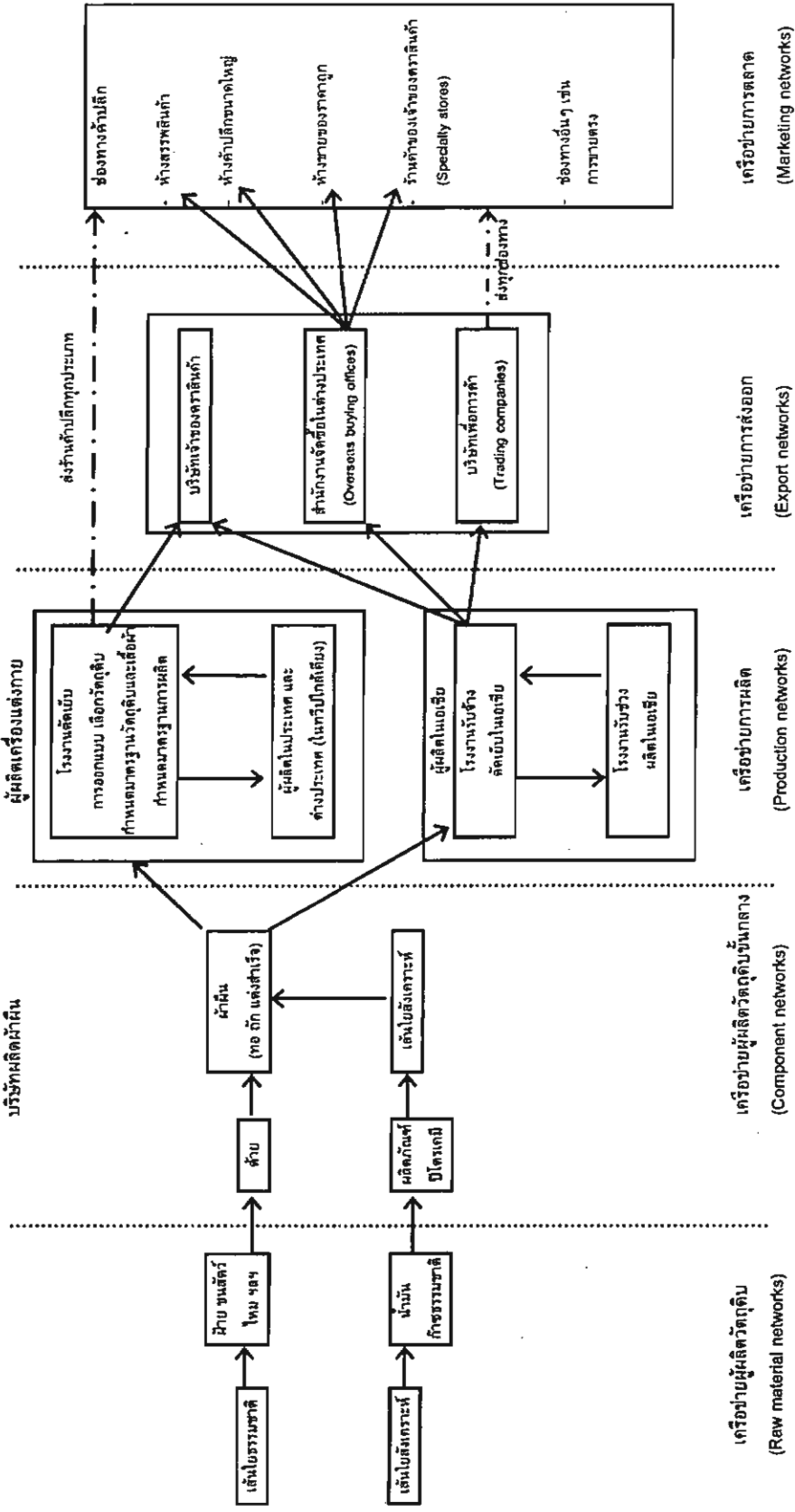
ขั้นที่หนึ่ง ช่วงก่อนการผลิต (pre-production) คือกิจกรรมตั้งแต่ขั้นตอนการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ผู้ซื้อเป็นผู้ริเริ่ม ในขั้นตอนนี้ นักออกแบบของแต่ละตราสินค้าจะเลือกผ้าและส่วนประกอบที่ต้องการใช้ จากนั้นก็จะกำหนดมาตรฐานของผ้า ส่วนประกอบ สี รวมถึงการเตรียมแบบ (pattern) ของชุดที่ออกแบบมา และ เตรียมมาตรฐานของเสื้อผ้า ในขั้นนี้จึงเกี่ยวกับการออกแบบและกำหนดมาตรฐานเป็นสำคัญและเป็นกิจกรรมที่ผู้ซื้อเป็นผู้กำหนดหรือเป็นผู้ที่ตัดสินใจขั้นสุดท้าย

ขั้นที่สอง ช่วงของการผลิต ซึ่งเป็นความรับผิดชอบของโรงงานตัดเย็บ โดยโรงงานตัดเย็บจะรับข้อมูลเกี่ยวกับแบบและมาตรฐานต่างๆ แล้วนำมาวางแผนการทำงานต่อไป เช่น การจัดหาผ้า หาอุปกรณ์ประกอบ (trims) ตามที่ลูกค้าต้องการ (แต่หากลูกค้าจัดเตรียมให้ก็ไม่ต้องทำ) ซึ่งผ้าและอุปกรณ์ประกอบเช่นชิป กระดุม เหล่านี้จำเป็นต้องผ่านการตรวจสอบและรับรองคุณภาพจากผู้ซื้อก่อน ในขณะเดียวกันผู้ผลิตต้องเตรียมข้อมูลการผลิต วัตถุดิบ ต้นทุน และ ผลิตเสื้อผ้าตัวอย่างเพื่อให้ลูกค้าตรวจรับ ซึ่งถ้าลูกค้ายืนยันก็จะดำเนินการจัดซื้อผ้าและอุปกรณ์ และ ดำเนินการผลิตตามแบบและจำนวนที่สั่งผลิต ตรวจสอบคุณภาพ บรรจุหีบห่อ และ ส่งมอบให้ลูกค้าตามเวลาที่ระบุ²⁰

ขั้นที่สาม ขั้นตอนการส่งออกและนำเข้า โดยสินค้าที่ผลิตจะผ่านพิธีการศุลกากรและขนส่งไปยังปลายทางที่ลูกค้าระบุ โดยของจะถูกส่งไปยังศูนย์กระจายสินค้าเพื่อเข้าสู่ช่องทางการขายปลีกต่อไป จากกระบวนการคร่าวๆ ของการดำเนินการผลิตนี้ จะเห็นได้ว่าข้อมูลจะถูกส่งกลับไปมาระหว่างผู้ซื้อและผู้ผลิตตลอดเวลา ผู้สั่งซื้อและผู้ผลิตจึงจำเป็นต้องมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด นอกจากนี้ลักษณะความสัมพันธ์ข้างต้นยังยืนยันได้ว่าผู้ซื้อคือผู้ที่คุมกิจกรรมที่มีมูลค่าเพิ่มสูงในช่วงต้นและปลายของห่วงโซ่แห่งมูลค่านี้คือการออกแบบ และ การจัดจำหน่าย ในขณะที่ผู้ผลิตเสื้อผ้านั้นจะอยู่ในช่วงตรงกลางซึ่งผู้ซื้อสามารถเลือกซื้อได้จากผู้ที่ยื่นข้อเสนอที่ดีที่สุดในด้าน ราคา คุณภาพ และ บริการด้านอื่นโดยรวม ดังนั้นการแข่งขันระหว่างประเทศผู้ส่งออกจึงทวีความรุนแรงขึ้นอย่างแน่นอน ผู้ผลิตจำเป็นต้องปรับตัวอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้หากยังต้องการดำเนินธุรกิจนี้ต่อไป

²⁰ ขั้นตอนการตัดเย็บนี้อาจมีการกระจายการผลิตไปหลายโรงงาน ทั้งโรงงานในประเทศเดียวกันหรือในประเทศใกล้เคียงก็ได้ แต่เมื่องานเสร็จแล้ว ผู้รับคำสั่งผลิตจะเป็นคนควบคุมและจัดการเรื่องการส่งมอบสินค้าแก่ผู้ซื้อต่อไป

รูปที่ 11 ห่วงโซ่คุณค่าระดับโลกในอุตสาหกรรมการผลิตเครื่องแต่งกาย
บริษัทผลิตผ้าผืน

ที่มา: โดยผู้เขียน (ปรับปรุงจาก Gereffi and Memedovic 2003, Figure 1, p. 5)

4.2 การแข่งขันหลังเปิดเสรีและการปรับตัวของผู้ประกอบการไทย

แม้ว่าอุตสาหกรรมเครื่องแต่งกายได้กลับเข้าสู่กรอบการค้าเสรีแล้วก็ตาม แต่ยังคงต้องใช้เวลาอีกระยะหนึ่งจึงจะเห็นผลชัดเจนว่าจะส่งผลอย่างไรต่อประเทศผู้ส่งออกของไทย ในช่วงสองถึงสามปีหลังการเปิดเสรีนี้ นักวิชาการจำนวนหนึ่งเชื่อว่าปัจจัยด้านต้นทุนและความพร้อมของอุตสาหกรรมในประเทศ (เช่นความสามารถในการจัดหาวัตถุดิบสำคัญ หรือ ความรวดเร็วของขั้นตอนการส่งออก) น่าจะเป็นปัจจัยสำคัญสำหรับการตัดสินใจส่งออก เพราะปัจจัยด้านอื่นๆ ยังไม่เปลี่ยนไปมากนัก ดังนั้นข้อค้นพบในส่วนก่อนหน้า (ส่วนที่ 3) ที่อธิบายว่าไทยมีส่วนแบ่งตลาดลดลงในตลาดสำคัญโดยสูญเสียส่วนแบ่งตลาดให้กับจีนและอินเดีย จึงนำไปสู่คำถามว่า ทำไมผู้ซื้อส่วนใหญ่จึงเพิ่มการสั่งซื้อจากสองประเทศนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเพิ่มการนำเข้าจากประเทศจีน

การส่งออกของไทยเติบโตน้อยกว่าจีนและอินเดียนั้นเป็นผลจากปัจจัยพื้นฐานสองประการ ประการแรกคือปัจจัยด้านต้นทุนแรงงานเนื่องจากการผลิตสินค้าเครื่องนุ่งห่มยังจำเป็นต้องใช้แรงงานเป็นปัจจัยการผลิตหลัก ซึ่งจีนและอินเดียมีค่าจ้างแรงงานถูกกว่าไทย เช่นในปี 2545 แรงงานในจีนและอินเดียได้รับค่าจ้างต่อชั่วโมง 0.88 และ 0.38 เหรียญสหรัฐ ตามลำดับ ในขณะที่แรงงานไทยมีค่าจ้าง 0.91 เหรียญสหรัฐ (Abemathy, 2005: 30) ประการที่สอง การเข้าถึงแหล่งวัตถุดิบที่สำคัญภายในประเทศก็เป็นปัจจัยที่ทำให้จีนและอินเดียมีความได้เปรียบกว่าไทยด้วยเพราะมีวัตถุดิบภายในประเทศที่หลากหลายกว่า (USITC, 2004) ดังนั้นผู้ผลิตไทยจำเป็นต้องพัฒนาตนเองเพื่อผลิตสินค้าที่มีคุณภาพและมูลค่าเพิ่มสูงขึ้น

งานของ Abemathy et. al. (2005) ได้นำเสนอสถิติการส่งออกสินค้าสองประเภทที่เคยมีการจำกัดโควตาของสหรัฐอเมริกาทำให้มีการนำเข้าสินค้าตัวเดียวกันจากหลายประเทศ คือ เสื้อเชิ้ต เสื้อกั๊กที่ทำด้วยผ้าฝ้ายประเภทกัก (HS 610910) และ ชุดสตรีที่ทำด้วยผ้าฝ้ายประเภททอ (HS 620442) สินค้าสองกลุ่มนี้มีลักษณะการผลิตต่างกัน คือ เสื้อเชิ้ตจัดเป็นสินค้าในกลุ่มสินค้าทั่วไปที่มีกระบวนการผลิตไม่ยุ่งยาก เน้นการผลิตจำนวนมาก ราคาไม่แพงและต้องมีการเติมเต็มสินค้าบ่อย ในขณะที่ชุดผู้หญิงจัดอยู่ในกลุ่มประเภทแฟชั่น (high fashion) ที่มีราคาสูง ปริมาณสั่งซื้อไม่สูง ขั้นตอนการตัดเย็บซับซ้อนและต้องการความประณีตสูง ทำให้มีความเสี่ยงในการจัดการสูงกว่า ในรายงานระบุว่า ในปี 2548 ราคาโดยเฉลี่ยของเสื้อเชิ้ต เสื้อกั๊กที่ทำด้วยผ้าฝ้ายประเภทกักที่ส่งออกจากไทยอยู่ที่ 22 เหรียญสหรัฐต่อโหล ซึ่งราคาต่อหน่วยของสินค้าจากไทยได้ปรับเพิ่มขึ้นจากราคาในปี 2546 ในขณะที่สินค้าชนิดเดียวกันที่ส่งออกจากจีน ปากีสถาน และบังกลาเทศซึ่งมีราคาลดลง โดยในปี 2548 มีราคาอยู่ที่ 18 21 และ 13 เหรียญสหรัฐต่อโหล ตามลำดับ ในทำนองเดียวกัน ราคาของชุดสตรีที่ทำด้วยผ้าฝ้ายประเภททอที่ส่งออกจากไทยในปี 2548 มีราคาอยู่ที่ 53 เหรียญสหรัฐต่อโหลซึ่งเท่ากับราคาในปี 2546 ในขณะที่ราคาต่อหน่วยของสินค้าประเภทนี้จากจีน

ลดลงจาก 135 เหรียญสหรัฐต่อโหลในปี 2546 เหลือเพียง 88 เหรียญสหรัฐต่อโหลในปี 2548²¹ ตัวอย่างของราคาต่อหน่วยของสินค้าทั้งสองประเภทนี้แสดงให้เห็นถึงการปรับตัวทางด้านต้นทุนซึ่งไทยแทบจะไม่ได้มีการปรับตัวเลย และ เป็นที่น่าสังเกตว่าจีนส่งออกสินค้าที่มีราคาเฉลี่ยต่อหน่วยสูงกว่าไทย แสดงว่าจีนผลิตสินค้าที่มีมูลค่าเพิ่มสูงกว่า และ นอกจากนี้จีนยังสามารถปรับตัวได้อย่างรวดเร็ว ทำให้ราคาสินค้าของจีนต่ำลง การปรับตัวที่รวดเร็วในช่วงที่ผ่านมาแสดงให้เห็นศักยภาพของจีนที่จะสามารถผลิตสินค้าได้ในราคาที่ต่ำลงไปอีกได้

อย่างไรก็ดี ถึงแม้ว่าไทยอาจจะแข่งขันกับจีนและอินเดียในการส่งออกสินค้าที่เน้นการผลิตจำนวนมากและต้นทุนต่ำได้ยากเนื่องจากประเทศทั้งสองมีต้นทุนการผลิตต่ำกว่า และ ที่สำคัญคือทั้งสองประเทศนี้มีอุตสาหกรรมต้นน้ำที่ครบถ้วน ทำให้สามารถหาวัตถุดิบในประเทศได้ง่าย ปัจจุบันนี้เป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้ผู้ซื้อเลือกที่จะซื้อจากประเทศจีนและอินเดียเพิ่มขึ้น (ITC 2005) แต่อุตสาหกรรมสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มของไทยยังมีความได้เปรียบในการผลิตเสื้อผ้าในกลุ่มที่มีมูลค่าสูง โดย United States International Trade Commission (USITC) ประเมินความสามารถในการแข่งขันของไทยไว้ว่าไทยมีจุดแข็ง คือ มีอุตสาหกรรมการผลิตเส้นใยและผ้าผืนภายในประเทศซึ่งมีศักยภาพที่จะพัฒนาความเชื่อมโยงกันมากขึ้น ตลอดจนมีแรงงานตัดเย็บที่มีทักษะและโรงงานตัดเย็บขนาดเล็กที่มีความยืดหยุ่นสูงจึงเหมาะกับการผลิตเอื้อประโยชน์ต่อการผลิตเสื้อผ้าสำเร็จรูปที่เน้นความประณีต เช่น เครื่องนุ่งห่มประเภทแฟชั่น (USITC, 2004)

การประเมินความสามารถในการแข่งขันและการปรับตัวของผู้ประกอบการในอุตสาหกรรมสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มของไทยข้างต้นเป็นการวิเคราะห์จากการส่งออกสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มของไทยในช่วงที่ผ่านมาประกอบกับปัจจัยทางด้านต้นทุนเป็นส่วนใหญ่ อย่างไรก็ตามความสามารถในการแข่งขันของประเทศผู้ส่งออกสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มไม่ได้ขึ้นอยู่กับปัจจัยทางด้านต้นทุนเพียงอย่างเดียว หากแต่รวมถึงปัจจัยอื่นๆ ที่เป็นตัวกำหนดความพร้อมและคุณภาพในการผลิตสินค้าที่ตรงกับความต้องการของผู้บริโภค อาทิเช่น การตัดสินใจในการจัดซื้อ กระบวนการผลิตและการนำส่งที่ต้องรวดเร็วและมีประสิทธิภาพมากขึ้น เช่น การผลิตที่มีความยืดหยุ่นมากขึ้น รอบการผลิตของสินค้าที่สั้นลงและการเติมเต็มสินค้าในระยะเวลาอันสั้น ตลอดจนการปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยีด้วย (OECD, 2004; Tewari, 2005)

การศึกษาของ International Trade Centre (UNCTAD/WTO) ในปี 2005 (ITC 2005) ได้นำเสนอการจัดซื้อจัดหาวัตถุดิบสำหรับอุตสาหกรรมการผลิตเสื้อผ้าและเครื่องแต่งกาย รายงานฉบับนี้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบการจัดซื้อของผู้ซื้อรายใหญ่ซึ่งเปลี่ยนจากการจัดซื้อแบบมาตรฐาน (Standard garment sourcing model: SGSM) ซึ่งเป็นระบบที่ใช้กันมาหลายสิบปีแล้วกับระบบใหม่ที่ผู้ผลิตต่างๆ เริ่มหันมาใช้มากขึ้นคือระบบการจัดซื้อแบบพิจารณามูลค่าทั้งหมด (Full

²¹ ข้อมูลจาก Abernathy et. al. 2005, Table 5a-5c และ Table 6a-6c

value sourcing model: FVSM) การจัดซื้อประเภทหลังนี้มีความซับซ้อนมากกว่าเพราะจะพิจารณาต้นทุนของทุกขั้นตอนในห่วงโซ่มูลค่า (ดังที่อธิบายในส่วนก่อนหน้านี้) และผู้ซื้อรายใหญ่ของโลกเริ่มจะนำแนวคิดนี้ไปใช้ในการจัดซื้อเสื้อผ้ามากขึ้น²² ผลที่ตามมาคือ ผู้ซื้อจะพยายามลดจำนวนผู้ผลิตในเครือข่ายลงแต่จะมีความสัมพันธ์แนบแน่นขึ้น โดยผู้ผลิตจะต้องมีความสามารถตอบสนองความต้องการของผู้ซื้อได้ เช่น ความสามารถในการออกแบบเพื่อเสนอทางเลือกให้แก่ลูกค้า จัดหาผ้าและอุปกรณ์ประกอบได้ ตรวจสอบคุณภาพและประกันคุณภาพทุกขั้นตอน และสามารถตอบสนองต่อคำสั่งซื้อได้อย่างรวดเร็ว (quick response) การศึกษานี้คาดว่า ในยุคหลังโควิดนี้ บริษัท (หรือกลุ่มบริษัท) ผู้ผลิตเสื้อผ้าขนาดใหญ่ที่เป็นบริษัทข้ามชาติ (Transnational suppliers) ประมาณ 50 บริษัท จะเป็นผู้ผลิตเสื้อผ้าถึงร้อยละ 70 ของการส่งออกเสื้อผ้าของโลก บริษัทเหล่านี้เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการปฏิบัติการค้าปลีกเครื่องแต่งกายในอนาคต โดยบริษัทข้ามชาติเหล่านี้จะมีการลงทุนในหลายประเทศ เพื่อหาความได้เปรียบจากแหล่งผลิตที่มีค่าแรงต่ำ มีปัจจัยการผลิตที่จำเป็นครบ (มีการผลิตทุกขั้นตอนในห่วงโซ่อุปทาน) และ จะดำเนินการกระจายการผลิตสินค้าที่มีความหลากหลายไปยังแหล่งผลิตที่ต้นทุนต่ำที่สุด ในขณะเดียวกันก็จะเชื่อมโยงกับผู้ซื้อ (ผู้ค้าปลีกรายใหญ่หรือเจ้าของตราสินค้า) ในการออกแบบ นำเสนอผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ และ จะได้กำไรเพิ่มขึ้นจากการเสนอบริการที่มีมูลค่าเพิ่มสูงขึ้นในห่วงโซ่อุปทานนี้

ในการสำรวจผลกระทบจากการเปิดเสรีและการเปลี่ยนแปลงในห่วงโซ่อุปทานเครื่องนุ่งห่มต่อผู้ผลิตไทยนั้น ผู้วิจัยอาศัยการสำรวจภาคสนามระหว่างปี 2548 จนถึงเดือนมีนาคม 2550 โดยได้สัมภาษณ์ผู้ประกอบการจำนวน 12 ราย ทั้งหมดเป็นบริษัทคนไทย ประกอบด้วย ผู้ผลิตในอุตสาหกรรมทอผ้าเป็นหลัก 4 ราย ผู้ผลิตที่ทำเฉพาะการตัดเย็บเสื้อผ้า 7 ราย และ ผู้ผลิตที่ทำทั้งขั้นตอนการทอผ้าและตัดเย็บเสื้อผ้าอีก 1 ราย (ดูตารางที่ 11) การสำรวจภาคสนามทำโดยการสัมภาษณ์ และ บางบริษัทได้ให้เข้าชมการผลิตในโรงงาน บางบริษัทผู้วิจัยเข้าสัมภาษณ์มากกว่าหนึ่งครั้ง แต่ก็มีบางบริษัทไม่ได้สัมภาษณ์แต่ยินดีที่จะตอบแบบสอบถาม²³ โดยคำถามส่วนใหญ่เป็นคำถามเกี่ยวกับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงในห่วงโซ่อุปทานหลังเปิดเสรีการค้าสิ่งทอ การปรับตัวที่ได้ทำในช่วงที่ยังไม่เปิดเสรีและหลังเปิดเสรี แม้บริษัทที่ได้เข้าพบจะมีจำนวนไม่มาก แต่ก็มี การกระจายตัวตามตามห่วงโซ่อุปทานตั้งแต่ต้นน้ำจนถึงปลายน้ำ นอกจากนี้ ผู้ผลิตเครื่องแต่งกายที่ศึกษาก็มีขนาดต่างกัน คือ รายหนึ่งเป็นผู้ส่งออกขนาดใหญ่ที่รับคำสั่งซื้อจากผู้ซื้อรายใหญ่ใน

²² สำหรับผู้ที่สนใจประเด็นนี้ กรุณาดู ITC (2005) ซึ่งจะมีรายละเอียดทางเทคนิคเกี่ยวกับการจัดหารูปแบบ FVSM นี้โดยละเอียด

²³ ในปี 2549 ผู้วิจัยได้ส่งแบบสอบถามไปยังผู้ผลิตเครื่องแต่งกายประมาณ 200 บริษัท ซึ่งสุ่มจากรายชื่อสมาชิกสมาคมอุตสาหกรรมเครื่องนุ่งห่มไทย และ ได้นำแบบสอบถามไปแจกในการสัมมนาของสมาคมฯ และ สถาบันพัฒนาสิ่งทออีกสองครั้ง รวมทั้งสิ้นมีการแจกแบบสอบถามประมาณ 400 ชุด แต่มีผู้ผลิตเพียงสี่รายเท่านั้นที่ตอบกลับมาคือบริษัทที่ 7, 10, 11 และ 12 เนื่องจากการวิจัยนี้มีข้อจำกัดด้านงบประมาณและเวลาในการวิจัย จึงไม่สามารถติดตามเพิ่มเติมเพื่อนำมาเขียนรายงานได้ แบบแผนการวิจัยจึงเน้นที่การเยี่ยมชมโรงงานและการสัมภาษณ์มากกว่า ดังจะสังเกตได้ว่าผู้วิจัยยังเข้าสัมภาษณ์ผู้ผลิตจำนวนหนึ่งในช่วงต้นปี 2550 นี้

ต่างประเทศ อีกรายหนึ่งเป็นผู้ผลิตขนาดเล็กที่รับคำสั่งผลิตจากผู้ผลิตเครื่องแต่งกายในประเทศในลักษณะการจ้างช่วงผลิต (Subcontract) นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญของสถาบันพัฒนาสิ่งทอและเจ้าหน้าที่ของสมาคมต่างๆ หลายครั้งเพื่อรับฟังความเห็นในประเด็นเหล่านี้ ดังนั้นผลการสำรวจนี้จึงให้ภาพการเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์ในห่วงโซ่อุปทานได้ในระดับหนึ่ง

ตารางที่ 11 รายละเอียดของบริษัทที่ทำการศึกษา

บริษัท	ผลิตภัณฑ์หลัก	กิจกรรมการผลิต	ประเภทกิจกรรม	ร้อยละการส่งออกต่อยอดขาย	ขนาดการจ้างงาน
1	เสื้อผ้าสำเร็จรูป	รับจ้างผลิตจากบริษัทเครื่องแต่งกายในประเทศ	G	0	S
2	ชุดนักเรียน	ตัดเย็บชุดนักเรียนเพื่อจำหน่ายในประเทศ	G	0	S
3	ผ้าผืนลูกไม้	ปักผ้าและแต่งสำเร็จ	T	20	M
4	ชุดกีฬา ชุดสาลอม	ตัดเย็บเสื้อผ้าตามคำสั่งลูกค้าต่างประเทศ	G	99	XL
5	ผ้าโพลีเอสเตอร์	ทอผ้าโพลีเอสเตอร์	T	ไม่มีข้อมูล	L
6	ผ้าโพลีเอสเตอร์	ทอผ้าโพลีเอสเตอร์และ technical textile	T	ไม่มีข้อมูล	L
7	ชุดชั้นในบุรุษ สตรี	ปักผ้า ย้อมผ้า แต่งสำเร็จ และ ตัดเย็บ	T+G	100	L
8	เสื้อผ้าบุรุษ	ตัดเย็บเสื้อผ้าบุรุษ	G	99	M
9	ผ้าผืน (ผ้าและโพลีเอสเตอร์)	ทอผ้า ฟอก ย้อม และ แต่งสำเร็จ	T	ไม่มีข้อมูล	L
10	เสื้อผ้าเด็ก	ปักผ้า และ ตัดเย็บผ้า	G	40	M
11	ชุดชั้นในสตรี	ตัดเย็บชุดชั้นในสตรี	G	50	XL
12	เสื้อผ้าเด็ก และ สตรี	ตัดเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป	G	99	M

ที่มา: จากการสำรวจภาคสนามระหว่างปีพ.ศ. 2548 - 2550

หมายเหตุ: 1. ขนาดการจ้างงาน S = จ้างงานน้อยกว่า 200 คน, M = ระหว่าง 201-750 คน,

L = ระหว่าง 751-1,500 คน, XL = มากกว่า 1,500 คน

2. T = ทอผ้าเป็นหลัก, G = ตัดเย็บเสื้อผ้าเป็นหลัก, T+G = ทอ/ปักผ้าสำหรับตัดเย็บเสื้อผ้า

เนื่องจากผู้วิจัยเห็นว่าการเปลี่ยนแปลงในห่วงโซ่อุปทานระดับโลกนั้นจะส่งผลกระทบโดยตรงกับผู้ผลิตเสื้อผ้าของไทย ดังนั้นผลการศึกษาในส่วนนี้จึงเน้นที่ผู้ผลิตเสื้อผ้า (G) เป็นหลัก ผลการสำรวจแสดงในตารางที่ 12 ซึ่งพบว่าผู้ผลิตส่วนใหญ่เห็นว่าการเปิดเสรีทำให้ผลการดำเนินการแย่งลงเป็นการพิจารณาจากยอดขาย ราคาต่อหน่วย และ การส่งออก²⁴ โดยบริษัทผลิตเสื้อผ้าส่งออกในกลุ่มตัวอย่างนี้มีการส่งออกไปยังตลาดที่เคยถูกควบคุมด้วยโควตามาก่อนทั้งสิ้น (ยกเว้นบริษัทที่ 8) เมื่อเปิดเสรีแล้วยอดการส่งออกลดลง แต่มีสามบริษัทที่ให้ความเห็นว่าผลการดำเนินการดีขึ้นแม้จะเปิดเสรีแล้ว คือ บริษัทที่ 4 บริษัทที่ 8 และ บริษัทที่ 11 ทั้งสามบริษัทนี้มียอดขายในปี 2548 เพิ่มขึ้น แม้ว่าทั้งสามบริษัทนี้จะผลิตสินค้าแตกต่างกัน แต่สิ่งที่ทั้งสามบริษัทนี้มีเหมือนกันคือได้ปรับตัวทั้งในด้านเครื่องจักร และ พัฒนาบุคลากร มีการลงทุนในเทคโนโลยีใหม่ๆ อย่างต่อเนื่อง เช่น การปรับปรุงกระบวนการผลิตเป็นแบบ modular และ lean production system (บริษัทที่ 4) ขยายโรงงานเพิ่มเติม และลงทุนด้านการออกแบบ (บริษัทที่ 4 และ 11) และ พยายามหันไปผลิตสินค้าที่มีมูลค่าเพิ่มสูงขึ้น

²⁴ แม้แต่บริษัทที่ไม่ส่งออกเช่นบริษัทที่ 1 และ 2 ก็ประสบกับปัญหาการแข่งขันจากสินค้านำเข้าราคาถูก เช่น จากจีน แต่ปัญหาที่สำคัญของบริษัททั้งสองนี้คือเรื่องการบริหารพนักงาน และการหาแรงงานฝีมือมาทำการตัดเย็บได้ อย่างไรก็ดี ในปี 2549 นั้นมีปัญหาค่าเงินบาทแข็งค่าขึ้นอย่างมาก ปัจจัยนี้อาจมีส่วนทำให้ผู้ประกอบการเห็นว่าได้รับผลกระทบทางลบจากการเปิดเสรีได้เช่นกัน

เช่น บริษัทที่ 8 ที่ทำการตัดเย็บเสื้อเชิ้ตบุรุษได้เน้นกลุ่มลูกค้าที่ต้องการความประณีตสูง จึงสามารถขยายตลาดได้ และ ยังคงได้ประโยชน์จากการเปิดเสรี

ตารางที่ 12 ผลกระทบจากการเปิดเสรีและการปรับตัวของผู้ประกอบการ

บริษัท	ผลิตภัณฑ์หลัก	ผลกระทบ	การปรับตัวในช่วงปี 2540-2549
1	เสื้อผ้าสำเร็จรูป	-	ไม่ได้ลงทุนในเทคโนโลยีใหม่ๆ แต่พยายามเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต และ พัฒนาเป็น subcontractor ให้กับผู้ผลิตเสื้อผ้าในประเทศไทยเป็นหลัก
2	ชุดนักเรียน	-	ลงทุนในเทคโนโลยีใหม่ๆ เช่น plotter, digitizer, software เพื่อการผลิตและการจัดการ พร้อมกับพยายามหาผ้าจากนอกประเทศมากขึ้น
3	ถักผ้าลูกไม้	ก.ล.	ลงทุนใน ๒๖ ทดสอบมาตรฐานดี เป็นสิ่งที่ลูกค้าเรียกร้องให้ทำ
4	ชุดกีฬา ชุดลำลอง	+	ลงทุนในเทคโนโลยีใหม่ๆ พร้อมปรับปรุงวิธีการผลิต ใช้ระบบ modular และ lean production กับสายการผลิต และ หาความร่วมมือกับผู้ผลิตผ้าในประเทศเพื่อพัฒนาผ้าเพื่อเสนอแก่ลูกค้า พร้อมทั้งลงทุนเพิ่มในต่างประเทศ
5	ผ้าโสร่งเคราท์	ก.ล.	ลงทุนทำ R&D และ พยายามส่งออกไปยังประเทศใกล้เคียงที่ผลิตเสื้อผ้าส่งออกมากขึ้น
6	ผ้าโสร่งเคราท์	ก.ล.	ลูกค้าขอให้เชื่อมโยงกับผู้ผลิตเส้นใยผ้ามากขึ้น และขอให้ลงทุนใน ๒๖ ทดสอบคุณภาพผ้า และ ได้ลงทุนทำ R&D เพื่อพัฒนาผ้าใหม่ๆ (technical textile) เพิ่มเติม
7	ชุดชั้นในบุรุษ สตรี	-	ลงทุนในเครื่องจักรอัตโนมัติ (เช่น เครื่องปูผ้า เครื่องตัดผ้าอัตโนมัติ) และ software การผลิตใหม่ๆ และ พยายามหาผ้าจากต่างประเทศมากขึ้น
8	เสื้อผ้าบุรุษ	+	ลงทุนด้านการออกแบบด้วยคอมพิวเตอร์ และ R&D เพื่อผลิตเสื้อผ้าตัวอย่างแก่ลูกค้า และ คิดค้นวิธีการเย็บใหม่ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น และ ปรับตัวเป็น sourcing agent และ OEM เพื่อนำเสนอแก่ลูกค้า
9	ผ้าผืน (ผ้ายาวและโสร่งเคราท์)	ก.ล.	ลงทุนในเครื่องจักรใหม่ที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น และ เน้นการพัฒนาสายผ้าเพื่อสร้างความแตกต่าง
10	เสื้อผ้าเด็ก	-	ลงทุนในเครื่องจักรใหม่เพื่อทดแทนของเก่าและลดการใช้คนงาน
11	ชุดชั้นในสตรี	+	ขยายโรงงาน และ เพิ่มการลงทุนด้านการออกแบบด้วยคอมพิวเตอร์ และ R&D เพื่อออกแบบและผลิตเสื้อผ้าตัวอย่างพร้อมทั้งนำเสนอผ้าลายใหม่แก่ลูกค้า ปรับวิธีการจัดการภายใน
12	เสื้อผ้าเด็ก และ สตรี	-	ลงทุนในเครื่องจักรใหม่เพื่อทดแทนของเก่า และ ลงทุนด้าน IT เพื่อปรับปรุงการบริหารจัดการ

ที่มา: จากการสำรวจจากสนามระหว่างปีพ.ศ. 2548 - 2550

หมายเหตุ: + หมายถึง ผลการดำเนินการโดยรวมดีขึ้น, - หมายถึง ผลการดำเนินการโดยรวมแย่ลง, ก.ล. หมายถึงไม่มีข้อมูล

สำหรับประเด็นที่การศึกษาของ ITC (2005) ได้คาดการณ์ไว้ว่าผู้ซื้อจะพยายามลดจำนวนผู้ผลิตในเครือข่ายลงแต่จะมีความสัมพันธ์กันใกล้ชิดมากขึ้น โดยผู้ผลิตเสื้อผ้าจะต้องสามารถนำเสนอบริการด้านต่างๆ แก่ลูกค้ามากขึ้น เช่น การออกแบบเพื่อเสนอทางเลือกให้แก่ลูกค้า การจัดหาผ้าและอุปกรณ์ประกอบ และ ความสามารถในการผลิตแบบยืดหยุ่นและรวดเร็วเพื่อตอบสนองต่อคำสั่งซื้อได้อย่างรวดเร็ว (quick response) การศึกษานี้พบว่าในช่วงสามปีที่ผ่านมา บริษัทผลิตเสื้อผ้าทั้งหมดตอบว่ามีจำนวนลูกค้าลดลงแต่สัดส่วนต่อลูกค้าเหล่านี้เพิ่มสูงขึ้น ซึ่งเป็นไปตามแนวโน้มที่ ITC (2005) ได้คาดการณ์ไว้ ข้อค้นพบที่น่าสนใจคือบริษัทที่มีผลการดำเนินการโดยรวมดีขึ้นนั้นจะเป็นบริษัทที่เน้นกิจกรรมด้านการตลาดมากขึ้น หรือ พยายามเสนอบริการให้ลูกค้าอย่างครบวงจรมากขึ้น และพยายามขยายตลาดให้กว้างขึ้น เช่น บริษัทที่ 8 ที่แต่เดิมขายเฉพาะตลาดญี่ปุ่น ได้ขยายไปตลาดยุโรปและอาเซียนมากขึ้น โดยในปี 2549 มีสัดส่วนเท่ากัน เหตุผลของการขยายตลาดคือเพื่อกระจายความเสี่ยง

นอกจากนี้ ผลการสัมภาษณ์ยังยืนยันถึงลักษณะความสัมพันธ์ในห่วงโซ่อุปทานของอุตสาหกรรมนี้ว่าเป็นแบบ Buyer-driven GVC จากความเห็นของบริษัทที่ 4 ซึ่งเป็นผู้ผลิตเสื้อผ้ายี่ห้อ

ส่งออกขนาดใหญ่²⁵ พบว่า บริษัทนี้ดำเนินการผลิตตามคำสั่งของลูกค้าในลักษณะ OEM ตามข้อระบุของลูกค้าทุกอย่าง ตั้งแต่แบบเสื้อผ้า วิธีการผลิต การตรวจสอบคุณภาพ จนถึงแหล่งซื้อผ้า แต่ผู้บริหารของบริษัทนี้ได้รับรู้ว่าลูกค้ามีแนวโน้มต้องการให้บริษัทสามารถให้บริการครบวงจรมากขึ้น โดยเริ่มมีสัญญาณมาตั้งแต่ปี 2545 แล้ว กล่าวคือลูกค้ารายใหญ่เหล่านี้ต้องการให้บริษัทนี้จัดหาและคัดเลือกผ้าเพื่อเสนอแก่ลูกค้าสำหรับเครื่องแต่งกายแบบใหม่ๆ ซึ่งบริษัทก็ได้ปรับตัวโดยหาพันธมิตรที่เป็นผู้ผลิตผ้าสำหรับชุดกีฬาจากในประเทศได้ (โดยต้องส่งให้ผู้ซื้อรับรองก่อน) จากตัวอย่างข้างต้นแสดงให้เห็นว่าแท้จริงแล้วการเปลี่ยนแปลงในห่วงโซ่อุปทานได้เริ่มดำเนินการมาแล้วสองถึงสามปีก่อนที่ข้อตกลง ATC จะสิ้นสุดลง โดยลูกค้าได้เพิ่มระดับความเข้มงวดในการผลิต คุณภาพ และเงื่อนไขการส่งมอบมากขึ้น บริษัทจำเป็นต้องหาผู้ผลิตผ้าที่สามารถพัฒนาผ้าตามข้อระบุของลูกค้าให้ได้ เพราะลูกค้าต้องการลดขั้นตอนการบริหารและการนำสินค้าสู่ตลาด ซึ่งกระบวนการพัฒนานี้ใช้เวลาประมาณ 40 วัน หลังจากการรับรองโดยลูกค้า ระยะเวลาการส่งผลิต (ในครั้งแรกที่มีการรับรองวัตถุดิบโดยผู้ซื้อแล้ว) จนถึงการส่งมอบใช้เวลาประมาณ 90 วัน และ เมื่อเริ่มดำเนินการผลิตแล้วจำเป็นต้องผลิตเพื่อเติมเต็มสินค้าที่ลูกค้าได้จำหน่ายไปแล้วภายใน 21-30 วัน²⁶

ในอุตสาหกรรมต้นน้ำ ผลการสัมภาษณ์บริษัทผู้ผลิตผ้าใยสังเคราะห์ (ซึ่งเป็นผู้ผลิตผ้าใยสังเคราะห์รายหนึ่งที่ส่งมอบผ้าให้แก่บริษัทที่กล่าวถึงข้างต้น) ได้สะท้อนมุมมองในตนเองเดียวกันว่าจำเป็นต้องเชื่อมโยงกับผู้ผลิตเครื่องแต่งกายในเครือข่ายของผู้ซื้อต่างชาติให้ได้ นอกจากนี้ผู้ซื้อต่างชาติยังมีข้อกำหนดทางเทคนิคเพิ่มขึ้นทั้งในด้านคุณภาพของสินค้า ทำให้ต้องลงทุนเพิ่มในด้านห้องทดสอบคุณภาพของผ้า อย่างไรก็ตาม ทางลูกค้าเองก็มีส่วนสนับสนุนด้านข้อมูลเทคนิคในการสร้างห้องทดสอบ เป็นที่น่าสังเกตว่าผู้ซื้อต่างชาติมีการให้คำแนะนำและการติดตามตรวจสอบเพื่อให้แน่ใจว่าบริษัทไทยจะสามารถควบคุมคุณภาพของผ้าได้ตามมาตรฐานของตน อันนำมาซึ่งการพัฒนาความสามารถทางการผลิตของผู้ผลิตไทย การที่ผู้ตัดเย็บเสื้อผ้าของไทยและผู้ผลิตผ้าใยสังเคราะห์จำเป็นต้องปรับการดำเนินธุรกิจตามคำขอของผู้ซื้อเครื่องแต่งกายต่างชาติแสดงให้เห็นชัดเจนถึง “อำนาจต่อรอง” ของผู้ซื้อในห่วงโซ่อุปทานของอุตสาหกรรมนี้

ทิศทางการเปลี่ยนแปลงนี้บังคับให้ผู้ประกอบการไทยต้องปรับตัว โดยจำเป็นต้องลงทุนด้านเทคโนโลยีการผลิต การบริหารจัดการ และ เครื่องจักรอัตโนมัติเพิ่มขึ้น สำหรับบริษัทขนาดใหญ่เรื่องเหล่านี้อาจไม่ใช่ปัญหาเนื่องจากมีเงินทุน แต่กิจการขนาดเล็กจะประสบปัญหามาก ดังในกรณีบริษัทที่

²⁵ บริษัทนี้มีการจ้างงานรวมทั้งหมดมากกว่า 8,000 คน มีโรงงานสามแห่งในประเทศ และได้ขยายการลงทุนไปยังประเทศจีนด้วยเมื่อต้นปี 2548 บริษัทนี้มีลักษณะการผลิตแบบ OEM คือผลิตตามคำสั่งซื้อของ Global brands เช่น Nike, Adidas และ ห้างค้าปลีกขนาดใหญ่ในต่างประเทศจึงสามารถให้ยืนยันการเปลี่ยนแปลงนี้ได้ค่อนข้างชัดเจน

²⁶ ผลจากการสำรวจพบว่าลูกค้ามีแนวโน้มที่จะลดเวลานำ (lead time) การส่งมอบลงเรื่อยๆ ในช่วงห้าปีที่ผ่านมา เนื่องจากสินค้าที่ผลิตมีความแตกต่างกัน การใช้เวลาผลิตจึงไม่เหมือนกัน ดังนั้นในเนื้อหาข้างบนจึงนำเสนอกรณีของบริษัทที่ 4 เพื่อเป็นตัวอย่างสนับสนุนข้อค้นพบนี้

1 ซึ่งเป็นโรงงานเย็บผ้าขนาดเล็ก (มีคนงานประมาณ 70 คน) กล่าวว่า การดำเนินกิจการมีความลำบากมากขึ้น และได้ปรับการดำเนินธุรกิจมารับช่วงผลิตจากผู้ผลิตเครื่องแต่งกายรายใหญ่ของไทย เช่น พินาเฮาส์ เป็นต้น ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับผลการศึกษานี้ของ Abemathy et. al. (2005) และ Palpacuer et. al. (2005) ที่ว่า ในอนาคต การปรับตัวในห่วงโซ่อุปทานจะมุ่งไปในทิศทางที่ผู้ผลิตเครื่องแต่งกายของไทยต้องสามารถบริหารจัดการเรื่องการจัดหาวัตถุดิบมากขึ้น ในด้านหนึ่งต้องเน้นด้านการพัฒนาหรือจัดหาวัตถุดิบที่มีคุณภาพเพื่อเสนอลูกค้า และ ในอีกด้านหนึ่งก็จำเป็นต้องมีการร่วมมือกับโรงงานเย็บผ้าขนาดเล็กที่มีจำนวนมากเพื่อกระจายขั้นตอนการผลิตบางส่วนให้ ก่อนที่จะนำมาเย็บประกอบขั้นสุดท้าย ดังนั้นการรวมกลุ่มพันธมิตรในขั้นตอนการผลิตต่างๆ ในห่วงโซ่อุปทานจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นต่อการรักษาความสามารถในการแข่งขันของผู้ผลิตไทย

ผลการศึกษาข้างต้นสอดคล้องกับรายงานในฐานะเศรษฐกิจ (17-19 กันยายน 2549) ที่ระบุว่าสองปีหลังเปิดเสรี ผู้ผลิตในประเทศเริ่มมีการรวมกลุ่มพันธมิตรธุรกิจเพื่อรับคำสั่งซื้อขนาดใหญ่ ซึ่งเปรียบเสมือนการปรับตัวในห่วงโซ่อุปทานภายในประเทศให้เชื่อมโยงกันมากขึ้น²⁷ เพราะลูกค้าจะมอบคำสั่งซื้อผู้ผลิตรายใหญ่ที่สามารถผลิตได้ตามคุณภาพและมาตรฐานที่ต้องการ การรวมกลุ่มนี้จะเห็นได้ว่าเป็นความพยายามเชื่อมโยงผู้ผลิตเสื้อผ้าและสิ่งทอเข้าด้วยกัน และ นำเสนอบริการก่อนข้างครบวงจรแก่ผู้ซื้อ การดำเนินธุรกิจแบบนี้จะทำให้มีอำนาจต่อรองกับลูกค้าเพิ่มขึ้น และ เมื่อได้คำสั่งซื้อขนาดใหญ่ก็อาจจะทำให้ลดต้นทุนการผลิตได้เพราะมีการประหยัดจากขนาด (Economies of scale) ในขณะที่ผู้ประกอบการบางรายมีการรวมกลุ่มเป็นคลัสเตอร์เพื่อไปลงทุนในประเทศเพื่อนบ้าน เช่น กัมพูชา หรือ เวียดนาม²⁸ การย้ายฐานการลงทุนไปยังประเทศที่มีค่าแรงต่ำหรือ ยังมีสิทธิประโยชน์ทางภาษีและการค้ากับประเทศนำเข้าที่สำคัญก็เป็นทางออกหนึ่งของอุตสาหกรรมเครื่องนุ่งห่มไทย แต่ความพยายามรวมกลุ่มและเชื่อมโยงผู้ผลิตในห่วงโซ่อุปทานในประเทศนั้นยังถือได้ว่ามีความสำคัญและยังเป็นทางออกหนึ่งสำหรับผู้ผลิตในประเทศไทยเพราะยังมีผู้ผลิตรายเล็ก ๆ อีกจำนวนมากที่ไม่สามารถย้ายฐานการผลิตได้ โรงงานเล็ก ๆ เหล่านี้ควรปรับตัวเองเป็นผู้รับช่วงผลิตบางขั้นตอนแล้วส่งมอบให้กับบริษัทขนาดใหญ่อีกต่อหนึ่ง ซึ่งการปรับตัวนี้ถือเป็นการปรับตัวเพื่อความอยู่รอด แต่บทบาทสำคัญคือบริษัทรายใหญ่ที่ทำการส่งออกควรจะมองหาแนวทางพัฒนาความเชื่อมโยงในประเทศให้เข้มแข็งขึ้นควบคู่ไปกับการย้ายฐานการผลิต

²⁷ ตัวอย่างเช่นกลุ่มบริษัทไทยเทคไคฟ์เป็นพันธมิตรทางธุรกิจกับกลุ่มบริษัททองไทยการทอ และ หจก. องค์การทอในการตั้งบริษัทขึ้นมาใหม่ภายใต้ชื่อ "ไททัน สปอร์ตแวร์" เพื่อผลิตเสื้อผ้าส่งออกเป็นต้น (ฐานเศรษฐกิจ, 17-19 กันยายน 2549)

²⁸ ตัวอย่างเช่น ลิเบอร์ตี้กรุ๊ป อีเกิลสปิดกรุ๊ป ยูนิเวอร์แซลกรุ๊ป และบริษัท ทองเลียง ได้ร่วมทุนกันตั้งบริษัท อัลลายแอนซ์ วัน จำกัดเพื่อลงทุนอุตสาหกรรมสิ่งทอครบวงจรในประเทศเวียดนาม (ฐานเศรษฐกิจ, 17-19 กันยายน 2549)

5. สรุป

การสิ้นสุดลงของข้อตกลง ATC ในวันที่ 31 ธันวาคม 2547 นั้น ทำให้รูปแบบการค้าสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มของโลกเปลี่ยนแปลงไป และส่งผลกระทบต่ออุตสาหกรรมสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มประเทศกำลังพัฒนาหลายประเทศ โดยกลุ่มประเทศที่มีความได้เปรียบทางด้านทุนและมีกำลังผลิตมากจะสามารถขยายส่วนแบ่งตลาดได้โดยไม่ถูกจำกัดปริมาณ แต่ในกลุ่มประเทศที่ไม่มีประสิทธิภาพในการผลิตหรือไม่มีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการผลิตสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มอย่างแท้จริง จะสูญเสียส่วนแบ่งตลาดเดิมที่เคยมีอยู่หากไม่มีการเตรียมพร้อมสำหรับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป แม้มูลค่าการค้าสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มในช่วงก่อนและหลังการยกเลิกโควตาขยายตัวขึ้นอย่างต่อเนื่อง แต่ส่วนแบ่งตลาดของไทยในตลาดนำเข้าที่สำคัญเช่นสหรัฐอเมริกาและสหภาพยุโรปลดลง นอกจากนี้ เมื่อเทียบดัชนีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบที่ปรากฏและข้อมูลการนำเข้าสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มรายสินค้าของไทยกับประเทศต่างๆ พบว่าความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบของไทยลดต่ำลง โดยเฉพาะในการผลิตเครื่องแต่งกาย ดังนั้น เพื่อที่จะปรับตัวให้ทันกับรูปแบบการค้าที่เปลี่ยนไป ผู้ผลิตควรปรับปรุงการผลิตให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น รวมทั้งภาครัฐควรให้การสนับสนุนการเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มอุตสาหกรรมภายในประเทศ และให้การช่วยเหลือผู้ประกอบการเพื่อลดต้นทุนการผลิต

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากการยกเลิกโควตาส่งผลให้การแข่งขันในตลาดสินค้าและเครื่องนุ่งห่มประเภททั่วไป (Mass production) มีความรุนแรงขึ้น และไทยยังมีข้อจำกัดทางด้านต้นทุน และไม่ได้รับสิทธิพิเศษทางการค้า เช่น GSP เหมือนที่ประเทศด้อยพัฒนาบางประเทศได้รับ ดังนั้น ภาครัฐจึงควรส่งเสริมการผลิตสินค้าแฟชั่นและสินค้าที่เน้นความประณีตสำหรับตลาดเฉพาะ (Niche market) มากขึ้น ซึ่งไทยมีแรงงานฝีมือที่จะรองรับการขยายการผลิตสินค้ากลุ่มนี้อยู่แล้ว นอกจากนี้ ในการพัฒนาอุตสาหกรรมสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มควรคำนึงถึงปัจจัยอื่นๆ เช่น การผลิตที่มีลักษณะครบวงจร ยืดหยุ่น และมีประสิทธิภาพมากขึ้น การจัดส่งสินค้าให้ตรงเวลา การเติมเต็มสินค้า และการปรับตัวให้ทันกับความต้องการของตลาดที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วมากขึ้นเป็นต้น

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าความสัมพันธ์ในห่วงโซ่อุปทานในประเทศไทยต้องมีการปรับตัวตามกระแสการเปลี่ยนแปลงนี้ สิ่งที่จะเปลี่ยนแปลงอย่างมากหลังจากระบบโควตาล้มเลิกไปคือความสัมพันธ์ในห่วงโซ่อุปทานที่เชื่อมโยงการผลิตแต่ละขั้นตอนเข้าด้วยกัน ตั้งแต่การผลิตขั้นต้น คือ วัตถุดิบและเส้นใย ชั้นกลางคือการทอผ้า ฟอกย้อม แต่งสำเร็จ ชั้นปลายคือการตัดเย็บ จนกระทั่งส่งมอบแก่ผู้สั่งซื้อและถึงผู้บริโภค โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลกระทบจะเกิดขึ้นกับผู้ที่มีบทบาทในการตัดสินใจที่สุดซึ่งก็คือผู้ค้าปลีกที่เป็นผู้ต้องการสินค้าเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคในประเทศหรือท้องที่ของตน ซึ่งบริษัทค้าปลีกในตลาดสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มรายใหญ่ของโลกจะมีบทบาทมากขึ้นในการกำหนดว่าจะจัดซื้อเครื่องนุ่งห่มจากประเทศใด ในขณะที่ภาครัฐก็กำลังพยายามรวมกลุ่มเป็นพันธมิตรทางธุรกิจกันเพื่อเพิ่มความเชื่อมโยงระหว่างอุตสาหกรรมต้นน้ำ กลางน้ำ และ ปลายน้ำเข้าด้วยกัน ทางภาครัฐควรให้ความสนใจและพยายามส่งเสริมให้เกิดการเชื่อมโยงประสานของห่วงโซ่อุปทานในประเทศให้มีความ

เข้มแข็งขึ้น หากสามารถทำได้ก็จะช่วยให้ผู้ผลิตไทยสามารถหาช่องว่างทางการตลาดเพื่อได้รับคำสั่งซื้อในอนาคตต่อไป อย่างไรก็ตาม ภายใต้การแข่งขันที่รุนแรงขึ้นนี้ สิ่งที่มีผู้ประกอบการจำเป็นต้องปรับตัวอย่างเร่งด่วนคือการพัฒนาประสิทธิภาพในการผลิต ตั้งแต่ การใช้วัตถุดิบให้คุ้มค่า (สูญเสียให้น้อยที่สุด) การวางแผนและบริหารจัดการการผลิตให้มีประสิทธิภาพ และ ที่สำคัญคือการพัฒนาบุคลากรอย่างต่อเนื่อง พร้อมกับการติดตามเทคโนโลยีการผลิตใหม่ๆ ที่สามารถนำมาเพิ่มประสิทธิภาพหรือลดต้นทุนได้ ในส่วนนี้ภาครัฐต้องให้ความสนใจมากขึ้นและจำเป็นต้องให้การสนับสนุนอย่างจริงจัง

บรรณานุกรม

เอกสารภาษาอังกฤษ

- Abernathy, F.H., A. Volpe, and D. Weil, 2005. "The Future of the Apparel and Textile Industries: Prospects and Choices for Public and Private Actors." Cambridge: Harvard Center for Textile and Apparel Research. Download from <http://www.hctar.org/pdfs/GS10.pdf>.
- Abernathy, F.H., J.T. Dunlop, J.H. Hammond and D. Weil, 1999. *A Stitch in Time: Lean Retailing and the Transformation of Manufacturing – Lessons from the Apparel and Textile Industries*. New York: Oxford University Press.
- Balasubramanyam, V.N. and Wei, Y., 2005. "Textiles and Clothing Exports from India and China: A Comparative Analysis." *Journal of Chinese Economics and Business Studies*, Vol.3, No.1, 23-37.
- Batra, A. and Khan Z., 2005. "Revealed Comparative Advantage: An Analysis for India and China." ICIER Working Paper, No.168. New Delhi: Indian Council for Research on International Economic Relations.
- Diao, X., and A. Somwaru, 2001. "Impact of MFA Phase-Out on the World Economy: An Intertemporal, Global General Equilibrium Analysis." TMD Discussion Paper No. 79. Washington, D.C.: International Food Policy Research Institute.
- Fouquin, M., P. Morand, R. Avisse, G. Minvielle, and P. Dumont, 2002. "Mondialisation et Régionalisation : Le Cas des Industries du Textile et de l'Habillement." Working Paper 2002-08. Paris: Centre d'Etudes Prospectives et d'Informations Internationales.
- Francois, J.F., and D. Spinanger, 2002. "Greater China's Accession to the WTO: Implications for International Trade/Production and for Hong Kong." Paper presented at the Fifth Annual Conference on Global Economic Analysis. Taipei, Taiwan.

- Gereffi, G. and O. Memedovic, 2003 "The Global Apparel Value Chain: What Prospects for Upgrading by Developing Countries?" United Nations Industrial Development Organization (UNIDO), Sectoral Studies Series, available for downloading at <<http://www.unido.org/doc/12218>>.
- Gereffi, G., 1999. "International Trade and Industrial Upgrading in the Apparel Commodity Chain." *Journal of International Economics* Vol. 48, pp. 37-70.
- Gereffi, G., J. Humphrey, and T. Sturgeon, 2005. "The Governance of Global Value Chains." *Review of International Political Economy* Vol. 12, No. 1, pp. 78-104.
- Giuliani, E., C. Pietrobelli, and R. Rabellotti, 2005. "Upgrading in Global Value Chains: Lessons from Latin American Clusters." *World Development* Vol. 33, No. 4, pp. 549-573.
- Ianchovichina, E., W. Martin, and E. Fukase, 2000. "Assessing the Implications of Merchandise Trade Liberalization in China's Accession to WTO." Paper presented to the Roundtable on China's Accession to the WTO sponsored by the Chinese Economic Society and the World Bank. Pudong/Shanghai.
- International Labour Organization, 2005. "Promoting Fair Globalization in Textiles and Clothing in a Post-MFA Environment." Geneva: ILO.
- International Trade Centre UNCTAD/WTO, 2005. *Source-it: Global Material Sourcing for the Clothing Industry*. Geneva: International Trade Centre UNCTAD/WTO
- Lowson, B., R. King and A. Hunter, 1999. *Quick Response: Managing the Supply Chain to meet Customer Demand* New York: John Wiley&Sons.
- Mayer, J., 2004. "Not Totally Naked: Textiles and Clothing Trade in a Quota Free Environment." UNCTAD Discussion Paper, No.176. Geneva, UNCTAD.
- Nordas, H.K., 2004. "The Global Textile and Clothing Industry post the Agreement on Textiles and Clothing." WTO Discussion Paper No.5. Geneva: World Trade Organization. Download from http://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/discussion_papers5_e.pdf.
- OECD, 2003. "Liberalising Trade in Textiles and Clothing: A Survey on Quantitative Studies." OECD Paper, Download from <http://129.3.20.41/eps/it/papers/0401/0401007.pdf> (accessed in October 2005).
- OECD, 2004. *A New World Map in Textiles and Clothing: Adjusting to Change*. Paris: Organization for Economic Co-operation and Development.
- Palpacuer, F., P. Gibbon, and L. Thomsen. (2005) "New Challenges for Developing Country Suppliers in Global Clothing Chains: A Comparative European Perspective." *World Development* Vol. 33, No. 3, pp. 409-430.

- Risen, C., 2005. "Elimination of Global Textile Quotas Will Accelerate Retail Shake Out." *World Trade* Vol. 18, Issue 1, pp. 25-30.
- Spinanger, D., 1998. "Textiles beyond the MFA Phase-Out." CSDR Working Paper No. 13/98.
- Suphachalasai, S., 1989. *The effects of Government Intervention and the Multi-Fibre Arrangement on the Thai Clothing and Textiles Industry*. Ph.D. Dissertation, Australian National University.
- Tewari, M., 2005. "The Role of Price and Cost Competitiveness in Apparel Exports, Post MFA: A Review." ICIER Working Paper, No.173. New Delhi: Indian Council for International Economic Relations.
- Thongpakde, Nattapong and Wisam Pupphavesa, 1999. "Returning Textiles and Clothing to GATT Disciplines." • World Bank, July 1999, from <http://www1.worldbank.org/wbiep/trade/manila/textiles.pdf>
- United Nations Conference on Trade and Development, 2005. *TNCs and the Removal of Textiles and Clothing Quotas*. Geneva: UNCTAD.
- United States International Trade Commission, 2004. "Textiles and Apparel: Assessment of the Competitiveness of Certain Foreign Suppliers to the US Market." (Publication 3671). Washington, DC: USITC.
- Whalley, J., 2006. "The Post-MFA Performance of Developing Asia." NBER Working Paper, No.12178. Cambridge: NBER.
- WTO, 2001. "Comprehensive Report of the Textiles Monitoring Body to the Council for Trade in Goods on the Implementation of the Agreement on Textiles and Clothing during the Second Stage of the Integration Process." Document G/L/459, 31 July. Geneva: World Trade Organization.

เอกสารภาษาไทย

- ภัททา เกิดเรือง, 2548. อุตสาหกรรมสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มหลังปี 2547 ใน อุตสาหกรรมสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่ม: การปรับตัวยุคการค้าเสรี โดย รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ (บรรณาธิการ) เอกสารวิชาการหมายเลข 8 โครงการ WTO Watch (ฉบับกระแสดวงการค้าโลก)
- ภัทรจิต ชุมวรฐายี, 2538. "ผลการจำกัดการส่งออกเสื้อผ้าสำเร็จรูปของไทยไปประเทศในข้อตกลง MFA : ศึกษาในกรณีสหรัฐอเมริกา และประชาคมยุโรป". วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- คันสนีย์ ลิ้มพงษ์, 2547. Multi-Fibre Arrangement กับการจัดระเบียบการค้าสิ่งทอระหว่างประเทศ รายงานวิจัยเสนอโครงการฉบับกระแสดวงการค้าโลก

- ศิริพร บุญสิน, 2542. "ผลกระทบของข้อตกลงรอบอุรุกวัยที่มีต่ออุตสาหกรรมสิ่งทอไทย : ศึกษากรณีการยกเลิกโควต้าภายใต้ข้อตกลง MFA ของสหรัฐอเมริกา และสหภาพยุโรป". วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศุภิช ศุภิชลาศัย, 2539. ผลกระทบข้อตกลงรอบอุรุกวัยต่ออุตสาหกรรมสิ่งทอไทย. กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย.
- สถาบันพัฒนาสิ่งทอ, 2546. โครงการจัดทำแผนแม่บทอุตสาหกรรมรายสาขา (สาขาสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่ม (เสนอต่อสำนักงานเศรษฐกิจอุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรม
- สมบูรณ์ ศิริประชัย, 2530. "MFA ฉบับใหม่กับความรุ่งเรืองของอุตสาหกรรมสิ่งทอไทย" รายงานวิจัยเสนอต่อคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- อาทิตย์ วุฒิกะโร, 2540. นโยบายและมาตรการการปรับความทันสมัยอุตสาหกรรมสิ่งทอไทย กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม.